

Mag.
09.463
Jhy

Kjøbenhavn og dets Omegn.

~~2404~~
~~1485~~
~~8~~

De til Kjøbenhavn og dets Omegn henhørende Kobbere ere følgende:

Grundtegning af Kjøbenhavn.

8 Blade (A—H) med enkelte Bygninger.

Christiansborg Slot.

Kongens Palais.

Rosenborg Slot.

Frue Kirke.

Børsen.

Nicolaj Taarn.

Skuespilhuset.

Nørreport.

Tolbboden.

Knippelsbroe.

Kongens Nytorv.

Badehusene.

Frederiksberg Slot.

Friedhedsstøtten.

Sorgenfrie Slot.

Charlottenlund.

Ermitagen.

Bernstorf.

Frederiksdal.

Dronninggaard.

Historisk - antiquarisk Indledning.

De vigtigste og største af de danske Kjøbstæder ere anlagte ved Havet. Nødvendigheden af at holde Bagter, for at beskytte Kysterne mod Plyndringer af Sørovere, mange Menneskers Sammenkomst for Handelens og Fiskeriets Skyld, de ypperlige Havne, som Naturen selv har dannet paa mange Steder i det danske Rige, gave den første Anledning til Byers Anlæggelse¹⁾. Deres Forfatning begunstigedes senere ved Lovgivningen, og kunde end Borgerstanden ikke spille den Rolle i Norden, som i Frankrig og Italien, kunde den end ikke være Fyrsterne en saa betydelig Modvægt mod Adelen og Geistligheden, som hine Landes Borgerstand dannede alt fra det 12te Aarhundrede, maatte dog dens hele Dannelse og Retning være Regenterne yderst magtpaaliggende, og flere mærkelige Begivenheder — Reformationens Indførelse, Grevens Feide — vise os den ikke ringe Indflydelse, den tredie Stand kunde have i Kamp mod de øvrige Stænder.

I Middelalderen spillede snart een, snart en anden af de danske Stæder den vigtigste Rolle, hvorvel ingen af dem hævede sig over en vis Middelmaadighed, hvortil deels Culturens Barndom, deels det Jernaag, som hvilede over Handel og Kunstflid, bidrog fremfor alt Andet.

Kjøbenhavn er een af de yngre danske Kjøbstæder; Stedet, hvorpaa det er anlagt, nævnes første Gang i Historien ved Aaret 1043 under Krigene mellem Svend Estrithsen — dengang Jarl i Danmark — og den dansk-norske Kong Magnus²⁾. I et heelt Aarhundrede derpaa forsvinder dette Sted — Hafn³⁾, senere Kjøpinghafn (d. e. Kjøbmandshavn) kal-

¹⁾ Vadens Ufs. II. 3 følg.

²⁾ Suhms Hist. af Danm. IV. 99.

³⁾ Suhms Hist. af Danm. VII. 230. Sax. Gramm. Hist. Dan. L. XIV.

det — aldeles af vore Aarbøger. Først omtrent ved Aaret 1167 skriver Saxo, at Biskop Absalon anlagde et Kastel paa Søen, og Stedets Sammenhæng gjør det rimeligt, at her menes det af Absalon opførte Kastel paa den Ø, paa hvilken Christiansborg=Slot nu findes, og som fordum ofte kaldtes *Lifnæs*¹⁾. I Absalons endnu bevarede Testamente nævnes den af ham byggede Borg alene: *Castrum de Hafn*²⁾, og Navnet *Aræhuus*, som det efter Hvitfeld og andre Skribenter er blevet Mode at tillægge denne Borg, er af en langt yngre Oprindelse³⁾.

At der ved den af Absalon opførte Borg allerede tidligen har dannet sig en lille By, synes rimeligt; de Omstændigheder, som i Almindelighed begunstigede Kjøbstæders Anlæggelse paa de danske Kyster, maatte især være meget virksomme her, hvor Naturen selv tilbød den onskeligste Leilighed til Handel og Fiskeri, hvilket sidste dengang var saa betydeligt i Sundet, at Fiskenes Mængde — som Saxo⁴⁾ bevidner — stundum standsede Skibenes Fart, og man ofte ikke behøvede noget Redskab, men alene Hænderne, for at fange dem.

Det var maaskee — som Suhm antager — strax efter Kygens Erobring, at Kong Valdemar den Første stjænkede Absalon og hans Efterfølgere paa Bispestolen i Koeskilde Byen Kjøbenhavn tilligemed endeel omliggende Landsbyer, af hvilke de fleste endnu ere til og ere alle Kjøbenhavnerne velbekjendte, saasom Balby, Brønshøj, Embdrup, Gjentofte o. s. v.⁵⁾. Ogsaa et Par andre Byer forekomme i de denne Gave vedkommende Documenter, som fortjene her at omtales, da den Grund, paa hvilken de have ligget, skjules af flere af Stadens Gader og sammes Forstæder. Disse vare Solberg og Serritslev. Hiin By har rimeligviis ligget der, hvor nu Endeel af Frederiksberg=By findes⁶⁾. Serritslev indtog derimod det Rum, hvor nu St. Gjertrudsstræde, Rosengaarden og Hausserpladsen findes. Efter et gammelt Sagn skal St. Petri Kirke fordum have ligget udenfor Kjøbenhavns Grændser og været en Landsbykirke for Beboerne af Serritslev⁷⁾. Denne By omtales endnu i Frederik den Førstes Tid. Aar 1525 stjænkede nemlig Kongen Kjøbenhavns Borgere Serritslev=Mark imod en aarlig Afgift⁸⁾, og fra 1527 høves et Document, ved hvilket Domcapitlet i Koeskilde tilskjødte Kjøbenhavns Borgere sine

1) Dlussens Collectanea S. 150.

2) Testamentum Absalonis. Edid. Sperling p. 13.

3) Suhms Hist. af Danm. VII. 230—31.

4) Saxonis Præfatio.

5) Thorkelin Diplom. Arn. Magn. I. 37. 65.

6) Dlussens Collectanea S. 134.

7) Pontoppid. Orig. Hafn. p. 58.

8) Nye Danske Magazin I. 216.

Eiendomme i Serritslev¹⁾. I denne By var fordum en Kongerne tilhørende Gaard, hvorfra haves flere Breve, udstædte af Erik af Pommern²⁾.

Kjøbenhavns ældste Grændser have efter al Sandsynlighed været følgende: mod Westen en lille Fjord, Kattesundet kaldet, hvis Navn endnu bevares i den bekjendte Gade; mod Østen gik Grændsen mellem Bogmagergade og Pilestræde forbi Gammelmynt; mod Norden gik Grændsen fra Enden af St. Pedersstræde langs ned ad Skidenstræde og Landemærket. Norreport skal dengang have staaet ved Hjørnet af Norregade og Krystalgade, fordum Skidenstræde, som oprindeligen var en Afløbsrende for Vandet, der kom fra Pustervig, hvilket dengang, som Navnet udviser, var en aaben Vig eller Bugt af Havet³⁾. At Landemærket har været Grændsen mellem Staden og den forhen omtalte Landsby Serritslev, kan man maaſkee allerede slutte deraf, at en for A. 1807 i Landemærket beliggende Gaard kaldtes Vølsgaarden, hvilket tyder paa, at den oprindeligen har tilhørt hiin Landsby⁴⁾.

Allerede i meget gamle Tider omtales følgende Kirker i Kjøbenhavn:

- 1) St. Nicolai Kirke, oprindeligen et Capel for de Sofarendes Skytspatron, St. Nicolaus. I Begyndelsen skal denne Kirke have staaet paa Østergade, omtrent der, hvor man nu finder Huset Nr. 60⁵⁾, men opførtes kort før Reformationen paa det Sted, hvor Taarnet nu ligger.
- 2) St. Clements Kirke, der skal have ligget i Nærheden af den omtalte Fjord, Kattesundet. Den nedbrødes A. 1530⁶⁾.
- 3) St. Petri Kirke, der, som ovenfor vistes, maaſkee fordum har været Bondebyen Serritslevs Sognkirke.
- 4) Vor Frue Kirke, der af Erkebiskop Andreas Suneson erholdt et Domcapitel for 6 Kanniker⁷⁾.

Ifølge den Vigtighed, Kjøbenhavn havde formedelst den gunstige Leilighed, der her tilbød sig for Handelen og Fiskeriet, kan det ikke undre Noget, at de roestildste Biskopper med Privilegier sikrede og forøgede Indvaanernes Rettigheder⁸⁾, endnu mindre, at de af al Magt

¹⁾ Nye Danske Magazin I. 53.

²⁾ Danske Magazin I. 97.

³⁾ Myerups Beskr. over Kjøbenh. S. 6—7.

⁴⁾ Duffens Collectanea S. 125.

⁵⁾ Sammesteds S. 104.

⁶⁾ Annal. Eccl. Dan. II. 850.

⁷⁾ Orig. Hafn. p. 59.

⁸⁾ Kjøbenhavns ældste Stadsret Hylbes Biskop Jakob Erlandsen og er fra A. 1254.

forbærede den dem engang overdragne Besiddelse af Staden. Det lykkedes endeligen Kong Valdemar den Tredie (Atterdag) A. 1341 at skaffe sig Kjøbenhavns By og Slot, for hvis rigtige Tilbagegivelse han dog maatte stille Søborg=Slot og 5 Herreder i Pant¹⁾; og nogle Aar senere afftod den roeskildske Biskop Henrik Kjøbenhavn tilligemed endeel Gods i Serritslev til Kongen paa hans Livstid²⁾. Imidlertid undlode de følgende roeskildske Biskopper ikke at kræve Kjøbenhavns By og Slot tilbage, uagtet Dronning Margaretha søgte i Mindelighed at affinde sig med Bispestolen ved at afstaae samme Slottet Nebbe til bestandig Arv og Eie³⁾. Selv efterat Kong Christopher af Bayern havde valgt Kjøbenhavn til sin Residents A. 1443, ja endog kort Tid for Reformationens Indførelse, finde vi, at de roeskildske Biskopper twistede med Kongerne om Eiendomsret til Staden.

Vi nævnte ovenfor, at Christopher af Bayern valgte Kjøbenhavn til sin Residentsstad i Aaret 1443⁴⁾. Med dette Aar begyndes med Grund et nyt Tidsrum i Stadens Historie. Det ved samme beliggende Slot, der oprindeligen synes alene at have været et Kastel, opbygget til Værn imod Sørovere og andre Fiender, men som i Tidens Løb, efter flere Gange at være ødelagt, uidentivl oftere var ombygget og forandret, fik nu især under Kong Hans (1503) en betydelig Udvidelse, og Kongen lod til Erindring herom sit og sin Dronnings Billeder i Legemsstørrelse udhugge ved en Trappe, som førte op til Dandsesalen, og disse Billeder ere rimeligviis de samme, som endnu findes ved Døgningen til det store Kongelige Bibliothek. En Stiftelse, der skyldes dette Tidsrum, og som fremfor nogen anden bidrog til Stadens Opkomst, var Kjøbenhavns Universitet, hvis Begyndelse skriver sig fra Aaret 1479. Til Universitetets Brug tjente først et ved Frue Kirke beliggende Huus, som da tilhørte det kjøbenhavnske Domcapitel, men kort Tid efter erholdt det Stadens andet Raadhuus, som var beliggende paa Hjørnet af Nørregade og Studiiustræde, dengang Raadhuusstrædet kaldet, i Begyndelsen kun paa 10 Aar, men efter disses Forløb søgte Magistraten forgjeves at tage det tilbage, og det forblev fremdeles indtil A. 1539 at tjene Universitetet til Brug. I dette Aar skete nemlig et Magestifte, hvorved den omtalte Bygning indrømmedes den sjællandske Biskop til Bolig, hvorimod Universitetet

¹⁾ Suhms Hist. af Danmark XIII. 26. 30.

²⁾ Pontoppid. Origines Hafn. p. 61—62.

³⁾ Suhms Hist. af Danmark XIV. 4—5. 494—496.

⁴⁾ Denne Konge gav Kjøbenhavn sin Stadsret A. 1443. Pont. Orig. Hafn. p. 96 ff.

fl den forrige Bispegaard, af hvilken der endnu findes en ubetydelig Levning i det lave Huus paa Studiigaarden, i hvilket Universitetets Consistorium holder sine Forsamlinger¹⁾.

Foruden den nævnte Bispegaard fandtes endnu en anden i Staden, der dog ikke tjente den roeskildste Biskop, men den lundste Erkebiskop til Bopæl, saaoftte han opholdt sig i Kjøbenhavn. Den var beliggende paa Hjørnet af St. Jørgensgade og Østergade, der hvor nu Huset Nr. 34 findes. I Aaret 1826 nedbrødes en meget gammel, paa denne Plads beliggende, Gaard, som dog, med Undtagelse af de hvælvede Kjeldere, ikke var den gamle Bispere-sidents, men en i Christian den Fjerdes Dage opført Bygning, der i den sidstnævnte Konges og hans Efterfølgers Regjeringstid skal have været een af de anseeligste i Kjøbenhavn, i hvilken fremmede Fyrsters Gesandter stundum boede²⁾.

Det vil ikke være upassende paa dette Sted at omtale Kjøbenhavns Klostre, som i Reformationens Periode, under Kongerne Frederik I og Christian III, alle ophævedes.

Det ældste Kloster i Staden var allerede stiftet i Aaret 1238 og bestemt for Munkes eller Franciskaner-Ordenen. Det var beliggende paa den nuværende Ulfelds-Plads, hvis ene Side endnu kaldes Graabrødre-Torv. Munkene forlode omtrent 1531 deres Kloster og overlode det til Stadens Magistrat. Det bestemtes senere af Kong Frederik I, at Indtægterne af Klosters Eiendomme skulde tilfalde Hospitalet og det saakaldte Helliggeistes Huus³⁾. Samtidigt hermed var maaffee Helligaandsklostret, hvis Bestemmelse var at pleie Syge og Fattige. Til samme Brug anvendtes det efter Reformationen og forøgedes med det ophævede Graabrødre-Klosters Eiendomme. Det var beliggende ved den Kirke, som endnu bærer dets Navn, men flyttedes i Aaret 1616 til gamle Bartov, beliggende udenfor Østerport, omtrent der, hvor lille Zuborg ligger. Ved denne Leilighed forenedes flere mindre Sygehuse med dette Hospital, som nogle Aar derpaa paany flyttedes til det saakaldte Ny-Bartov, beliggende Østen for Sortedams-Sø. Det forrige Helliggeistes-Huus anvendtes derimod til en Arbeids- og Straffe-Anstalt, hvis Navn endnu vedbliver i den Gade, som kaldes Lugthuussporten⁴⁾.

Flere Aarhundreder yngre vare derimod tvende andre Kjøbenhavnske Klostre: Clara-Kloster, beliggende i den Gade, der nuomstunder kaldes Klareboderne, og Carmeliter-

1) Pontoppid. Orig. Hafn. p. 144. 145. Duffens Collectanea S. 157.

2) Pontoppid. Orig. Hafn. p. 169.

3) Duffens Collectanea S. 16.

4) Nye Danske Magazin I. 31. 54.

5) Daugaard om de danske Klostre i Middelalderen S. 194—95. Duffens Collectanea S. 58—60. 160—63.

Klostret i St. Pedersstræde, beliggende paa den Plads, hvor Valkendorfs Collegium senere er opbygget¹⁾. Det sidste Kloster er bekendt ved den i Reformations-Historien saa omtalte Paul Elia, ogsaa Paul Bendekaabe kaldet.

Af den tiltagende Folkemængde og Stadens forøgede Handel fulgte, at Staden betydeligen maatte udvides²⁾. Hertil bidrog især en Foranstaltning af Kong Frederik I, ved hvilken Nørreport, der forhen havde staaet der, hvor nu Nørregade og Krystalgaden løbe sammen, flyttedes 500 Alen længere ud imod Norden.

Af de Gader, som forekomme i Breve og Documenter, Kjøbenhavn vedkommende, nævne vi her nogle af de mærkeligste, saaledes som de angives af Pontoppidan.

I Vor Frue Sogn forekomme blandt andre følgende Gader og Stræder: Klædeboderne — i latinske Documenter vicus pannicidarum — Klosterstræde, Graabrødrestræde, som enten har været det nederste Stykke af Lovstræde eller Skindergaden, Kannikestræde, Bjørnebrogade, hvis ene Side hørte til St. Nicolai, den anden til vor Frue Sogn; senere forekommer den under Navn af Kjødmanger- (o: Slagter-) Gade, af hvilket nu ubrugelige Ord det nuværende Navn Kjøbmagergade er opstaaet ved en fordærvet Udtale.

I St. Nicolai Sogn nævnes foruden den ene Side af den forhen omtalte Bjørnebro- eller Kjødmanger-Gade: Pilestræde, Østergade, Færgestræde, Læderstræde, Grønnegade.

I St. Petri Sogn: Raadhuisstræde — hvorved, som ovenfor er viist, ikke skal forståes den Gade, der nuomstunder kaldes med dette Navn, men Studiistræde — St. Pedersstræde, Nørregade, hvoraf dog den ene Deel regnedes til vor Frue Sogn, Larsbjørnsstræde, saaledes kaldet efter en Borger Lasse Bjørnson, som levede i Kjøbenhavn i den sidste Halvdeel af det 15de Aarhundrede.

I St. Clemens Sogn forekomme følgende Gader: Vestergade, Kattesund, Bombestræde. Det sidstnævnte Stræde kaldtes ogsaa Bogebadstuestræde og er upaatviveligen den Gade, som endnu kaldes Badstuestræde, hvis Navn minder om Badstuer, som man i ældre Tider gjorde saa meget af, ikke blot i Danmark, men i hele Europa, men som

¹⁾ Holbergs Danmarks Historie II. 575.

²⁾ Allerede den Stadsret, som Kong Christoffer af Bayern gav Kjøbenhavn i Aaret 1443, tager Hensyn til en forestaaende Udvidelse af dets Omfang, idet der be-

fales, at „hvis Staden behøver nogle Stræder eller „Gader igjennem nogen Borgers Gaard eller Grund, „maa han ikke vægre sig derved imod billig Betaling.“

man omsider maatte affkaffe hos os, da flere forhen ubekjendte Sygdomme indtrængte sig og let udbredtes ved disse Badeanstalter¹⁾. At der var egne Gader, hvor Folk, der nærrede sig af saadanne Indretninger, boede, er et Beviis mere paa den rigtige Anskuelse, Middelalderens Kjobstedsvæsen fulgte, at visse Haandværkere beboede egne Gader²⁾.

I den Udsigt over Stadens ældre Historie, som indeholdes i de foregaaende Sider, nærmede vi os Reformationen; men inden denne store Begivenhed foregik, der medførte en Hovedforandring, ei alene i Religionen, men ogsaa i Statsforfatningen, maa endnu een Begivenhed anføres, som ei blot for Diebliffet havde en væsentlig Indflydelse paa Stadens Tilstand.

Kjøbenhavns Indvaanere, som med Foie betragtede deres ulykkelige, landflygtige Konge, Christian den Anden, som deres Velgjører, som Handelens og Næringsveienes Støtter og Befordrer, havde alt i Aaret 1523 i 8 samfulde Maaneder forgjeves gjort den udvalgte Konge, Hertug Frederik, al muelig Modstand. Ved et Brev, udstedt Onsdagen før Juledag 1523, havde Staden maattet overgive sig. Men endnu een Gang maatte den efter 10 Aars Forløb føle alle en Beleirings Rædser. Kong Frederik den Førstes Død bragte Danmark og Norge i en sorgelig, anarchisk Tilstand. Kjøbstædborgerne og Landboerne attraaede at faae den, siden 1531 paa Sønderborg indsluttede Kong Christian igjen paa Thronen, og Lybekernes Hær og Flaade, anførte af Grev Christopher af Oldenburg og Hertug Albert af Mecklenborg, bestyrkede dette alt forhen saa mægtige Partie. Den kjøbenhavnske Borgemeester, Ambrosius Bogbinder, forsvarrede Staden til den yderste Fortvivlelse, og først efterat Kong Christian den Tredies Tropper paa forskjellige Steder havde seiret over Modstanderne, og efterat Hungersnøden i længere Tid havde raset indenfor Kjøbenhavns Volde³⁾, saae Indvaanerne sig nødsagede til den 29de Juli 1536 at overgive Staden til Kong Christian den Tredie. Vel bevilgedes alle Indvaanerne Amnestie, men Staden led alligevel et betydeligt Skaar i sine Privilegier, idet Kongen for Fremtiden selv tiltog sig den Rettighed at beskikke Stadens Magistrat⁴⁾.

¹⁾ Den berømte Biskop Palladii Bidnesbyrd herom findes i *Terpagers Ripæ Cimbricæ* p. 347.

²⁾ *Badens Afhandlinger* I. 354.

³⁾ Hungersnøden beskrives med stærke Farver af Hvitfeldt (*Danm. Riges Krønike* II. 1480). „Der vare tusinde „Mennesker“ — siger han — „som saae det Syn paa

„Helliggeistes Kirkegaard, at der sad en Kvinde op til „Muren død, som havde to levende Børn paa Armene, „som bide Blod af Moberens Bryst, og strar efter hun „var død, døde og Børnene i samme Stund, og Blo- „det randt ned af deres Mund.“

⁴⁾ *Pontoppid. Origines Hafn.* p. 172.

Allerede Kong Christian den Anden havde deels af Forbittrelse over den pavelige Legat Arcemboldus's skjændige Forræderi, deels af Overbeviisning om det meget Gode, Reformationen medførte, søgt at drage Luthers Tilhængere, ja endog den store Reformator selv, ind i Landet. Men forandrede Tidsumstændigheder nødsagede ham til at standse sine gavnlige Foretagender, og for Pavens og Keiserens ham saa vigtige Venskab maatte han tilsidesætte sine Reformations-Forsøg. Frederik den Første havde i sin Haandfæstning maattet forpligte sig til strengt at opretholde den herskende Kirke og dens Rettigheder, og Reformationen gik folgeligen kun langsomt frem i de første Aaringer af hans Regjering. Først efterat han paa Herredagen i Odense 1527 havde skaffet de Lutherste Samvittighedsfrihed, begyndte disse at aande friere, og hvilke hurtige Fremskridt Reformationen gjorde, sees deraf, at den alt 1528 var ganske indført i Viborg og Malmo.

I Kjøbenhavn havde alt fra Aaret 1520 Paul Eliæsen, der senere, ledet, som det synes, af Overbeviisning, blev det lutherste Parti utro, begyndt offentlig at forkynde Reformatorernes Grundsatninger. Til at virke paa Mængden bestemtes nogle tydske Lærde, som Kurfyrst Frederik den Tise af Sachsen sendte til Danmark paa sin Søstersøns, Kong Christians, Forlangende. En Magister Reinhard prædikede i Nicolai-Kirke; men selv om den katholske Geistlighed ikke havde forstaaet — ved en Skoledreng, som der fortælles, der rundtomkring i Staden efterabede Prædikantens Foredragsmaade og Gebærder — at gjøre ham latterlig i Mængdens Øine, vilde dog det fremmede Sprog have gjort Virkningen af hans Taler ubetydelig. Ligeaa lidet udrettede Sværmeren Carlstad, som i nogle Maaneder opholdt sig i Hovedstaden¹⁾; men alligevel gjorde Reformationen Dag for Dag Fremgang — trods alle de Hindringer, Prælaterne søgte at sætte den. Kjøbstædborgerne og deres Dyrigheder vare overalt i Danmark, ikke mindre, end Adelen, den nye Lære hengivne, og ved de Danskes betydelige Handel med Udlandet skaffedes — deels fra Tydskland, deels fra Nederlandene — de Religionsforandringen vedkommende Skrifter, ved hvilke Alle fattes istand til at lære at kjende Luthers Lære. Endog Oversættelser af de bibelske Bøger i Modersmaalet besørgeedes trykte udenlands og indsendte i Danmark.

¹⁾ Münters Reform. Hist. I. 279 ff.

²⁾ Ogsaa i Danmark gaves dengang Leilighed til at faae Bøger trykte. I Slesvig, Odense, Kjøbenhavn og flere

Stæder vare dengang Presser, hvorfra udgik mange Stridskrifter mellem Katholikerne og Protestanterne.

Protestantismen, som allerede tidligere havde havt god Fremgang i Hovedstaden, befordredes især derved, at Kong Frederik den Første i Aaret 1529 kaldte Mag. Hans Lausen, hvem han allerede i nogle Aar havde beskæftiget mod den katholske Geistlighed's Efterstræbelser, fra Viborg til Kjøbenhavn, hvor han ansattes som Præst ved St. Nicolai-Kirke¹⁾, hvis Bygning saa Aar isorveien (1509) var bleven færdig, og som efterat være bleven indviet²⁾ (1517) især havde tjent Protestanterne til Brug — fra den Tid af, da den ovennævnte Mag. Reinhard her første Gang i de danske Stater offentlig forkyndte den renere Lære fra Prædikestolen. I Aaret 1530 holdtes i Kjøbenhavn en i Reformationens Historie høist mærkværdig Herredag, fra hvilken man kan regne det protestantiske Parties fuldkomne Seier — en Seier, det dog ikke stedse med Maadehold benyttede sig af. Dog — Datidens Aand og det retfærdige Had, som den katholske Geistlighed havde paadraget sig, undskylder nogenlunde de Voldsomheder, som hist og her ovedes. Den mærkværdigste af de urolige Scener, Religions-Stridighederne foraarsagede i Kjøbenhavn, forefaldt i Aaret 1531, idet Stadens Borgemeester, den under de borgerlige Uroligheder saa virksomme Ambrosius Bogbinder, paa 3die Juledag trængte ind i Frue Kirke, hvor han, ledsaget af en stor Hob Mennesker af de lavere Classer blandt Folket³⁾, nedrev Alt, som paa nogen Maade mindede om den katholske Gudsdyrkelse, og det var med Møie, at Stadens Bysoged standsede Ødelæggelsen. I nogen Tid derpaa var Kirken — enten for at forebygge lignende voldsomme Optrin, eller fordi Pobelhobens Ødelæggelse havde gjort den ubrugelig til Guds-tjeneste — lukket baade for det katholske og det lutheriske Parties Tilhængere. Efter Frederik den Førstes Død (1533) syntes det, som om Protestantismen atter skulde fortrænges, og den katholske Gudsdyrkelse paany indsattes i sin gamle Glæde; men Prælaternes Glæde herover var ligesaa kortvarig, som den Maade var uadel, paa hvilken de benyttede sig af den tilfægtede Seier. Herredagen i Aaret 1536 kronede Sandhedsvennernes Kamp med det heldigste Udfald.

¹⁾ Dän. Bibliothek I. 14.

²⁾ Kirkens Taarn, som 1566 bestod af Eynild, blev paany med store Omkostninger opbygget af Christopher Valkendorf, men ødelagdes atter 1627 under en stærk Storm, ved hvilken Heilighed Kirken led saadan Skade, at ingen Guds-tjeneste kunde holdes i lang Tid efter. Christian d. 4de lod den pryde med 3 smaae Spiere. Det store Taarn og Spiir, der ødelagdes i Kjøbenhavns sidste Ildbrand, op-

fattes først 1669. Ævreste Skilberi af Kjøbenhavn for 1829, Nr. 13. De Efterretninger, som findes der om Nicolai-Kirkens Tilstand i ældre Tider, ere udtagne af 2den Deel af Jonges Beskrivelse over Kjøbenhavn, et Haandskrift, som gjemmes paa det store Kgl. Bibliothek.

³⁾ Mange af disse Voldsmands Navne ere opbevarede i en samtidig Krønike. S. Suhms Samlinger til den danske Hist. 1 B. 2 S. 172.

Vi angave ovenfor, at Reformationens fuldkomne Indførelse med god Grund kan siges at have gjort Epoke i Stadens Historie, og det Følgende vil tilstræffeligen stadfæste denne Bemærkning. Endog for Byens Udvidelse var denne Begivenhed ikke uvigtig, idet den foranledigede, at Klostrene anvendtes til andet Brug, og at de dem tilhørende vidtloftige Grunde bedre bebyggedes.

St. Clara Kloster indtog fordum med alle dertil hørende Bygninger og Grunde den hele Strækning mellem Klareboderne og Sillegaden, samt gammel Mønt ligetil Brøndstræde. Den ene Deel af Klosterbygningen skal i nogen Tid være bleven anvendt til et Klokke- og Kanon-Stoberi, den anden til en kongelig Mønt, hvoraf Møntergaden endnu har sit Navn¹⁾. Dog synes det, som om Klosters Kirke endnu adskillige Aar har staaet ved Magt; idet mindste haves endnu et Document af 1570, ved hvilket Kong Frederik den 2^{den} skænker en — Klosters rimeligviis fordum tilhørende — Grund, som siges at være beliggende „ved St. Clara Kirke“, til det Fattighuus, Povel Fechtel lod opbygge²⁾. Christian den Fjerde havde senere den Plan paa Klosters Grund at lade opføre en Kirke, som skulde bære hans Dronnings Navn³⁾, men Tidsomstændighederne, især den med Sverrige udbrudte Krig, hindrede Udførelsen heraf⁴⁾.

J Antoni-Stræde, som ogsaa fordum kaldtes⁵⁾ lille Pilestræde, eiede St. Antonii Kloster i Præsto et Huus, som i Aaret 1531 bortsolgtes⁶⁾. De tiliggende Grunde maae have været meget vidtloftige, hvis den Beretning er sand, at Størstedelen af den Gade, som nuomstunder kaldes Christenbernikovstræde, opførtes herpaa af flere Medlemmer af den bekjendte barnekovst Familie, især af den ved sine lange Reiser i Østerlandene saa navnkundige Christian Barnekov.

Carmeliter-Klosteret i St. Pedersstræde omtales ovenfor; dets Grund skal i endeel Aar have ligget øde, indtil Valkendorf her lod opbygge den Gaard, han ved sit Testamente bestemte til en Studenterbolig, der senere stedse har været kaldet Valkendorfs Collegium, ogsaa undertiden — i ældre Tider — „Hovmesters Boder“⁷⁾.

¹⁾ Næste Skilderi af Kjøbenh. for 1829, Nr. 15. I det forhen omtalte Haandskrift af Jonge fortælles, at der, hvor St. Clara Klosters Kirkegaard havde ligget, blev senere en saakaldet Assistentkirkegaard for Stadens Indvaanere, som først ophørte at benyttes i Aaret 1760. S. Dufsens Collectanea S. 9—10.

²⁾ Danste Magazin I. 170.

³⁾ J. L. Wolf Encomium regni Dan. p. 374.

⁴⁾ Endeel Aar senere havde samme Konge den Plan, at lade opføre en Kirke under det samme Navn, omtrent

der, hvor Guldbuset nu ligger (Pontopp. Orig. 289). Men Kirken, som kun mangiede lidet i sin Fuldbærelse, blev nebrudt i Frederik d. 3des Tid. Den kaldtes stundum efter sin Form Anna Rotunda.

⁵⁾ S. Næste Skilderi af Kbhavn 1829, Nr. 10.

⁶⁾ Pontopp. Annal. Eccl. D. II. 363.

⁷⁾ Hofmans Fundationer I. 66. Sammensteds findes ogsaa udførlige Efterretninger om dette Collegiums Stiftelse og Bestemmelse.

I det Foregaaende er ligeledes berørt den Anvendelse, man gjorde af Graabrodre=Klosters Bygninger til et Hospital og en Straffe=Anstalt¹⁾. Paa dets Grund stod i Midten af det 17de Aarhundrede Ulfelds Gaard, som senere har givet Pladsen det Navn, den endnu bærer.

Ogsaa paa andre Steder behyggedes Staden betydeligen. I ældre Tider havde Østervold strakt sig fra den øverste Ende af Nabenraa ned til Grønnegade — hvorom saavel andre gamle Documenter indeholde Vidnesbyrd, som især det paa den foregaaende Side omtalte Brev af Kong Frederik den Anden, ved hvilket han skænker en Plads til det Hospital, som Povel Fechtel lod anlægge i Montergaden. Her hedder det nemlig, at Hospitalets Grund „strækker sig til Bolden“²⁾. Denne Bold blev nu (1608) nedreven, og dens Grave, som fandtes der, hvor nu Gøthersgaden ligger, bleve opfyldte³⁾. Ved denne Leilighed blev ogsaa det nogle Aar tilforn opførte Rosenborg=Slot — om hvilket vi nedenfor paa sit Sted udførligere skulle tale — tilligemed sammes vidtløftige Have inddraget i Staden. Fra den Tid af behyggedes efterhaanden den hele Strækning, som udgjør det saakaldte Ny=Kjøbenhavn. Dog blev den gamle Østport, som stod for Enden af Østergade, imod Kongens Nytorv, endeel Aar staaende, og findes saavel anført paa en Tegning over Kjøbenhavn fra Aaret 1618, som omtalt i adskillige meget yngre Documenter⁴⁾.

Allerede tidligere havde Kong Christian den Fjerde tilkjøbt sig en udenfor Stadens Grund imellem Nørre= og den gamle Øst=Port beliggende Forstad, hvis Baaninger maae have været høist ubetydelige, som sees af den lave Priis, for hvilken de bortsolgtes⁵⁾. Her anlagdes nu større og anseeligere Bygninger, og endeel af Grunden anvendtes til Baaninger for Matroserne — de saakaldte Nyeboder. Under den samme Konges Regjering inddroges ogsaa fra Havet det Stykke, hvor Børsen og Nybørs ligge, ligesom man ogsaa efterhaanden begyndte at bygge Frederiksholms Canal og de omliggende Gader.

Men vigtigere, end de Anlæg, vi hidtil have anført, var Opbyggelsen af en ganske ny Stad paa Den Amager, ligeoverfor Kjøbenhavn.

Allerede i Oldtiden omtales den sidstnævnte Ø som en ved sin Frugtbarhed vigtig Besiddelse, og af flere Gavebreve, som endnu gjemmes, sees, at adskillige af Landets mærkeligste

¹⁾ S. ovenfor Side 6, samt Hofmans Fundationer X. 21 ff.

²⁾ Danske Magazin I. 170.

³⁾ Pontoppid. Orig. Hafn. p. 258.

⁴⁾ Sammestedes p. 239. I meget ældre Tider gif Østergade ifkun til Hjørnet af Christenbernikovstrædet; Nicolai Kirke

stod der, hvor nu Huset Nr. 60 ligger; den tilhørende Kirkegaard vendte ligeud til den aabne Sø. I Aaret 1760 skal man i den nævnte Bygnings Grund have seet Levnin- ger af en Skibebro og nogle Baade.

⁵⁾ Pontoppid. Orig. Hafn. p. 257.

Kirker — saasom Domkirken i Lund ¹⁾ — her have havt Eiendomme. Men størst Bigtighed fik Den, efterat Christian den Anden havde indrømmet de fra Waterland i Provindsen Holland til Havedyrkningens Forbedring indkaldte Colonister den sydlige Deel af samme (Magleby Sogn ²⁾).

Den synes i nogen Tid under Frederik den Andens Regjering at have været forbunden ved en Bro — Amagerbro kaldet ³⁾ — med Kjøbenhavn; men den maa senere være nedbrudt, da man ikke finder, at der var nogen Forbindelse mellem Kjøbenhavn og Christianshavn, dengang det sidste anlagdes.

Det var uidentviol Christian den Fjerdes Hensigt, at den af ham paa Amager opførte Stad skulde være aldeles uafhængig af det ligeoverfor liggende Kjøbenhavn, og i det Rescript af 5te April 1619 ⁴⁾, hvorved han giver Christianshavn alle Kjøbstads-Rettigheder og Indvaanerne 20 Aars Frihed for Afgifter og Toldfrihed i 7 Aar for Alt, som indføres, bestemmes ogsaa, at Byen skal have sin egen Dyrighed, som i Begyndelsen formodentligen alene bestod af en Byfoged; fra 1640 havde den en egen Magistrat, som bestod af 2 Borgemestre og 4 Raadmænd ⁵⁾, indtil den omsider ved et Kongebud af 31te Januar 1685 aldeles indlemmedes i Kjøbenhavn ⁶⁾. Christianshavns Raadstue var en Gaard paa Hjørnet af Strandgade og lille Torvegade; for ikke mange Aar siden have Spoer af Fængsler endnu været synlige i Kjeldrene ⁷⁾.

I de første Aar efter Christianshavns Anleggelse søgte den da kun lidet talrige Menighed Holmens Kirke; først i Aaret 1640 begyndte man at bygge en egen Kirke for Christianshavns Indvaanere; den skal have ligget paa Hjørnet af Prindsensgade og St. Annegade og var meget uanselig ⁸⁾. Til denne Kirke lagdes endvidere alle de i Nybørs beliggende Huse, hvilke ogsaa i verdslige Anliggender hørte under Christianshavns Jurisdiction. Christian den Fjerdes

¹⁾ Thorkel. Diplomatar. Arn. Magn. I. 2.

²⁾ Pontoppidans Afhandling om disse Colonister findes i 3die Deel af den ældste Samling af Vidensk. Selskabs Skrifter.

³⁾ Det var under denne Bro, at Tørgen Brahe tilfattede Livet 1565, da han vilde rebde sin Konge, som her var falden i Vandet (Dluffens Collectanea S. 8). Først i Aaret 1620 lod Christian den 4de opføre den Bro, som nu kaldes Knippelsbro, hvilket Navn den siges at have faaet af en Mand Hans Knip, som før Broens Bygning satte Følk over fra den ene Side til den anden (Scheels Udkaft af Krigens Skueplads S. 209. Dluffens Collect. S. 9.). I Begyndelsen kaldtes den snart Langebro — ligesom ogsaa den første Gade paa Christianshavn, Brogade, i ældre Tider er kaldet Lan-

gebrogade — snart Amagerbro (Thuras Bøst. over Amager S. 6). Den nuværende Langebro er ikke ældre, end fra Aaret 1686 (Pontoppid. Danske Atl. II. 200).

⁴⁾ Paludans Samlinger til en Bøst. over Christianshavn og Frelserens Kirke sammesteds S. 25.

⁵⁾ Pontoppidans danske Atlas II. 200. I Slanges Chr. IV. Hist. S. 981 siges disse Privilegier alt at skrives sig fra A. 1639, og Christianshavns Magistrat at have bestaaet af en Borgemester, 6 Raadmænd, foruden en Byfoged, en Byskriver og en Ræmner.

⁶⁾ Paludans Samlinger S. 27.

⁷⁾ Saalænge Christianshavn havde sin egen Jurisdiction, havde det ogsaa sit eget Vaaben, som beskrives i den nævnte Bog af Palluban S. 25.

⁸⁾ Sammesteds S. 60.

Omhø for Fabrik- og Manufactur-Væsenets Opkomst bragte mange Fremmede ind i Landet; ogsaa paa Christianshavn tillodes det Udlandinger at nedsætte sig — dog under den Betingelse, at de skulde bekjende sig til den ved Landets Love alene hævdede Religion¹⁾. De Fleste af disse Fremmede vare Tydskere, for deres Skyld bevilgedes det ved et Rescript af Kong Frederik den Tredie til Sjellands Biskop, Dr. Hans Svane, at der maatte bestilles en egen tydsk Prædikant, og at Gudstjenesten til visse bestemte Tider skulde holdes paa Tydsk i den danske Kirke. Hvorledes den tydste Menighed efterhaanden tiltog i den Grad, at den i det 18de Aarhundredes Midte erholdt sin egen Kirke, derom skulde vi nedenfor paa sit Sted tale udførligere. Ogsaa om den nuværende danske Kirke paa Christianshavn, hvis Grundvold skyldes Kong Christian den 5te, ville vi paa et andet Sted mere passende meddele enkelte Efterretninger.

Allerede i de første Aar efter den nye Stads Anlæggelse synes anseelige Bygninger her at have været opførte, en saadan var uden tvivl den bekjendte ulykkelige Adelsmand Kay Lykkes Gaard, som, efterat Eiermanden for at redde Livet havde maattet flygte fra sit Fædreland, tilfaldt Kongen. Herhen flyttedes den Straffeanstalt, som Christian den Fjerde endeel Aar tidligere havde ladet anlægge i Tugthuussporten. Forbrydernes tiltagende Antal nødsagede Regjeringen til at tænke paa denne Bygnings Udvidelse, og i Christian den Sjettes Dage fremstod den vidtloftige Gaard, som i Aaret 1817 næsten ganske lagdes i Aske.

Alf et til Stadens Historie henhørende Document, som Pontoppidan har ladet afstrykke i sit Værk *Origines Hafnienses*, sees, i hvilken Grad Christianshavn alt i det første Aarhundrede tiltog i Omfang; i Aaret 1674 fandtes her allerede 236, og 15 Aar sildigere 251 Bygninger.

Efterat vi saaledes have betragtet Christianshavns Oprindelse og Skjebne i sin tidligste Periode, gaae vi tilbage til Kjøbenhavn, for at overskue de vigtige Anlæg, som skyldes Christian den Fjerdes mangeaarige og uafbrudt virksomme Regjering.

Paa een af de smaae Holme i Stadens brede Havn havde tydske Kjøbmand fra Embden og Bremen anlagt Pakhuse og andre til deres Handels Drift fornødne Bygninger²⁾. Paa denne D, som efter sine første Besiddere har beholdt Navnet Bremerholm³⁾, begyndte man

¹⁾ Valudans Samlinger S. 26 og 39.

²⁾ Oluffens Collectanea S. 27.

³⁾ I Midten af forrige Aarhundrede nedbrødes paa Bremerholm en meget gammel Bygning, paa hvis Muur bet bremske Vaaben var afbildet. *Origines Hafni-*

enses p. 43. — Der fortælles, at Bremerne forud have haft en egen Kirke og en dertil hørende Kirkegaard, hvoraf man, ved at grave i Grunden, har seet Spoer.

alt i Christian den 3^{die}s Dage at anlægge Skibsværfter, til hvis Opkomst Regjeringen lod indkalde fremste Skibsbyggere. Stedets egentlige Anvendelse til udelukkende Brug for Flaaden skyldes Kong Frederik den Anden, hvis Planer iværksattes og udvidedes under hans virksomme Søn. For at samle alle til Flaaden og Søetaten hørende Folk paa eet Sted, opførtes i Christian den Fjerdes første Regjeringsaar de saakaldte Skipperboder paa en Plads, hvor der i ældre Tider havde ligget en kongelig Lysthave eller saakaldt Biingaard, om hvilken Biingaardstrædet endnu minder ¹⁾. Disse Boliger, der udentvivl ikke blot vare opførte for Matroserne, men ogsaa for alle ved Marinen ansatte Officerer og Betjente, bortsolgtes senere til private Folk, efterat Kongen i den ældre udenfor den gamle Østerport beliggende Forstad havde begyndt at opføre de saakaldte Nyeboder. Hine saakaldte Skipperboder indbefattede omtrent det District, som ligger imellem lille Kongensgade og Holmens Canal.

Allerede 1617 ²⁾ lod Kongen et paa Holmen liggende Huus indvie til en Kirke for Søfolkene, og da denne snart blev Menigheden for snever, indviedes 1619 en anden Bygning til samme Brug, i hvilken der — efter Sagnet — fordum skal have været en Ankersmedie, en Mynt og en Navigations-skole, ja endog, efter Nogle's Mening, en Soldbod. 1640 og oftere undergik denne Kirke adskillige Forandringer, ved hvilke den efterhaanden har faaet sin nuværende Størrelse og Skikkelse ³⁾. Det fortjener at anføres som en Mærkelighed, at endel hollandske Familier af den augsburgske Troesbekjendelse, som henimod Slutningen af det 17de Aarhundrede begave sig til Danmark, erholdt Tilladelse til hver Søn- og Fests-Dag at holde Guds-tjeneste i Middagsstunden i Holmens Kirke i deres Modersmaal. Dog synes denne Menighed ikke at have bestaaet længe, og kun tvende Præster kunne nævnes, af hvilke den Sidste var den i vor Litteraturs Historie ikke ubekjendte Laurits Thura, der omsider døde som Biskop i Ribe ⁴⁾.

Holmens Kirke havde i sin første Begyndelse en Kirkegaard i sin Nærhed — paa det Stykke af Byen, hvor Holmens Kanal og den nærmest tilgrændsende Deel af Kongens Nytorv ligge. Men denne Plads ophørte snart at bruges som Begravelsessted, og Holmens Kirkegaard

¹⁾ Næste Skilberi af Kjøbenhavn for 1829 Nr. 70. Christensens (s: Nyerups) og Thaarups Beskrivelse over Kbhavn, som Rejsevej for Reisende S. 64.

²⁾ Næste Skilberi for 1829 Nr. 68.

³⁾ Udførlige Efterretninger om denne Kirkes Historie findes ogsaa i Næste Skilberi af Kjøbenhavn for 1829 Nr. 68.

⁴⁾ Det Kjøbenhavnske Selskabs Skrifter III. 146.

anlagdes 1654 ved den runde Kirke i Nærheden af Østerport, om hvilken vi ovenfor have talt, og omsider flyttedes den 1666 derhen, hvor Somændenes Kirkegaard nuomstunder findes¹⁾.

Ogsaa Trinitatis Kirke og det dermed forbundne astronomiske Taarn skyldes Christian den Fjerde. Grundvolden til Kirken lagdes den 7de Juli 1634²⁾, men Bygningen, som udførtes af en Schweizer fra Bern, Georg Scheffel, naaede først sin Fuldendelse 1656³⁾. At denne Kirke i daglig Tale almindeligen kaldes Kunde-Kirke, kan neppe — som Mange antage — udledes af Taarnets Bygningsmaade. Grunden dertil er udentviwl følgende: I Aaret 1660 bestemte Kong Frederik den Tredie, at den Deel af Byen, som efter de ældre Kongebud skulde søge den aldrig fuldførte Annæ-Kirke, af sin Bygningsmaade Kunde-Kirke eller Annæ Rotunda kaldet, for Fremtiden skulde søge Trinitatis Kirke. Denne blev altsaa Kunde-Me-nigheds Kirke, og blev derfor kaldet Kunde-Kirke⁴⁾. Efter sin oprindelige Bestemmelse havde den alene været en Universitets-Kirke, efterat den paa Regentsen opførte Kirke fandtes utilstrækkelig til at rumme sin Menighed.

Fra Kirkerne gaae vi dernæst over til at betragte de Bygninger og Anlæg, som skyldes Kong Christians priselige Omsorg for at ophjælpe og hædre Videnskaberne og deres Dyrkere. Gjennemgaae vi disse i chronologisk Orden, stode vi først paa Universitets-Bygningen.

Vi saae ovenfor, at Kjøbenhavns Universitet strax efter Reformationen (1539) erholdt til sit Brug den Gaard, hvor de katolske Biskopper i Koeskilde tilforn havde boet, saaoste de besøgte Hovedstaden. Her har Universitetet siden i de nu snart forløbne 3 Aarhundreder haft sit Sæde, naar undtages, at det under en Pest, som rasede indenfor Kjøbenhavns Volde i Aaret 1546, paa kort Tid flyttedes til det ophævede Kloster Knardrup (i Ølstykke Herred, Gandløse Sogn⁵⁾). Men Hoistolens Bygninger have i dette Tidsrum undergaaet mange betydelige Forandringer. Allerede ved det 16de Aarhundredes Slutning gjorde det forøgede Antal af Lærere og Studerende en Udvidelse af den gamle Bygning nødvendig. Til den Ende opførtes det saakaldte Collegium novum eller den østre Længde af Studiegaarden og indviedes 1601 af Universitetets Rector Niels Krag⁶⁾. Kun et ubetydeligt Stykke af den ældre Bygning — det Huus, hvori Universitetets Consistorium pleier at samles — blev ved denne Leilighed staaende.

¹⁾ Hofmans Fundationer IX. 314.

²⁾ Pontoppid. Annal. Eccl. Dan. IV. 276.

³⁾ Ibidem p. 444.

⁴⁾ Oluffens Collectanea S. 122 f.

⁵⁾ Pontoppid. Annal. Eccl. Dan. III. 296. Daa-gaard om Klostrene i Danmark S. 237.

⁶⁾ Slanges Christ. IV. Hist. I. 172.

En af Kiøbenhavn's Universitets aller vigtigste Stiftelser er Communitetet. Den første Grund til en saadan Indretning lagde Kong Christian den 3^{die} ved i Aaret 1555 at skjenke Kongens og Kronens Part af endeel Tiender, for dermed 2 Gange om Dagen at bespise 12 fattige Studenter i det saakaldte Helliggeistes-Huus¹⁾. Hans Son stiftede 1569 Communitetet²⁾ — i daglig Tale Klofret kaldet — for 100 fattige Studerende, og dette Tal forøgedes siden under Christian den Fjerde til 120, og fra Aaret 1618 begyndte man for den Sum, Communitetets Kasse havde sammensparet, at opføre til Regentsen en Bygning for samtlige Alumnener³⁾. Dertil indrettedes deels en Cantzler Christian Friis til Borreby tilhørende Gaard, som i de Tidder var een af de rummeligste og største grundmurede Bygninger i Staden⁴⁾, hvilkens Kongen kjøbte efter Eierens Død, deels en til denne Gaard stødende kongelig Stald. Man begyndte med at ombygge og indrette disse Bygninger i Aaret 1618, og 1623 fuldendtes Arbeidet. Det Stykke af Baaningen, som vender ud imod Kjøbmagergade, indrettedes 1635 til en Studenterkirke, men da denne snart fortrængtes af den ligeoverfor opførte Trinitatis Kirke, bestemtes den udelukkende deels til Regents-Alumnernes daglige Morgen- og Aften-Bønner, deels til Disputatser og andre videnskabelige Øvelser. Imedens Trinitatis Kirke efter den store Jildebrand 1728 stod under Bygning, forrettedes Børnedaab, Brudevielfer og andre kirkelige Handlinger for Menigheden i Regentskirken⁵⁾.

Ligesom Hovedstaden skylder Christian den Fjerde den skønne og smagfulde Trinitatis Kirke, saaledes har den ham ogsaa at takke for det dermed forbundne astronomiske Taarn, i daglig Tale Kunde-Taarn, og i ældre Tider stundum Regents-Taarnet⁶⁾ kaldet. Astronomien og de dermed forbundne Videnskaber havde fra Tycho Brahes Tid mange Dyrkere — blandt disse hans kjæreste Discipel Longomontanus, der i en lang Række af Aar, fra 1607 til 1647, beklædede den astronomiske Lærestol ved Kiøbenhavn's Hoiskole. Det var uidentviisl den Interesse, som han ved sine Skrifter og Forelæsninger havde vaakt for sit Fag, der bevagede Regjeringen til i Aaret 1638 eller 1639 at tænke paa Opførelsen af et Observatorium til Universite-

¹⁾ Hofmans Samling af Fundationer I. 25.

²⁾ Beckmann *Historia Comm. Regiæ Hafn.* p. 160.

³⁾ Nyerups *Efterretninger om Regentsen* S. 4 ff.

⁴⁾ Slanges *Christian den Fjerdes Historie* I. 401.

⁵⁾ Nyerups *Efterretninger om Regentsen* S. 9. — Efterat Universitets-Bygningerne ved Engländernes Angreb

paa Kiøbenhavn vare ødelagte i Bund og Grund, bestemtes det ved en kongelig Resolution, at Regentskirken for Fremtiden, indtil de afbrændte Bygninger atter kunde opføres, skulde anvendes til Taler, Disputatser og andre akademiske Forhandlinger og Solenniteter.

⁶⁾ *Wolfs Encom. regni Daniæ* p. 560.

tets Brug. Af den paa Taarnet ud imod Kjøbmagergade anbragte Tavle sees, at Kongen med egen Haand lagde Grundstenen d. 7de Juli 1637, og hans Omhu maa det vel ene tilskrives, at, skjøndt den egentlige Bygning først tog sin Begyndelse det følgende Aar, var Taarnet dog allerede efter 3 Aars Forløb ganske færdigt.¹⁾ Men langt mere, end den Hurtighed, med hvilken den stolte Bygning reiste sig, har dens Fasthed, Varighed og beundringsværdige Form fremkaldt alle Sagkyndiges Beundring.²⁾

Ogsaa andre Indretninger til Videnskabernes og Høiskolens Lær skuldes Kong Christians Regjering, men idet Rummet's snævre Grændser ikke tillade os vidtloftigere at omtale disse, nævne vi ikkun i Forbigaaende Anlæggelsen af en medicinsk eller botanisk Hauge³⁾ og Opførelsen af et saakaldet anatomisk Theater.

Efterat den ovenfor omtalte kongelige Lysthauge, der indtog den Strækning, hvor Wiin- gaardsstrædet og de nærmest omliggende Gader senere opførtes, var bestemt til at nedlægges til Bedste for Stadens Udvidelse, lod Christian den Fjerde opføre Slottet Rosenborg paa en dengang udenfor Stadens Grund liggende Plads. Slottets Bygning udførtes af en Englænder Inigo Joriges.⁴⁾ Dette var Christians sædvanlige og tillige hans hjæreste Opholdssted, og Bærellernes og Bohavets hartad usforandrede Tilstand er et talende Vidnesbyrd om Datidens Sæder og Hofholdning. Større Forandringer have de siden Slottets Bygning forløbne 2 Aarhundreder medført for den tilhørende Hauge, til hvis Sønderlemmelse allerede den Omstændighed medførte den første Spire, at Rosenborg med al den dertil hørende Grund efter neppe 4 Aars Forløb indlemmedes i Staden, som saaledes betydeligen udvidedes, efterat den gamle Østervold var sløiset og Gravene opfyldte.

En saa betydelig Hauge — til hvis For skjønnelse Naturen og Kunsten bidroge i Forening — anlagt midt i en folkerig Stad og ved kongelig Godhed aabnet for sammes Indvaanere, maatte med Rette tiltrække sig Fremmedes Opmærksomhed. Den bekjendte Dgier, der i Aaret

1) S. Ursins Afhandling om Universitets-Observatoriet paa Rundetaarn i Riises Archiv for Historie og Geographie XXIV. 19.

2) Samme Steds S. 17.

3) Universitetets ældste botaniske Hauge var beliggende bag Stubiigaardens Bygninger; den nuværende, ved Charlottenborg anlagte, botaniske Hauge er først opstaaet

imod Slutningen af det 18de Aarhundrede — efterat man i nogle Aar havde havt en saadan ved den yderste Ende af Amaliegaden imod Toldboden. S. Nyerups Universitets-Annaler. S. 370.

4) Stouenberg, Merckwürdigkeiten des Königl. Schlosses Rosenburg S. 2.

1634 opholdt sig i Kjøbenhavn i den franske Ambassadeurs Folge, roser dens Storrelse og til lige dens Simpelt. „Haugen“ — skriver han — „er næsten ligesaa vidtloftig som Tuilleriesnes i Paris; men den har ikke den sidste store og prægtige Alleer; den danske Hauge synes snarere at tjene til en fornøftig Huusfaders Nytte og Bequemmelighed, end til at røbe en kongelig, det er en unyttig, Pragt.“¹⁾ Dog omtaler han paa et andet Sted et i Haugen anlagt, meget kunstigen indrettet, Lysthuus, som var opført efter en af Kongen lagt Plan — maaskee det samme, som endnu stod i Midten af forrige Aarhundrede, og som efter en Beretning i Thurras Bærk „den danske Vitruvius“ endog var opmuret af Christian den Fjerde selv. Gaae vi dernæst omtrent 80 Aar længere ned i Tiden, træffe vi i en Beskrivelse over den engelske Gesandt Vernons Reise til Danmark en endnu omstændeligere Beskrivelse over Haugens Skjønhed. Der omtales de Forandringer og Forskjønnelser den i Christian den Femtes senere Regjeringsaar meget forsømte Hauge skyldte hans Eftermand; der beskrives flere Lysthuse og Billedstøtter, som fandtes her, endeligen det store Orangeriehuus, hvis Tag alene — ifølge denne Beretning — skal have kostet 60,000 Daler at opføre.²⁾ Henimod det 18de Aarhundredes Ende forsvandt efterhaanden de fleste af de Kunstværker, der tjente til Haugens Prydelse;³⁾ et Stykke af den omdannedes til en Exerceer-Plads, et andet bebyggedes, og det prægtige Orangeriehuus er ombygget og udvidet og tjener nuomstunder til Caserne for den kongelige Livgarde til Fods.⁴⁾

Den danske Handels Opkomst og Flor var fra Kong Christians tidligere Regjeringsaar en Gjenstand for hans utrættelige Virksomhed. Hansestedernes Ydmængelse, Indretningen af Handelscompagnier, som skulde lette Rigets Undersaatter Handelen paa Kyster, som danske Skibe ikke forhen eller dog med Vanskelighed havde befaret, en hensigtsmæssig Lovgivning for Handel og Næringsveie, Postvæsenets Indretning, ere talende Beviser for Rigtigheden af denne Paastand. Staden Kjøbenhavn skylder Kong Christians Omsorg for Handelens Opkomst en af sine største Prydelser — sin pragtfulde Børs.

¹⁾ Af Ogiers Reisebeskrivelse, som første Gang udkom i Paris 1666 under Titel: *Caroli Ogerii Ephemerides s. Iter Danicum, Svecicum, Polonicum etc.*, have vi her benyttet en med oplysende Anmærkninger ledsaget tydfø Oversættelse, som findes i Schlegels Saml. 2. bån. Gesch. 2 B. 1 u. 2 S. Hvad der i denne Reisebeskrivelse findes angaaende Rosenborg Slotshauge, er oversat paa Dansk i Wolffs

Journal for Politik o. s. v. for 1813, 2det B. S. 183—85.

²⁾ Blandt disse omtales en Figur af Bly, forestillende Bathseba — en Copie efter en Original af Michael Angelo. S. Nyerups Afhandling: De forvandlede Slotshauger, i Borgervennen for 1822.

⁴⁾ Sammesteds. Orangeriehuset og Laurbærhuset beskrives i *Hafnia Hodierna* p. 78.

I Aaret 1622 begyndtes Børsens Bygning, og 1624 var Værket alt færdigt. Paa en Indskrift, som anbragtes paa en af den berømte Hans Steenswinkel paa Børsens vestre Side decoreret Portal, læses det sidstnævnte Aarstal; tillige angiver den latinske Indskrift baade Kongens Navn, som lod Bygningen opføre, og den Hensigt, i hvilken han bød den fremstaae. Paa den østre Side af Børsen findes en ligelydende Indskrift med Aarstallet 1640, uidentivt det Aar, da hele Arbejdet var ganske færdigt;¹⁾ men i lang Tid var Børsen allerede bleven anvendt efter sin Bestemmelse. Allerede Ogier omtaler i sin ovenfor benyttede Reisebeskrivelse Kramboderne paa Børsen,²⁾ og fra Aaret 1636 have en Contract, ved hvilken Børsen udleies til Stadens „menige Kjobmænd og Krammere.“³⁾

Kjøbenhavns første Raadhuus havde ligget paa Hjørnet af Nørregade og Klædeboderne, det andet paa Hjørnet af Studiistræde og Nørregade, men hvorledes dette senere overlodes Universitetet og nogle Aar derpaa indrettedes til en Residents for Sjællands Biskop, er allerede Læseren bekendt. Forst i Aaret 1605 omtales et nyt Raadhuus ved den søndre Ende af Gammeltorv;⁴⁾ ved dette vare endeel mindre Bygninger opførte til Beboelse for Øvrighedens Betjente; da disse ødelagdes under en opkommen Jdsvaade, blev den Plads, paa hvilken de havde ligget, bestemt til et Torv — siden Nytorv kaldet — og Raadhuset kom derved til at staae ganske frit,⁵⁾ og fra den Tid af fik den Gade, der nuomstunder kaldes Raadhuusstræde, dette Navn, efterat den i ældre Tider havde været kaldet Skoboderne.⁶⁾

Om Kjøbenhavns Slot i ældre Tider have vi ovenfor talt; under Christian den Tredies Regjering udvidedes og ombyggedes det; ogsaa under hans Sønsøn modtog det enkelte Tilføjninger og Forbedringer, men hans Plan at lade det ganske nedrive og derpaa opføre en ny Bygning, kom aldrig til Udførelse.⁷⁾ I Nærheden af Slottet indtoges med stor Møie den Grund fra Havet, paa hvilken Proviantgaardens og Tøihusets Bygninger opførtes i Aaret 1604.⁸⁾

Mange andre vigtige, sjøndt mindre glimrende, Indretninger til Næringsveienes, Handelsens og Fabrikvæsenets Opkomst og Fremme skyldte Staden Kong Christians tredsindstyveaar-

¹⁾ Slange und Schlegel, Gesch. Christian des IV. 3ter Buch, S. 231.

²⁾ Schlegels Saml. z. dän. Gesch. 2 B. 2 H. S. 139 og 166. Her omtales Boglader paa Børsen, endog af hollandske Boghandlere, s. Gr. Sjzevirerne.

³⁾ Myerups Charakteristik af Kong Christian IV. S. LVII.

⁴⁾ Holbergs Danmarks Historie II. 902.

⁵⁾ Wolff Encom. Regni Daniæ p. 367.

⁶⁾ Jonges Beskrivelse over Kjøbenhavn I. 60.

⁷⁾ Origines Hafnienses p. 267.

⁸⁾ Der fortælles, at Stenene, af hvilke disse Bygninger opførtes, toges fra Murene af de i Roeskilde nebrudte Klostre.

rige Regjering,¹⁾ men den korte Udsigt over Kjøbenhavns ældre Historie, som vi her have foresat os at give, tillader os ikke at dvæle ved at opregne og omtale dem. Saameget troe vi allerede at have anført, at Læseren letteligen vil kunne skjønne, hvor store Fortjenester denne Konge havde af Hovedstaden, som under hans Regjering og ved hans Omfarg udvidedes og forskjøndes med pragtfulde Bygninger, og hvis Indvaaneres Liv fremmedes ved de hensigtsmæssigste Indretninger.

De 12 første Aar af den følgende Konges Regjering medførte færre Forandringer for Staden. Frederik den Tredie var i dette Tidsrum saa bunden ved den haarde Haandfæstning, hans adelige Undersaatter havde ladet ham underskrive, at han vanskeligen kunde foretage sig Noget af Betydning til at ophjælpe enten hele Staten eller sammes enkelte Dele. Den trykkelige Gjæld, som hvilede paa Landet fra hans Faders sidste Regjeringssaar, og den ulykkelige svenske Krig bidroge end mere til at hindre eller standse Udførelsen af gavnlige Foretagender. Først efterat de danske Vaabens heldige Fremgang havde udjaget de Svenske, og den kjøbenhavnske Rigsdag i Aaret 1660 havde givet den sjunkne Kongemagt Vælde og Anseelse, kunde Regjeringen med større Iver ophjælpe enhver Green af Statsstyrelsen. Den udmærkede Hengivenhed for Fødeland og Konge, som Hovedstadens Indvaanere havde viist, saavel under Hovedstadens Beleiring, som under den derpaa følgende Rigsdag, blev ikke ubelønnet, — og i denne Henseende kan Frederik den Tredies Regjering med Rette siges at gjøre Epoke i Stadens Historie.

Allerede før den svenske Beleiring tog sin Begyndelse, erholdt Kjøbenhavns Borgere vigtige, af Kongen og Rigsraadet underskrevne, Privilegier, i hvilke der tilfagdes dem lige Retsigheder med Adelen — baade Adgang til de Embeder, som forhen havde været Adelen forbeholdne og Retsighed til at købe Jordegods, hvilke det tilforn alene havde været Adelen tilladt at eie. Disse Privilegier bleve atter bekræftede og endnu mere udvidede, efterat Borgernes Trofasthed tilstrækkeligen var prøvet under Stadens Beleiring og den derpaa følgende Omvæltning i Statsforfatningen. Ved denne Leilighed oprettedes de 32 Mænds Collegium.²⁾

¹⁾ Mærkeligt var Anlægget af en Silkefabrik, til hvis Brug Kongen lod opføre tvende grundmurede Huse i den Gade, som deraf siden blev kaldet Silkegade. Disse Huse skændtes dog allerede 1630 til Stadens Fattige. Efterat disse endel Aar derpaa havde faaet Plads andetseds, blev Hjørnehuset alene anvendt til Fattigvæ-

nets Brug under Navn af Conventhuset, uden tvivl saaledes kaldet, fordi de Committerede for Fattigvæsenet der pleiede at samles. S. Næste Skilber af Kjøbenhavn for 1829, Nr. 10.

²⁾ Holbergs Danmarks Historie III.

Paa sine Steder bebyggedes Staden ogsaa bedre, end det hidtil var skeet. Allerede endeel Aar tilforn havde man begyndt at bebygge et fra Kallebostrand indtaget Stykke. Dette Arbeide fortsattes i denne Periode, og den hele Strækning fik ved et Kongebud af Aaret 1660 Navnet Frederiksholm,¹⁾ og af de 3 nye parallellobende Gader kaldtes den ene Stormgaden, til et Minde om, at de Svenske i Stormen af 11te Februar 1659 der havde gjort det haardeste Angreb. Henimod det 17de Aarhundredes Slutning synes den hele Strækning at have været bebygget, og blandt de Mænd, der indlagde sig Fortjeneste ved at bidrage til Stadens Udvidelse paa denne Kant, maae vi nævne en kjøbenhavnsk Borger, Wigandt Michelbrücker, som lod flere Tomter bebygge i den Gade, som efter ham hyppigen kaldes Wigandtsgade. Selv eiede han en anselig Gaard paa den Plads, hvor nu Prindsens Palais ligger, i hvilken de under Christian den Femtes Regjering indkomne Reformeerte holdt deres Gudstjeneste, førend deres Kirke opbyggedes.²⁾

Ogsaa endeel enkelte Bygninger af Vigtighed saaes i dette Tidsrum at fremstaae.

Ved Siden af Løihuset og Proviandtgaarden opførtes den Bygning, hvor det store kongelige Bibliothek findes, og hvis øverste Stokværk i en lang Række af Aar bevarede det kongelige Museums Statte.³⁾ Til Brug for den bekjendte, af Kong Frederik saa yndede, Borros alchymistiske Forsøg var først opført et Huus bag Børsen, hvilket siden flyttedes til en Plads ved Østerport.⁴⁾ Det blev af sin oprindelige Bestemmelse kaldet Guldhuset, men brugtes siden, da Borro efter sin kongelige Bestytters Død forlod Landet, til Fabrik anlæg.⁵⁾ I vore Dage er det indrømmet til Brug for det militære Hospital. Vi have allerede ovenfor i Forbigaaende omtalt et udenfor Staden anlagt Hospital, Ny-Bartov kaldet. De vidtloftige dermed forbundne Bygninger, der for en Deel anvendtes til Fabrik- og Manufactur-Anlæg, bleve under Kjøbenhavns Beleiring næsten ødelagte, dels af de Svenske, dels af de Danske selv, som fra Stranden med deres Stykpramme beskjøde denne af Beleirerne besatte Post. I Aaret 1662 flyttedes derfor den hele Indretning ind i selve Staden, hvor den dog i de første Aar hyppigen skiftede Plads.⁶⁾ Først var den anlagt i et Huus i Pillestræde, derpaa i den forhen omtalte Kai Lyk-

¹⁾ Songes Beskrivelse over Kjøbenhavn.

²⁾ Songe I. 62.

³⁾ Myerups Beskrivelse over Kjøbenhavn S. 136.

⁴⁾ Bordinges danske Mercurius for Aaret 1669. Poetiske Skrifter II. 104.

⁵⁾ Pontoppidans danske Atlas II. 310.

⁶⁾ Duffens Collectanea S. 162—63.

tes Gaard paa Christianshavn, hvor Straffeanstalten nu er, endeligen efter Aaret 1668 i en Gaard i Farvegaden, som — efter Sagnet — forhen skal have tilhørt Tycho Brahe.¹⁾ Bartovs nuværende Bygning er fra Christian den Sjettes Regjering.

Af egentlige Pragtbygninger vides ingen at være opstaaet under Frederik den Tredies Regjering, med mindre man maaskee hertil kunde regne et lille Slot, som under Navnet Amalienborg opførtes der, hvor nu Garnisonspladsen ligger, og bestemtes til et Enkesæde for Dronningen Sophia Amalia. Men allerede i Aaret 1689 lagdes denne i italiensk Smag opførte Bygning i Aste. Under en Opera, som opførtes her i Anledning af Kongens Fødselsdag, opkom Ild, og en stor Mængde af Tilskuerne bleve et Offer for Luerne.²⁾

Efter den svenske Krigs Ophør anvendte man stor Flid paa stærkere, end hidtil, at befæste Kjøbenhavn. Den gamle Vesterport, som var opført 1583 for Enden af Vestergade, var næsten ganske ødelagt i Beleiringens Tid; en ny opførtes nu for Enden af Frederiksberggade, som dengang kaldtes St. Clemensstræde, hvorpaa Volden fortsattes lige indtil Kallebostrand, da den forhen boiede sig ind imod Byen og endtes ved en Muur imod Vandkunsten.³⁾

Mærkeligt er ogsaa Anlægget af Citadellet Frederikshavn. Allerede før Kjøbenhavns Beleiring havde man begyndt derpaa, men først i Aaret 1663 fuldførtes Arbeidet, over hvilket Opfigten var betroet Oberst Henrik Ruse, som siden optoges i Adelsstanden under Navnet Rusesten.⁴⁾

Endnu mere udvidedes Fæstningsværkerne i Kong Christian den Femtes Regjeringsaar, især derved at Christianshavns Vold forlængedes fra Porten ligeindtil Havnens Ende og forsynedes med 9 Bastioner, af hvilke den sidste bærer Stifterens Navn og kaldes i daglig Tale Qvintus. Dette Arbejde fuldførtes i det korte Tidsrum af omtrent 7 Aar.⁵⁾

Den mærkeligste Bygning, som Hovedstaden skylder Christian den Femtes Regjering, er Vor Frelzers Kirke paa Christianshavn. Allerede Frederik den Tredie havde betænkt at give den nye Stads Indvaanere en skjønnere og mere varig Kirke, end den uanselige, af Træ opførte Bygning, som vi paa sit Sted have omtalt. Pladsen, hvorpaa Bygningen skulde opføres, var

¹⁾ Hofmans Fundationer X. 23. Den omtalte Gaard Kjøbtes for 3200 Rigsdaler.

²⁾ Pontoppid. Orig. p. 270. I Wolffs Journal for Politik o. s. v. for Aaret 1817 læses en Ferteegnelse paa dem, som omkom ved denne Lillighed.

³⁾ Jonges Beskrivelse over Kjøbenhavn I. 201.

⁴⁾ Myerups Beskrivelse S. 133.

⁵⁾ Paludans Samlinger til en Beskrivelse over Christianshavn S. 15.

alt udseet dertil, men Tidsomstændighederne hindrede Kongen i at bringe sin Plan til Udførelse. Under den følgende Regjering begyndte Arbejdet med Kirkens Bygning 1682 og fuldendtes 1694, men Taarnets Spir opfattes først i Aaret 1749.¹⁾

Under den samme Konges Regjering fik endeel Familier af den reformeerte Religion Tilladelse til at nedsætte sig i Kjøbenhavn. I Begyndelsen holdtes deres Gudstjeneste, som vi ovenfor have seet, i et privat Huus, indtil deres Kirke opbyggedes paa den Plads, hvor den endnu findes.²⁾

Uagtet Søværsthusets første Anlæg ikke, som man almindeligen har troet, skyldes Christian den Femte, men hans Fader,³⁾ har hiin dog den Fortjeneste at have opbygget den store Gaard ved Enden af Nyhavn, som en Tidlang tjente til Brug for denne Indretning, ligesom han ogsaa betydeligen forøgede dens Indtagter.

I samme Tidsrum opførtes Slottet Charlottenborg af Grev Ulrik Frederik Gyldenløve, som til dets Bygning skal have anvendt Stenene af det nedbrudte Kallos-Slot i Aarhus-Stift. Dronning Charlotta Amalia købte det siden efter sin kongelige Gemals Død i Aaret 1699, og efterlod det til sine Børn Prinds Carl og Prindsesse Sophia Hedevig.⁴⁾

Mange Foranstaltninger til Politivæsenets bedre Orden og til Stadens Udvidelse skete under denne Konges Regjering; de, som bebyggede de endnu liggende Grunde, fik efter de opførte Bygningers Størrelse Frihed for Grundskat paa 8 eller 10 Aar; Stadens Gader forsynedes om Aftenen med Lygter, og hensigtsmæssige Forordninger udgaves til Forebyggelse af Ildsvaade og til den offentlige Sikkerheds Haandhævelse. I disse og mange andre lignende Foranstaltninger havde den ogsaa af Videnskaberne fortjente Kjøbenhavnske Borgemeister Ole Rømer stor Andeel.⁵⁾

Vi have hidtil betragtet, hvorledes Staden Aar for Aar tiltog i Størrelse og Skjønhed, hvorledes Indvaanernes Antal vorede, og deres Velstand forøgedes. Efter Tidsfølgen møde vi nu under Kong Frederik den Fjerdes Regjering tvende Begivenheder af en ganske modsat Virkning. I Aaret 1711 udbredte sig en smitsom, uidentvisl pestagtig, Sygdom, som med Skibe

¹⁾ Paludans Samlinger S. 61. ff.

²⁾ Orig. Hafn. p. 425.

³⁾ Dværsthusets ældste Fundats er af Aaret 1659. S.

Hofmans Samling af Foundationer IX. 426. Nye Danske Magazin II. 340.

⁴⁾ Orig. Hafn. p. 270.

⁵⁾ Wabens Danmarks Historie V. 206 ff.

fra Riga og Danzig var bragt til Helsingøer og derpaa greb om sig i det øvrige Sjælland.¹⁾ I Kjøbenhavn rasede Snygdommen heftigst i Maanederne August og September; i hiin døde 9136, i denne 7508 Mennesker, og det hele Antal af Stadens Indvaanere, som denne frygtelige Snygdom bortrev, skal have været 30000.²⁾ Hoffet forlod i Slutningen af Juni Staden og drog efter et kort Ophold til Kolding; først ved Vinterens Komme standsedes Snygdommen i Hovedstaden; men endnu i det følgende Aar vedblev den at rase i flere danske Provindsler og Stæder.

Ikke mindre ødelæggende var den store Ildbrand, som i Aaret 1728 traf Hovedstaden. Ilden udbrød ved et Barns Uforsigtighed i en Lysestobers Huus paa Hjornet af St. Clementsstræde (nu Frederiksberggade kaldet) og Vestervold, og havde allerede inden Midnat udbredt sig paa den ene Side til St. Pedersstræde, paa den anden til Gammelstorv. Endnu mere forøgedes den almindelige Forvirring derved, at der paa samme Tid udbrød Ild i en Bryggergaard paa Nørregade, og om Natten og den paafølgende Formiddag afbrændte den hele Strækning herfra indtil Rosenborg. Mange sammenstødende Omstændigheder bidroge til at gjøre denne Ildbrand saa frygtelig og saa ødelæggende. Brandfolkene, der samme Dag, som Ilden begyndte, vare blevne prøvede, vare nu Alle enten drukne eller trætte; de Befalende havde først kort Tid tilforn tiltraadt deres Embeder — de manglede følgerigen den Øvelse og Færdighed, en saa stor Fare udkrævede; ogsaa Vandmangelen forøgede Ulykken; endeel af de Kender, som føre Vand til Staden fra de udenfor samme liggende Søer, vare paa den Tid under Reparation, hvorved adskillige af Byens Quarterer næsten aldeles manglede det fornødne Vand, og fra Fæstningens Grave var intet at erholde, da Commandanten ved Ildens Udbrud havde ladet Stadens Porte lukke, for ikke at give de hvervede Tropper en Leilighed til at undvige. Først om Løverdagen den 23de standsedes Ilden, efterat den havde ødelagt omtrent 1640 Huse. Fire af Stadens Kirker, Studiigaarden, med de til Universitetet hørende Collegier og Professoreboliger samt Bibliotheket — og mange andre offentlige Bygninger og Indretninger vare aldeles lagte i Aske. Den hele Skade, Ilden anrettede, anslaaes almindeligen til 10 Millioner Rigsdaler.³⁾ Imidlertid reiste den afbrændte By sig i saa Aar atter af sin Aske. Ved at bevillige Alle, som bebyggede de øde Grunde, Fritagelse for Afgifter i et vist Antal Aar — efter Bygningernes Størrelse — søgte Regjeringen at lette Grundeierne en Byrde,

¹⁾ Hoier Gesch. Friederich d. IV. II. 209.

²⁾ Danske Atlas II. 71.

³⁾ Hoier II. S. 191 ff. Wolffs Journal for Politif
s. f. v. 1811 Januar.

der var saameget mere trykkende, som man først nogle Aar efter Branden (1733) ved Oprettelsen af en Assurance-Casse søgte at forekomme, at Gaardeiernes Tab ikke skulde blive altfor føleligt, om en lignende Ulykke atter skulde indtræffe. Det tillodes endvidere Alle at bryde Steen paa Saltholmen og paa Stevns-Klint til Brug ved de øde Tomters Bebyggelse.¹⁾ De offentlige Bygninger, som Ildbranden havde ødelagt, reiste sig snart, og tildeels skjønnere og smagfuldere, end de afbrændte, — saaledes Universitets-Bygningerne, den latinske Skole, Raadhuset, Trinitatis- Helliggeistes- og den reformeerte Menigheds Kirker; men fremfor alle udmærkede den af sin Afte gjenopreiste Frue Kirke sig ved sin Pragt og ved sit i gothisk Form opbygte Taarn, paa hvilket der arbejdedes indtil i Aaret 1745, under Opsyn af den ogsaa som Videnskabsmand og Skribent fortjente Laurits Thura.²⁾

Under Kong Frederik den Fjerdes Regjering blev det gamle Slot i Kjøbenhavn — paa hvis Udvidelse og Ombygning der allerede tidligere havde været tænkt — for en Deel nedrevet, og en større Bygning opførtes paa den samme Grund. Men denne Forandring, der skal have kostet betydelige Summer, befandtes snart utilstrækkelig; man skal endog have befrygtet, at Grunden ikke i Tidens Løb vilde kunne bære den paa samme opførte 6 Stokværk høie Bygning. Christian den Sjette havde neppe efter sin Faders Død modtaget Scepteret, førend han besluttede fra Grunden af at nedrive den gamle Bygning og at opføre en ny, baade skjønnere og varigere. For at gjøre Grunden mere rummelig, lod Kongen kjøbe endeel paa selve Slots- holmen ved Kanalen liggende Borgerhuse,³⁾ og for at bibringe det nye Slot større Sikkerhed og Fasthed, nedrammedes mange tusinde Træstammer i Grunden. Allerede den 21de April 1733 lagde Kongen med egen Haand Grundstenen til Slottets Bygning, og Arbeidet, der bestyredes dels af en egen dertil beskikket Direction, dels af den som Architect berømte Häuser, bragtes saavidt i det korte Tidsrum af 7 Aar, at den kongelige Familie, der imidlertid havde beboet Frederiksberg-Slot, holdt et høitideligt Indtog paa det nye Slot, som efter sin kongelige Bygherre kaldtes Christiansborg, den 26de November 1740. Den følgende Dag, som var en Søndag, indviedes Slotskirken af Sjellands Biskop.

¹⁾ Myerups Bestr. S. 100.

²⁾ Jonge I. 159.

³⁾ Blandt de Bygninger paa Slotspladsen, som nedreves, og hvis Grund indtoges under Slottets, var ogsaa en,

der forhen havde tjent til Beboelse for Over-Hofmarskalken. Til dette Brug kjøbtes derimod den Gaard, som nuomstunder benyttes af Postvæsenet. Den førte derfor i mange Aar Navn af Marskalks-Gaarden.

Den vidtloftige Gaard paa Hjørnet af Ny=Vester=Gade og Frederiksholms Canal, som i Midten af det 17de Aarhundrede eiedes af Wigandt Michelbrücker, hvem vi ovenfor omtalte som en af Stadens Udvidelse fortjent Borger, var tilligemed nogle andre tilstødende Bygninger bleven kjøbt af Frederik den Fjerde og indrettet til Beboelse for den kongelige Familie, medens det gamle Slot ombyggedes. Derpaa indrømmedes dette Palais til Bolig for Kronprindsen — senere Kong Christian den Sjette — og hans Gemalinde Sophia Magdalena, og fra Aaret 1743 beboedes det af deres Søn, Kronprinds Frederik og hans Gemalinde Lovisa, efterat det først var ombygget og forandret saaledes, at Hovedbygningen, der forhen havde vendt ligeud til Frederiksholms Kanal, nu rykkedes længere ind imod Haven, og en meget lav Bygning med fladt Tag opførtes foran. Fra den Tid af kaldes dette Palais i daglig Tale „Prindsens Palais.“

Kong Frederik den Femtes tyveaarige Regjering danner et i Stadens Historie i enhver Henseende mærkværdigt Tidsrum. Der anlagdes ikke alene nye og pragtfulde Bygninger, der sørgedes ikke alene ved hensigtsmæssige Indretninger for den lidende Menneheds Lær, for Ungdommens Underviisning, for nyttige Kundskabers og almindelig Oplysnings Udbredelse, men Stadens Omfang udvidedes ved Bebyggelsen af et District, der hidtil i en lang Række af Aar havde ligget øde. Efterat det ovenfor omtalte Slot Amalienborg ved en uheldig Ildbrand var ødelagt i Slutningen af det 17de Aarhundrede, havde den hele omliggende Plads henligget ganske ubebygget, naar alene undtages det Stykke, hvorpaa Garnisonskirken var opført. Den Deel af Pladsen, som laa Kirken nærmest, var beplantet og tjente til en Spadsereplads for Stadens Indvaanere; den øvrige Deel, der vendte ud imod Castellet og Soldboden, brugtes derimod som en Mynster- og Exercer=Plads for Garnisonen. Ved et Rescript til Kjøbenhavns Magistrat af 12te September 1749 erklærede Kongen, at det var hans Villie at lade hele denne Strækning bebygge, og det i et dobbelt Niemeed, deels til Stadens Forstjonnelse, deels til de Handlendes Lær, for hvilke det maatte være beqvemt, at have deres Boliger liggende i Nærheden af Havnen og Soldboden. De af Stadens Indvaanere, som agtede at benytte sig af Kongens Tilladelse til at bygge, beholdt ved samme Rescript Løfte om Fritagelse for Indquartering i 30 Aar — fra Begyndelsen af Aaret 1757 til Udgangen af 1781. Endvidere lovedes dem Opførelsen af en Kirke i Nærheden. 1) Inden saa Aar bebygge-

1) Det hele kongelige Rescript, som vi her udtogsviis have anført, findes Ord til andet aftrykt i Myerups Beskr.

over Kjøbenhavn S. 169 ff, og i Thaarups Journal og Haandbog for Kjøbenhavnere, I. 357.

des denne Deel af Staden, der siden efter sin høie Stifter har fort Navnet „Frederiksstad“. Flere af de Bygninger, som opførtes her, især af Landets høie Adel, høre til Hovedstadens største Prydelser, og fortjene derfor korteligen at nævnes. I Bredgaden, ligeoverfor Dronningens Svergade opbyggede Ministeren Berkentin det Palais, som siden er kommet i den schimmelmannske Families Eie. Længere nede i samme Gade opbyggede Baronerne Bernstorff og Dehn tvende Palaier, hvert paa sit Hjørne af Frederiksgaden. Paa selve Amaliepladsen opførtes de 4 Palaier, som nu beboes af den kongelige Familie, af Greverne Moltke og Levesau, Grevinde Schak og Baron Brochdorff.¹⁾ Pladsen prydedes siden med Kong Frederik den Femtes Statue til Hest, som udførtes paa det asiatiske Compagnies Bekostning af den berømte franske Kunstner Sally, og efter endeel Mars Arbeide omsider opsattes i Maret 1771.²⁾

Midt under Festsighederne i Anledning af den oldenborgske Stammes trehundreaarige Regjering i Danmark og Norge, lagde Kong Frederik Grundstenen til den nye Kirke, som i det ovenfor omtalte Rescript var lovet Frederiksstadens Indvaanere. Efter den af Bygmesteren Jardin lagte Plan skulde Kirken opføres af norstet Marmor i Form af en Rotunda; men Arbeidet, som først for Alvor begyndtes 1760, standsede allerede efter 18 Mars Forløb, og i vore Dage sees kun en liden Levning af den begyndte Pragtbygning, hvis Udførelse vilde have medtaget et Aarhundrede og kostet Statscassen utrolige Summer.³⁾

Vi forlade disse Gjenstande for nogle Dieblikke at henvende Læserens Opmærksomhed paa andre, mindre glimrende, men mere nyttige Anlæg, som udmærkede Frederik den Femtes Regjering. Til saadanne regne vi fornemmeligen Stiftelsen af det kongelige Akademie for de skønne Kunster paa Charlottenburg, der anlagdes efter Grev Adam Gottlob Moltkes Raad, af Frederikshospital, der opførtes paa Kongens egen Bekostning i Frederiksstaden, af Opfostringshuset, til 200 fattige Drenges Underviisning og Opdragelse. Paa Christianshavn var Antallet af de tydske Familier voret i den Grad, især under Syrsaarskrigen, da mange Familier for at undgaae Krigens Delæggelser forlode deres Fædreneland og nedsatte sig i Danmark, at det tillodes dem at opføre en egen Kirke, som fører Kong Frederiks Navn, og til hvis Bygning han selv lagde Grundstenen i Maret 1755. Ogsaa fortjener det endnu at anføres, at Taarnet paa Vor

¹⁾ Pontoppid. danske Atlas II. 186 ff.

²⁾ Schlegels Saml. 3. dän. Gesch. 1 B. 2 H. S. 9 ff.

³⁾ I Pontoppidans danske Atlas II. 194 findes denne Kirke afbildet, saaledes som den efter den udfastede Tegning skulde have været udført.

Frelsers Kirke opførtes under samme Konges Regjering efter en Tegning af General=Bygmester Laurits Thura.

Under Kong Christian den Syvendes Regjering, der, saa forskjellige end de Grundsætninger i Styrelsen vare, som fulgtes i sammes forskjellige Tidsrum af de Mænd, der efter hverandre grebe Statens Roer, dog til enhver Tid virkede gavnligen paa enhver Green af Bestyrelsen, paa enhver Classe af Statsborgerne, undergik ogsaa Hovedstaden mange og vigtige, hartad alle velgjørende, Foranstaltninger. Det indskrænkede Rum, som er bestemt til at give Læseren en kort Udsigt over Stadens Historie og Forfatning i forskjellige Tidsrum, tillader os ikke vidtloftigen at dvæle ved enhver enkelt Indretning eller Foranstaltning. Kun nogle af de vigtigste, især saadanne, som grebe kraftigen ind i Statens Forfatning, eller bragte dens Velstand og dens Borgeres Oplysning et Skridt fremad, kunne her ventes omtalte.

Allerede under Struensees Ministerium bleve, blandt mange overilede og uhensigtsmæssige, ogsaa flere for Stadens indre Forfatning hoist velgjørende Foranstaltninger truffne. Saaledes bidroges ved Kornmagaziners Oprettelse til Forebyggelse af Dyrtid og Hungersnød; ved de mange Domstoles Forening (Hof- og Stads=Retten) gjordes Retspleien lettere; ved Gadernes Belysning i mørke Aftener og Nætter, og ved den Foranstaltning, at Husenes Nummere i Stadens nye Matrikel skulde paamales dem, sørgedes for Indvaanernes Bequemmelighed. Ogsaa deres Liv og Helbred var en Gjenstand for Styrrernes Omsorg, hvorom Indretningen af den saakaldte Pleiestiftelse — til Hitteborns Frelse — især er et Vidnesbyrd. Ja endog for Huusdyrenes Helbredelse droges Omsorg ved Betirinairstolens Stiftelse. Ogsaa fortjener upaatvileligen den Foranstaltning Roer, hvorved Opførelsen af den omtalte Frederiks=Kirke paa Amalienborg standsedes, efterat man i 18 Aar og efter en Udgift af 8 Tønder Guld endnu var langt fjernet fra Arbeidets Fuldendelse.¹⁾

En mærkelig, skjønt kortvarig, Forandring foregik i samme Tidsrum med Bestyrelsen af Stadens indre Forfatning, da et Kongebud i April 1771 aldeles ophævede Kjøbenhavns gamle Magistrat og de to og tredive Mænds dermed forbundne Collegium. Et nyt Raad oprettedes, som bestod, foruden Borgemestre og Raadmænd, af en Syndicus, en Stadsphysicus og to Repræsentanter for Borgerflabet.²⁾ Men efter de daværende Herskeres Fald endte det nye Raad, som neppe

¹⁾ Hof's Struensee, II. 412.

²⁾ Sammefteds I. 257 ff.

havde bestaaet i halvandet Aar, sin korte Løbebane og gav atter Plads for en paa den gamle Wiis indrettet Magistrat.

Af de senere indtrufne Forandringer i Byens Vilkaar synes det især Umagen værd at dvæle nogle Øjeblikke ved de Ødelæggelser, som Ildbrande og fiendtligt Overfald forarsagede i det sidste Decennium af det 18de og det første af det 19de Aarhundrede. I chronologisk Orden stode vi først paa Christiansborgs Slots Brand den 26de og 27de Februar 1794.

Man havde neppe kunnet forestille sig, at Slottets med saa uhyre Anstrængelser, af en saa stærk Steenmasse opførte Bygning kunde saa ganske blive et Rov for Luerne. Men de mange mellem hverandre løbende Rækkelovnrør, hvis Gang og Beliggenhed var de Fleste ubekjendt, ledede Ilden rundt omkring i de forskjellige Bøvelser af Slottet, og da den omsider brød løs, greb den om sig med en saa utrolig Hurtighed, at man den paafølgende Morgen kun saae Ruinerne af den Bygning, hvis Opførelse havde kostet uhyre Anstrængelser og berøvet Statskassen uberegnelige Summer.¹⁾ Endnu vigtigere og i Stadens Historie mærkeligere var den store Ildbrand, som i det følgende Aar i Løbet af 3 Dage, den 5te, 6te og 7de Juni ødelagde næsten en 3^{die} Deel af Staden eller 943 Huse. Om Anledningen til denne frygtelige Brand vare Meningerne delte; man veed kun Saameget, at Ilden udbrod den 5te Juni, om Eftermiddagen Klokken 3, i den saakaldte Dellehave paa Holmen, i en Bygning, hvor der gjemtes endeel til Flaadens Brug hørende Tømmer og Brænde. Magazinerne paa Holmen og Admiralitetets Bygninger antændtes strax, og en Mængde Junker og brændende Stykker af Seildug og Lougværk førtes over paa de i Staden nærmest liggende Bygninger, saa at Nicolai-Kirkens Taarn allerede var angrebet af Luerne, saa Timer efter Ildens Udbrud paa Holmen. Ligesom under den store Ildbrand i Aaret 1728, saaledes stødte ogsaa denne Gang mange Omstændigheder sammen til at gjøre Ilden saa farlig og saa omgribende: den stærke Storm, det Uheld, at Ilden strax netop angreb saadanne Ting, som allersnærest maatte udbrede den, endeligen den Omstændighed, at man i Farens første Begyndelse — da man vel neppe ahnede, at en udenfor Staden selv paa et saa affides liggende Sted opkommen Ild vilde kunne anrette en saa frygtelig Ødelæggelse — kun drog Omhu for at redde de paa Holmen liggende Bygninger og Magaziner, uden at sørge for at afholde Ilden fra de udenfor samme liggende Huse. Samme Dags Aften og den paafølgende Nat brændte den hele søndre Side af Amagertorv og Vimmel-

¹⁾ Myerups Beskrivelse over Kjøbenhavn, S. 191 ff.

skafte, og om Middagen, den 6te Juni, gik Ilden fra Knabrostræde over Nygade og antændte Husene paa begge Sider af Skoubogaden. Med Moie reddedes saavel den nordre Side af Bimmelkafteet som ogsaa vor Frues Kirkes Taarn, der just paa den Tid var under Reparation og folgelig besat med Stilladser, paa hvilke man let kunde anbringe saamange Folk, som der udfrævedes til Ildens Afværgelse. Imidlertid var Ildens Magt allerede saa stærk, at den om Eftermiddagen angreb Gammel-Torv, Ny-Torv, hvor Baisenhuset og Raadhuset ødelagdes, og naaede om Morgen den 7de Juni Bolden; ogsaa endeel af de ved samme liggende Bygninger bleve et Offer for Luerne, og først efterat man havde grebet til at nedrive nogle gamle Bindingsværks-Huse paa Hjørnet af Teglgaastræde og Bolden satte man Ilden Grændser i denne Udkant af Staden, og paa de andre Steder, hvor den endnu havde Magt, blev den ogsaa samme Dag standset. De mange Ulykkelige, som ved Branden vare blevne huusvilde og havde mistet deres Eiendomme, fandt virksom Hjælp og Understøttelse baade af Regjeringen og af private Personer. Allerede i de første Dage efter Branden opreistes overalt, hvor der var en fri Plads, Telte til Baaning for de meest Trængende, og snart indrettedes ogsaa, deels ved Magistratens, deels ved adskillige private Personers Virksomhed, flere Vinterboliger for fattige Familier, saaledes i Garderstalden ved Slottet, paa flere Fæstningen tilhørende Pladser ved Østervold, og især paa Slotspladsen, hvor 80 smaae Boliger, afdeelte i 8 Gader, bleve anviste Handlende, som havde mistet deres Huse, til Brug i 4 Aar.

Den afbrændte Deel af Staden opbyggedes i langt kortere Tid, end man havde kunnet vente, og de nye Bygninger overgik langt de ældre baade i Skjønhed og Varighed. Til at forebygge, at en lignende Ødelæggelse ikke skulde kunne indtræffe i Fremtiden, bidrog ogsaa den Foranstaltning af Ørigheden, hvorved flere af de smallere Gader og Stræder betydeligen udvidedes.¹⁾

Mod Slutningen af Kong Christian den Syvendes Regjering rammedes atter Hovedstaden af en Ulykke, der var saameget smerteligere, som det ikke her var den for de Dødeliges Dine dunkle Skjebne, der truede Staden og dens Indvaanere, men en overmodig Fjendes Bold — et Overfald af et Folk, der efter gjennem Aarhundreder at have staaet i fredelige For-

¹⁾ Udsørlig Beretning om den Plan, der blev lagt og udført i Anledning af den store Ildbrand i Kjøbenhavn 1795, af J. H. Rawert.

hold til det danske, nu fremtraadte som dets Ødelægger, og ved en uhort Krænkelse af Folkeretten fraaristede Staten sin retmæssige Eiendom.

Englændernes Tog til Kjøbenhavn i Slutningen af Sommeren 1807¹⁾ er altfor bekjendt, til at det her skulde behøve vidtløftigen at omtales. Vi kunne dog ikke ganske forbigaae det med Tausshed; men vi henlede ikkun Læsernes Opmærksomhed paa sammes vigtigste Punkter. Efterat Englænderne den 16de August 1807 havde gjort Landgang paa Sjellands Kyst og forgjæves søgt at oprøre den uhyndige Almue, afkastede de ganske den Maste, de hidtil havde baaret, og Hovedstadens Indvaanere maatte med hver kommende Dag mere og mere berede sig til en Beleiring. De faa, næsten alle med Krigskunsten uerfarne Dropper, som man i det korte Tidsrum, der var levet til Modstand, havde kunnet tilveiebringe, bleve snart overmandede, og de Vilkaar, som de fjendtlige Befalingsmænd forelagde den danske Regjering, affloges med Foragt. Kjøbenhavns Ødelæggelse maatte nu bane Fjenderne Veien til Besiddelsen af den danske Flaade. Den tyvende Dag efter den fjendtlige Hærs Ankomst til Sjælland, om Aftenen den 2^{den} September 1807, begyndte Angrebet paa Staden. I tolv Timer varede det første Optog af dette blodige Skuespil; mange Huse bleve ved de fjendtlige Kugler og Bomber deels ganske ødelagte, deels stukne i Brand; men de Beleiredes Virksomhed var endnu ikke afkræftet; ogsaa den følgende Nats Rædsler kunde ikke betvinge Forsvarernes Kjækhed, men da Fjenden endeligen den tredie Nat med fordoblet Anstrængelse satte alle Mordredskaber i Bevægelse, da Vor Frue Kirke med sit høie Spiir var sat i Brand, da Ilden derfra havde udbredt sig til de største og vigtigste, endnu staaende, Bygninger i den nordre Deel af Staden, da ogsaa Christianshavn, hvorhen næsten alle Hovedstadens Indvaanere vare flygtede, trueedes med samme Ødelæggelse, ansaaes al videre Modstand for unyttig, og under en med Fjenderne sluttet Vaabenstilstand tilendebragtes endeligen Underhandlingerne, hvorved den danske Flaade blev Seierherrernes Eiendom.

Skrækkeligt var Synet af den ødelagte Stad efter Rædselsdagens Ophør; man talte flere end 300 Huse, som vare blevne et Koy for Ødelæggelsen. I den nordre Deel af Staden, mod hvilken Fjenderne især rettede deres Mordredskaber, vare næsten alle Bygninger enten ganske ødelagte af Bomberne og den ved dem antændte Ild, eller dog i en saadan Tilstand, at

¹⁾ Kjøbenhavns Beleiring i Sommeren 1807, af J. Mün-
ter, oversat af Abrahamson.

de ikke i lang Tid kunde modtage deres fordrevne Beboere. Universitets-Bygningerne, der med saa store Befolninger vare gjenopreiste efter Ildbranden 1728, den latinske Skole, Professors-Boligerne i Universitetets Nærhed laae alle i Aske. Uerstatteligt var det Tab, som Fædrenelandet og Videnskaberne lode ved Ødelæggelsen af betydelige Samlinger af Bøger og Haandskrifter, der nu i saa Diebliske vare blevne et Offer for de fortærende Flammer. Det lykkedes dog, især ved de akademiske Borgeres Anstrængelse, at holde Ilden borte fra Universitetets kostbare Bogsamling, ¹⁾ hvis Tab vilde have været uerstatteligt.

Vi have i vore Dage seet de ved den fiendtlige Ild ødelagte Bygninger, skjønnere og pragtfuldere, end forhen, reise sig af deres Aske, og Sporene af Ødelæggelsen kjendes hartad ikke mere. Men Nar vilde hengaae, førend Staten forvinder Tabet af Handel og Velstand, Tabet af utallige Skatte, som gjennem Narhundreder vare samlede.

¹⁾ S. Foreløbig Beretning om Universitetets og det lærde Skolevæsens Tab ved Bombardementet 1807 i Englands Universitets- og Skole-Annaler 1807 4de S. S.

283, og: Universitets-Bibliothekets Skjebne under Bombardementet. Samme Steds S. 289.

Paa de foregaaende Blade have vi viist, hvorledes Kjøbenhavn i Aarenes Løb havde hævet sig fra en ringe og uanselig Begyndelse til den Plads, det nu indtager blandt Europas skjønneste og betydeligste Stæder. De fleste offentlige og mange private Bygninger, der i Løbet af neppe hundrede Aar havde gjentagne Gange været et Offer for Flammernes Ødelæggelse, fremstode atter i en pragtfuldere Skikkelse eller undergik idetmindste saa betydelige Forandringer, at Kjøbenhavn maatte ansees som en aldeles ny Stad, naar ikke Historiens uigjendrivelige Vidnesbyrd lærte os det Modsatte.

Hvilken Forandring til det Bedre det sidste Tidsrum har medført for Staden, derom vil Enhver letteligen kunne overbevise sig, ved at sammenligne de mange og betydelige Privatbygninger, der pryde endog de mindre og affidesliggende Gader af Staden, med dem, der, uden enten i arkitektonisk Skjønhed eller i anden Henseende kunne sættes ved Siden af disse, for omtrent halvfjerdsindstyve Aar siden fandtes værdige til at afbildes i Thuras *Hafnia hodierna* og de andre Pragtværker over Fædrelandet, som udkom paa den Tid. Det vilde unægteligen være et interessant Arbejde at bevare for Efterverdenen Billedet ogsaa af de mærkeligste Privatbygninger, der for Dieblisset findes i de forskjellige Dele af Hovedstaden; en saadan Samling vilde afgive et betydeligt Bidrag til rigtigere at vurdere de Fremskridt, vort Fædreland, især i de sidste tyve Aar, har gjort i Kunstens Rige og i Alt, som staaer i Forbindelse dermed; men en saa vidtloftig Skildring ligger udenfor Grændserne af dette Værk, der, bestemt til at omfatte det Mærkværdigste i alle Byer og alle Egne af Kongeriget Danmark, kun korteligen vil kunne opholde sig ved hver enkelt Deel af samme. Paa denne Grund have vi indskrænket os til at afbilde og beskrive de væsentligste offentlige Bygninger i Hovedstaden. Kongehusets Boliger, Regjerings-Collegiernes og de militaire Eaters Bygninger,

Religionens og Videnskabernes Templer, og de offentlige Stiftelser til Fatiges og Syges Bedste skulle, som de Bygninger, der kunne gjøre Fordring paa den varigste og meest almindelige Interesse, blive fremstillede i Kobberne og nærmere omtalte i disse Blade.

Ifølge den Orden, vi have foresat os at følge, agte vi os først at meddele Læseren en

Beskrivelse over De kongelige Slotte i Kjøbenhavn og sammes Omegn.

I. Christiansborg Slot.

Som den Deel af Hovedstaden, der tidligst bebyggedes, som den Plads, hvor de danske Konger alt fire Aarhundreder tilbage i Tiden havde deres Hovedsæde, fortjener den saakaldte Slotsholm en mærkelig Plads i Kjøbenhavns Historie. De Minder fra henrundne Tider, som knytte sig til dette Sted, ere alt forhen berørte. Vi have seet, hvorledes den ene af de paa denne Plads opførte Kongeborge fortrængte den anden, hvorledes den sidste, langt prægtigere, end alle de foregaaende, blev et Offer for de fortærende Flammer. Men Kongeborgen reiste sig atter af sin Aske, og Sporene af Jlden og dens Udbyggelse ere aldeles udslættede.

En kort Beskrivelse over det ældre Slot, saaledes som vi forefinde den hos Skribenterne fra det attende Aarhundrede, vil maaskee her staae paa sit rette Sted, inden vi føre Læseren ind i det gjenopreiste Christiansborg.

Christiansborg=Slots Hovedbygning bestod før Ildbranden 1794 af 4 Floie; enhver af Hovedfloiene havde en Længde af 367 Fod $\frac{1}{4}$ Tome; begge Sidesfloiene af 389 Fod. Hele Bygningen havde foruden Kjeldrene 3 hele og 2 halve Etager; af de første kaldtes den øverste almindeligen Kronprindsens, den næstøverste Kongens Etage. Bygningens Høide var fra Jorden indtil den øverste Spidse af Taget 114 Fod og 5 Tommer. I den saakaldte Kongens Etage fandtes foruden de Værelser, som tjente den kongelige Familie til Beboelse, Høiesterets-Salen og Riddersalen; den sidste, som først blev fuldkommen færdig til Kong Christian den Syvendes og Dronning Carolina Mathildas Formæling, havde 128 Fod i Længden, 62 i Bredden og 48 i Høiden. Dens største Prydelser bestode i Arbejder af Kunstnerne Wiedewelt, Crock, Abildgaard og Stanly. Den saakaldte Kronprindsens Etage beboedes i Slottets senere Periode af Enkedronning Juliana Maria, Arveprinds Frederik og hans Gemalinde samt Frederik den Fjerdes Datter, Prindsesse Charlotta Amalia. I den underste Mezzanin-Etage fandtes det kongelige Haandbibliothek.

Hovedbygningen var ved 4 Løngange forbunden med Cancelliebygningen, det store kongelige Bibliothek, Kirken og Staldbygningerne. I den ene af disse Løngange paa Slottets søndre Side var dengang det kongelige Maleri=Gallerie. Hovedindgangen til Slottet var fra den Side, som vender ud imod Ridebanen, gennem det 266 Fod høie Slotstaarn.

Slotskirkens Bygning var i det Ydre ikke forskjellig fra nogen af de tilstødende Fløie; dens Indre kunde i Pragt maale sig med enhver anden Deel af Slottet. I denne Kirke lode Kong Christian den Syvende og Dronning Carolina Mathilda sig salve den 1 Mai 1767 af Biskoppen i Sjellands Stift, Ludvig Harboe.

Allerede faa Aar efter Slottets Brand begyndte man at opføre den nye Bygning, som først i de seneste Tider er ganske fuldendt, under Overbygningsdirecturens, Conferentsraad Hansens Bestyrelse. I Aaret 1826 indviedes Slotskirken paa den store Fest i Anledning af det Martusinde, som var forløbet, siden Ansharius første Gang prædikede Christendommen i Danmark, og aatte Dage herpaa forrettedes her Hs. K. S. Prinds Frederik Carl Christians Confirmation. I samme Tidsrum bragtes Slottets øvrige Bygninger til Fuldendelse, og ved den høie Formælingsfest, som fandt Sted i November 1828, vare 130 Værelser brugbare til Beboelse.

Den Plan, som Forfatteren af disse Blade har foresat sig at følge, tillader ham ikke at give Læseren en udførlig Beskrivelse over Slottet; nogle enkelte Bemærkninger maae være tilstrækkelige til at opnaae dette Værks Diemed.

Slottets Hovedfacade vender ud imod Ridebanen, og Hovedindgangen dannes af en Colonnade af 4 Rækker doriske Søiler — 32 i Tallet. Fra denne Side er Slottet afbildet i Kobberne. Fra den rummelige Slotsgaard føres man derpaa igjennem en smagfuld Portale af den joniske Orden ind i en Vestibule, hvorfra en Steentrappe fører paa den høire Side til Kongens, paa den venstre til Dronningens Værelser. Iblandt Hans Majestæts Værelser bemærke vi især Throngemakket, prydet med Malerier af Eckersberg, tagne af den fædrenelandste Historie. Et Maleri forestiller Anledningen, til at den oldenborgske Stamme besteg den danske Throne, idet Hertug Adolf af Slesvig afflog Balget; paa de øvrige forestilles Christian den Førstes Hylдинг som Konge i Danmark, Enevoldsmagtens Overdragelse til Kong Frederik den Tredie, og Kongeloven, som overræktes samme Konge af Griffensfeld. Til Throngemakket støder det geheime Statsraads Sal, hvori man finder de vigtigste danske Kongers i Lindetræ udskaarne Portræter.

Den Side afa Slottets Hovedbygning, som der ud imod Senlotspladsen er prydet med

4 Basreliefs i Marmor, udførte af Thorvaldsen; det første forestiller Herkules og Hebe; Herkules sees i en siddende Stilling; han udstrækker den ene Haand for at gribe Nektarstaalen, som Gudinden rækker ham. Paa det andet sees Hygea, Sundheds-Gudinden, som staaer foran Eskulap og fodrer hans Slange; det tredje fremstiller Prometheus og Minerva; Gudinden besjæler Mennesket, som Prometheus havde dannet af Leer; paa det fjerde seer man Jupiter og Themis; Gudernes Konge sidder paa sin Throne; med den ene Fod støttet paa et Klippestykke og hvilende paa sin Arm forelæser Themis ham af Skjæbnens Bog. Denne Side af Slottet findes afbildet paa Grundtegningen.

Slottets Forgaard, som ligger udenfor den vestlige Slotsport, indesluttet paa de tvende Sider af Staldbygningerne; i den nordre Længde af disse findes tillige det kongelige Ridehuus, som indvendigen er omgivet paa de tre Sider af et saakaldet hængende Gallerie for et meget betydeligt Antal Mennesker. Paa den fjerde Side er en Loge for den kongelige Familie — Alt til Brug ved de Ridderspil, som oftere ere afholdte her. I den ligeoverfor liggende Længde findes over Stalden det kongelige Hoftheater.

Staldbygningerne paa begge Sider af Ridebanen, som ere uforandrede Levninger af den ældre Slotsbygning fra Christian den Sjettes Tid, boie sig sammen i en krum Linie og ende mod Udgangen til Frederiksholms Canal i tvende Pavillons. Til disse støder den saakaldte Marmorbro, beliggende ligeud for Ny-Vester-Gade; fra denne Side er Hovedindkjørselen til Slottet. Foruden sidstnævnte Bro forbinde tvende andre den Deel af Staden, der ligger paa hiin Side af Frederiksholms Canal med Slotsholmen: Prindsensbro, beliggende ligeud for Prindsensgade eller Nykongensgade, og Stormbroen ligeoverfor Stormgaden.

I lige Linie saavel med Slottets høire Sidefløi som med Staldbygningerne gaaer den vidtløftige Bygning, der strækker sig ligesaa fra Proviantgaarden indtil Prindsensbroen, og som ved en Longang er forenet med Slottet. I denne 3 Etager høie Bygning findes det store kongelige Bibliothek, der, ligesaaavel som Bygningen, hvori det rummes, er et Minde fra de første Aar af Frederik den Tredies Enevoldsregjering. Det for Bibliotheket oprindeligen bestemte Lokale, eller den 126 Alen lange, 18 Alen brede og over 6 Alen høie Sal, med sit store, paa 66 Piller hvilende, Gallerie, er i det Væsentlige vedblevet uforandret indtil vore Dage. Men selv dette betydelige Lokale fandtes i Tidens Lob, og efterat Bibliotheket havde modtaget en saa overordentlig Tilvært ved Indlemmelsen af Hjelmstjernes, Suhms og Andres Bogsamlinger, aldeles utilstrækkeligt, og modtog derfor, efter Hs. Majestæts, vor nu regjerende

Konges, Befaling, en betydelig Udvidelse — derved at det tredie Stokværk, der fra Frederik den Tredies Dage havde været indrømmet det kongelige Kunstskammer, nu overlodes Bibliotheket. Ved samme allerhøieste Bestemmelse erholdt Kunstskammeret sit eget Lokale paa et andet Sted i Staden, hvilket nedenfor paa sit Sted vil blive omtalt.

Selv en nogenlunde udførlig Beskrivelse over de væsentligste af de Skatte, det kongelige Bibliothek eier, vilde stride mod dette Værks Plan. Vi indskrænke os til at bemærke, at det i Alt, hvad der henhører til de nordiske Landes Sprog, Literatur og Historie er det første Bibliothek i Verden, og at det i de fleste andre Videnskabsgrene kan maale sig med de berømteste Bogsamlinger i Udlandet, ja endog i enkelte Fag (f. Ex. den orientalske og indiske Literatur) overgaaer disse¹⁾.

Saa vel den nederste Deel af den nyligen omtalte vidtloftige Bygning, hvis tvende øverste Stokværk indeslutte det kongelige Bibliotheks Skatte, som de til samme stødende Sidebygninger tjene Løihuset til Brug. I een af de sidste er Kunstskammeret i en Sal af 300 Alens Længde og nedenunder bevares Armeens Lavetter, Kustvogne og andre lignende Ting; i den nederste Etage af den store Bygning, som er forsynet med 10 Porte ud til Gaden, er Armeens Feldt-Artillerie opstillet. Blandt flere Sjeldenheder gjemmes her tvende forgyldte Kanoner og en Morser, som støbtes i Venedig under Kong Frederik den Fjerdes Ophold der i Aaret 1708, og som siden stjænkedes ham af Republikken. Løihus-Gaarden strækker sig paa den søndre Side ligeud til den Deel af Havnen, som ligger imellem Knippels- og Lange-Broe. Imellem Løihuset og Proviant-Gaarden er en lille Havn afspælet, som beqvemt kan modtage mindre Skibe. Den Grund, hvorpaa Løihuset staaer, er i Kong Christian den Fjerdes tidligste Regjeringsaar inddragen fra Havet, og flere af Løihusets Bygninger ere i Aaret 1604 opførte af Steen fra de i Koeskilde nedbrudte Klostre.

II. Rosenborg Slot.

Da den kongelige Lysthaage, som indtil Begyndelsen af det syttende Aarhundrede laa ved Holmens Kirke, var bestemt til at bebygges, for at Stadens Grund paa denne Kant kunde udvides, opførte Kong Christian den Fjerde i Aaret 1604 Rosenborg-Slot, ligeudenfor Byens

1) Flere Læsere af disse Blade have uden tvivl seet tvende i Steen udhugne Figurer, som ere indmurede i Væggen ved Udgangen til det store Kgl. Bibliothek; de forestille Kong Hans og hans Dronning, den sachsiske Prindsesse Christina, begge i Legems-Størrelse; da Christian den Sjette

lod det gamle Slot nedrive, staaendes disse mærkværdige Billeder, og fattes ved Siden af den store Hovedtrappe, der førte op til Ridder salen paa Christiansborg-Slot; for at bevare dem endnu bedre, lod Kong Frederik den Femte dem indmure paa det Sted, hvor de endnu findes.

østlige Vold. Dog vare neppe 4 Aar forløbne — som alt ovenfor paa sit Sted er viist — inden Slottet og den tilhørende Hauge inddroges i selve Staden.

Rosenborg=Slots Bestemmelse var ifkun at tjene den kongelige Familie til et Sommer-Opholdssted; men Christian den Fjerdes Forkjærlighed for Stedet forandrede dets oprindelige Bestemmelse — saa at Rosenborg i Tidens Løb blev hans egentlige og sædvanlige Residens, og endnu seer man det Bærelse, i hvilket han døde den 28de Februar 1648.

Slottet opførtes ganske i Tidens Smag med eet stort Taarn, som vender ud til den nuværende Exercerplads, og tvende mindre imod Slotsgaarden; ethvert af disse Taarne er forsynet med et Spiir; et fjerde er uden Spiir; gjennem dette er Hovedindgangen til Slottet. Paa det medfølgende Kobber er Slottet afbildet fra den Side, der vender ud imod Hagen.

I Slottets mange mindre Cabinetter gjemmes en stor Mængde Kostbarheder af forskjellige Arter, Kongens og Dronningens Throner, de kongelige Regalier, der kun stilles til Skue nogle Dage før en Konges Kroning, og saaoft et kongeligt Liig ligger paa Parade, endeel Klædningsstykker, Vaaben og andre Ting, som have tilhørt flere Konger af den oldenborgske Stamme, saasom adskillige af de Klædningsstykker, Christian den 4de bar i Slaget ved Femern, det kostbare Ridetoi, som samme Konge betjente sig af ved Festlighederne i Anledning af hans ældste Søn, den udvalgte Kong Christian den Femtes Formæling o. s. v. Riddersalen i Bygningens tredie Stokværk har Slottets fulde Længde (76 Alen) og dets Brede (38 Alen). Væggene ere beklædte med Tapeter, paa hvilke Kong Christian den Femtes vigtigste Foretagender under den saakaldte skaanske Krig findes afbildede, og hvis største Mærkelighed udentviol er den, at de ere forarbejdede i Fædrelandet, paa en dengang ikke ubekjendt Tapetfabrik i Kjøge. Riddersalens Loft er prydet med Stuccatur=Arbejde, hvori flere af de vigtigste Begivenheder i den danske Historie i Frederik den Fjerdes første Regjeringsaar ere forestillede (s. Ex. Bornedskabets Ophævelse og Land=Militisens Indretning). I Salen findes ogsaa, blandt andre seeværdige Ting, det store Sølvfad, som bruges ved de kongelige Borns Daab; alle deres Navne, som ere døbte deri, findes udgravne i Bunden. Det maa endnu tilføies, at, saalænge Christiansborg=Slot stod under Bygning, foregik Høiesterets høitidelige Aabning — den første Torsdag i hvert Aars Martsmaaned — paa Rosenborg=Slots Riddersal.

Ved i den forudskillde historiske Indledning at omtale Rosenborg=Slot, berorte vi ogsaa den til samme hørende Hauge, og som Beviser paa dens Størrelse og Skjønhed i ældre Tider anførtes flere Yttringer af fremmede Rejsende, som i det 17de og 18de Aarhundrede havde seet

den. I senere Tider har Haugen vel maattet afgive et ikke ubetydeligt Stykke af sit Omfang — især som en Følge af Stadens Udvidelse paa dens nordre Side — og dens fleste kunstige Prydelser ere forsvundne; men endnu bør Haugen regnes blandt Hovedstadens største Prydelser og skjønneste Spadseregange, og den Sæmpelhed i Plan og Anlæg, der udmærker den, især efter den, for saa Nar siden foregaaede, Forandring, har fuldkommen erstattet de tabte kunstige Prydelser, af hvilke de fleste tilhørte en forsvunden Tidsalders uægte Smag. Dog sees endnu det saakaldte Hercules-Tempel, samt den historisk mærkværdige Metal-Statue, som forestiller en Kamp mellem en Hest og en Løve, og som, efter den rimeligste Formodning, skal have Hensyn til en Strid mellem det kongelige danske og det hertugelige brunsvig-hyneborgske Huus.

III. Charlottenborg Slot.

Paa een af Hovedstadens skjønneste Pladser lod den ved sin Indflydelse over Kong Christian den Femte og ved sit udmærkede Forhold som Statholder i Norge i Fædrelandets Historie saa bekjendte Grev Ulrik Frederik Gyldenløve, med Slutningen af det 17de Aarhundrede, opføre Charlottenborg-Slot. Det er et almindeligt og neppe ugrundet Sagn, at han til Opførelsen af de inderste Mure benyttede sig af Stenene af Kalls-Slot, der af Kong Frederik den Tredie var ham foræret, men som han kort derpaa lod nedbryde, da høie Blande stundum gjorde det utilgængeligt. Efter saa Nars Forløb kom Charlottenborg i Enkedronning Charlotta Amalias Eie; hun pleiede at opholde sig der, saaoft hun ikke var paa Nykjøbing-Slot; efter hende erholdt Charlottenborg sit Navn. Ogsaa af hendes Børn, Prinds Carl og Prindsesse Sophia Hedevig, beboedes Slottet, og senere af Kong Frederik den Femte som Kronprinds og hans Gemalinde den engelske Prindsesse Luise. Under hans Regjering indviedes Charlottenborg til sin senere Bestemmelse, til et Sæde for det den 31te Marts 1754 — efter Raad og Forslag af den i Videnskabernes og end mere i Kunstens Aarbøger saa berømte Grev Adam Gottlob Moltke — stiftede Maler-, Billedhugger- og Bygnings-Academe, hvis Diemed nærmere bestemtes af Stifteren ved Fundats af 31te Marts 1758. Det er her ikke Stedet til at omtale hvilken Indflydelse denne Stiftelse allerede udøvede i sine første Aar — saalænge Kunsternes Beskytter Grev A. G. Moltke stod ved Roret, og medens den, allerede ved en anden Leilighed omtalte Fransmand Sally, styrede dens Anliggender — eller hvilken den i de senere Dage har udøvet paa at fremme de skjønne Kunster i et Land, som Danmark, hvor Hindringerne for deres Opkomst maatte være saare betydelige, eller hvorledes den

gjennem dem har virket paa Smagens Forædling og Udviklingen af en høiere Landsdannelse. De Bemærkninger, vi paa sit Sted have meddeelt om de sienssynlige Beviser paa en Forandring til det Bedre i Kunstens Gebeet, som Hovedstadens nuværende Bygninger, sammenlignede med de ældre, af sig selv frembyde, ville afgive Stof til en Betragtning over de gavnlige Følger af Frederik den Femtes Stiftelse.

Det bør endnu tilføies, at Selskabet for den nordiske Historie og Sprogets Forbedring, som, med den berømte Langebek i Spidsen, forenede sig i Maret 1745, om at udgive gamle og mærkelige Bidrag til de nordiske Landes, især Danmarks, Historie, erholdt de fornødne Bærelser til dets Samlinger paa Charlottenborg=Slot, indtil det senere (1787) fik det samme Lokale, som Videnskabernes Selskab, paa Prindsens Palais bag Slottet.

Den ene Fløi af Charlottenborg=Slot vender ud imod Nyhavn og har en Længde af omtrent 100 Alen. Hovedfacaden, som vender ud imod Kongens Nytorv, har ved hver Ende en Udbygning af samme Høide, som det øvrige Slot; denne Side har omtrent 80 Alen i Længden. Af Slottets Bærelser fortjener den store Sal i mellemste Etage især at mærkes; den bruges ved festlige Leiligheder, f. Ex. ved den aarlige Præmie=Uddeling paa Academiets Stiftelsesdag den 31te Marts. Bagved Charlottenborg=Slot er, siden 1778, Universitetets botaniske Hauge. Paa Grundtegningen sees den Side af Slottet som vender ud imod Kongens Nytorv.

De kongelige Palaier.

Efter Slottets Brand 1794 beboede den kongelige Familie og samnes Hoffstater deels Gjethuset deels nogle af Rosenborg=Slots Bygninger, indtil de imidlertid kjøbte Palaier paa Amalienborg vare blevne indrettede til at modtage deres høie Beboere. Af disse Palaier, om hvis Opførelse i Maren 1750—52 vi allerede ovenfor have talt, tilhører det forrige schakske nuomstunder Hs. Majestæt Kongen; det moltske Hds. Majestæt Dronningen; det brockdorffske Hs. kongelige Høihed Prinds Christian Frederik; det fjerde Palais var allerede før Slottets Brand kjøbt af Regjeringen og indrettet til Brug for Sædet=Academiet, som der har havt sit Locale, indtil det i Maret 1827 flyttedes til sit nuværende Opholdssted i en Gaard paa Hjornet af Soldbodveien og Bredgaden. Palaieret beboes nu, siden 1828, af Hs. kongelige Høihed Prinds Frederik Carl Christian. Til Amaliepladsens Prydelse bidrager, foruden de fire skønne Palaier, ogsaa den prægtige Statue, der forestiller Kong Frederik den Femte til Hest;

den er opført paa det asiatiske Compagnies Beføstning efter en Model af den berømte Sally, Kunstacademiets anden Directeur. Paa Jubelfesten i Anledning af Enevoldsregjeringen, den 18de October 1760, lagde Compagniets daværende Præsæs, Grev Adam Gottlob Moltke Grundstenen til Piedestalen. Statuen selv, som var støbt i Gjethuset, førtes den 15de August 1768 til Amaliepladsen, hvor den opreistes og fastgjordes den følgende Dag. Kongen forestilles i romersk Dragt, med en Laurbærkrands om Hovedet, ridende paa en dansk Hest; hans Ansigt vender ud imod Frederiks-Kirken; paa den modsatte Side er Havnen; til Høire den Deel af Amaliegaden, som fører ud til Garnisons-Pladsen, til Venstre den anden Side af samme Gade, der gaaer ud imod Toldboden og Castellet. Paa Pladen A. ere de fire Palaier afbildede.

Det kongelige Palais bag Christiansborg-Slot — i daglig Tale Prindsens Palais kaldet, fordi tvende Konger have boet her som Kronprindsen — er beliggende paa Hjørnet af Ny-Vester-Gade og Frederiksholms Kanal. Den store Gaard, som fordum laa paa denne Plads, og som i Midten af det 17de Aarhundrede tilhørte den berømte Kjøbmand, Wigandt Michelbrücker, hvem vi ovenfor have omtalt som en af Stadens Bebyggelse og Udvidelse for-tjent Mand, kjøbtes og indrettedes til Brug for den kongelige Familie, medens det gamle Kjøbenhavns Slot i Aaret 1720 ombyggedes. Senere udvidedes dette Palais, og bestemtes til Bolig for Kronprindsen, senere Kong Christian den Sjette, og hans Gemalinde. Som Konge lod denne Fyrste i Aaret 1743 Hoved-Bygningen nedrive og atter opbygge paa den Maade, som forestilles paa Pladen A. Her boede Kronprinds Frederik (V) indtil hans Thronbestigelse; senere have dets berømteste Beboere været Enkefyrstinden af Ostfriesland, Dronning Sophia Magdalenas Søster († 1764), Prinds Carl af Hessen og hans Gemalinde og den berømte Statsmand Ove Høegh Guldberg. Til Palaieret, hvor Høiesteret nuomstunder holdes, og hvor Landhuusholdnings-Selskabet og Videnskabernes Selskab have Bærelser til deres Samlinger, hører en ikke ubetydelig Hauge.

De øvrige af den kongelige Familie beboede Palaier ere: Hs. Kongelige Høihed Prinds Frederik Ferdinands paa det søndre Hjørne af Frederiksgaden og Norgesgaden, oprindeligen den bernstorffske Familie tilhørende, Hs. Durchlaughtighed Prindsen af Hessen-Philippsthal, en Gaard i Store Kongensgade, som indtil Aaret 1820 tilhørte det rybergste Handelshuus, og Hs. Durchlaughtighed Prinds Wilhelm af Hessens, beliggende paa Hjørnet af Amaliegaden og St. Annæ Plads. Paa Pladen C. ere de sidstnævnte Palaier afbildede.

Frederiksberg Slot.

Omtrent $\frac{1}{4}$ Mil fra Kjøbenhavn ligger den kongelige Families sædvanlige Sommer-Opholdssted, Frederiksberg-Slot med en betydelig Hauge og en nærliggende Flekke, som nu bærer Slottets Navn, men som fordum kaldtes Ny-Amager, Vester-Amager eller Ny-Hollænder-By efter endeel Amagere, som under Frederik den Tredies Regjering havde nedsat sig saavel der, som paa Vesterbro og gamle Kongevei og medbragt deres særegne Sprog, Klædedragt og Stikke. Senere kaldtes denne Landsby ogsaa stundum Prindsens Amager, da Frederik den Fjerde som Kronprinds lod opføre en Sommerbolig, der skal have ligget der, hvor Indgangen til Slots-haugen nuomstunder er, og som i Skrifter fra den Tid undertiden kaldes Prindsens Gaard paa Amager. Da denne Fyrste senere havde bestøget Thronen, lod han denne Gaard nedrive og Frederiksberg-Slot opføre. Fra 1736 har Frederiksberg-By havt sin egen Kirke, i Begyndelsen — indtil 1747 — en Annekirke til Brønshøj.

Frederiksberg-Slot er opført i den nyere italienske Stil og bestaaer af en Hovedbygning af 4 Stokværks Høide, der paa begge Sider er indesluttet af 2 parallelle Sidefløie af lige Høide, fra hvis søndre Ender udgaae 2 lange, med Buegange forsynede, men noget lavere Sidebygninger, som efterhaanden høre sig imod hinanden og tilsidst ende sig i en Portbygning, gennem hvilken man kommer ind i Slotsgaarden. Iøvrigt ere disse Bygninger ikke alle opførte paa samme Tid; de lavere Sidebygninger først under Christian den Sjettes Regjering, da Hofset opholdt sig her, medens Christiansborg-Slot stod under Bygning. De til Slottet hørende Bygninger, saasom Vogn-Remiser, Stalde, Kjøkken o. s. v., ligge ved Foden af den Bakke, paa hvilken Slottet er opført; fra det sidstnævnte fører en hvelvet underjordisk Gang til den egentlige Slotsbygning.

Saaavel Slottets Beliggenhed som den det omgivende Natur gjøre det til eet af de skønneste Steder i Danmark. Fra Slotsbakken og endnu mere fra Slottets Altan Hayes den herligste Udsigt over Kjøbenhavn, Amager og Sundet. Slots-haugen — Kjøbenhavnernes meest besøgte Spadseregang — som oprindeligen var anlagt efter den stive, franske Smags Regler, er i Begyndelsen af dette Aarhundrede bleven omdannet efter den friere engelske Stil. Ved Landeveien, som fører til det sydlige og vestlige Sjælland, er Slottet adskilt fra Søndermarken, en Lystkov næsten af samme Størrelse som Slots-haugen, som i Almindelighed kun tjener den kongelige Familie til Brug. Paa Pladen A er Facaden af Slottet afbildet. Paa en egen Plade sees en Prospect af Slottet og Byens Kirke, taget fra Frederiksberg-Allee.

Sorgenfri, Charlottenlund og Eremitagen.

I L yngby=Sogn, næsten $1\frac{3}{4}$ Mil fra Kjøbenhavn ligger Sorgenfri=Slot, opført i Begyndelsen af det attende Aarhundrede af Grev Carl Ahlefeld, der en Tidlang var Kong Frederik den Fjerdes Yndling. Slottet stiftede i faa Aar meget ofte Besiddere: det eiedes saaledes Tid efter anden af Storcantsleren Grev Holstein, Kong Frederik den Fjerde, hans Søster Prindsesse Sophia Hedevig, Kronprinds Frederik (Frederik V), Enkefyrstinden af Ostfriesland, Geheimeraad Desmercières og Arveprinds Frederik, efter hvis Død (1804) det kom til sin nuværende høie Eier, Hs. kongelige Høihed Prinds Christian Frederik. Bygningen har fra Slottets første Begyndelse i det Væsentlige været uforandret. I den tilhørende Hauge og Skov ere tvende Monumenter opreiste; det ene til Erindring om Kong Frederik den Femte, det andet til Minde om Arveprindsesse Sophia Frederika, Arveprinds Frederiks Gemalinde († 1794). En Udsigt af Slottet, seet fra Siden, som vender imod Kongeveien, følger med disse Blade, Facaden imod Haugen findes afbildet paa Pladen C.

Nærmere mod Hovedstaden ligger Charlottenlund=Slot, som tilhører Hs. Majestæt Kongen. Det kaldtes forudm Gyldenlund, men fik sit nuværende Navn efter Frederik den Fjerdes Datter, Prindsesse Charlotta Amalia, som i Aaret 1733 skal have ladet det ombygge. Slottet selv er uanseligt, og kun lidet forskjelligt fra mange i Omegnen liggende Privatbygninger. Den tilhørende Lystskov har i over hundrede Aar været et af Kjøbenhavnernes meget besøgt Sted. I Aaret 1819 anlagdes paa offentlig Bekostning tvende nye Veie i Skoven, gennem hvilken det er Enhver tilladt at kjøre og ride. Fra Skoven fører en meget lang Allee, (anlagt omtrent 1710=20) forbi Bernstorf til Jægersborg, og en Veie gaaer mod Norden over Christiansholm til Dyrehaugen. En Udsigt igjennem Skoven, fra Indkjørselen til Slottet, følger hermed; Slottets Facade imod Søen er afbildet paa Pladen C.

I Jægersborg=Dyrehaug (i L yngby= og Søllerød=Sogne), der er anlagt under Christian den Femtes Regjering — da de engelske Parforce=Jagter først begyndte at komme i Brug heri Landet — og indhegnet med Enebærstager, opførtes 1736 Jagtslottet Eremitagen paa en stor Slette i den midterste Deel af Skoven. Bygningen er liden og decoreret uden Smag; saare skøn er derimod den Udsigt, som derfra Hayes over Sundet. En Afbildning af Slottets Hoved=Facade følger.

I ældre Tider fandtes flere kongelige Slotte i Kjøbenhavns Omegn, af hvilke vi her kun nævne dem, som enten ved historiske Begivenheder eller paa anden Maade ere blevene mærkelige.

Jægersborg = Slot kaldtes oprindeligen Jbstrup og var en Herregaard, som tilhørte Familien Ulfeld, indtil den i Midten af det 17de Aarhundrede solgtes til Kong Christian den Fjerde. Den svenske Enkedronning, som paa den Tid, af Misfornøielse med Regjeringen i Sverrige, var flygtet til Danmark, opholdt sig en Tidlang paa Jbstrup. Under Christian den Femte fik det Navnet Jægersborg. Det var et lidet med et Laarn forsynet Slot, alene tjenligt til korte Ophold af den kongelige Familie paa Jagttoure. Det nedbrødes 1761, og en deel af Jorderne skjænkedes den ældre Statsminister Grev Bernstorff, som lagde dem ind under det Lyshsted, han i de nærmest paafølgende Aar lod opføre paa en Plads i Nærheden, hvor der fordem havde ligget en til Slottet hørende Faaangaard.

Hvidøre, et Slot eller en Kongsgaard, der skal have ligget i Gjentofte Sogn, paa Bakken Sønden for Solyst, nævnes hos Hvitfeld og andre Historiefriivere, som et Sted, hvor de i Christian den Andens Historie saa bekjendte Damer Sigbrit og Dyveke stundum boede. Adskillige Levninger, saasom Laase og Hængsler, ere i den senere Tid fundne paa det Sted, hvor det gamle Slot har staaet. Det var endnu i lang Tid Kronens Eiendom, indtil det — formodentligen i Slutningen af det 16de Aarhundrede — kom i Privates Eie.

Frydenlund i Søllerød-Sogn, opført under Kong Frederik den Fjerdes Regjering af Storcantsler Reventlow, eiedes en Tidlang af Dronning Anna Sophia og senere af Christian den Syvende som Kronprinds, hvorpaa det er kommet i private Mænds Eie. Det er endnu en anseelig Bygning, beliggende paa et ophøiet Sted inde i Skoven, hvorfra haves en herlig Udsigt over Sundet.

Kirkerne i Kjøbenhavn.

Vor Frue Kirke.

Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn, som fra Begyndelsen af det 13de Aarhundrede var en saakaldet Collegiat- eller Dom-Kirke, skal allerede i ældre Tider hyppigen have været et Offer for Luerne eller for fiendelig Vold; den ødelagdes saaledes 1259 ved den rngiste Fyrste Jarmers og 1306 ved de Norskes Indfald; ja, paa en gammel Indskrift fra Aaret 1316, som før Stadens første store Jldbrand fandtes paa den nordre Kirkeport, læstes endog, at den før hiint Aar alt havde været 4 Gange ødelagt.

Fra Reformationen af kan denne Kirke betragtes som den fornemste i Danmark; idetmindste er det ved en kongelig Befaling af 1568, som senere er gjentagen i Christian den Femte

danſke Lov, beſtemt, at Gudstjenesten i det hele Rige ſkal indrettes overeensſtemmende med den Maade, hvorpaa den udføres i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. I denne Kirke ordineredes den 2den September 1537 af Dr. Bugenhagen de forſte evangeliske Superintendentter for Danmark og Norge, og kort derpaa foregik her Kong Chriſtian den Tredies og Dronning Dorotheas Kroning, ogſaa de følgende Konger af den oldenborgſke Stamme, indtil Chriſtian den Femte, ere alle kronede i denne Kirke. Her pleiede man ogſaa fordum at holde det aarlige høitidelige Rectorſtiſte ved Universitetet ſamt alle Doctor-Promotioner og andre academiske Høitideligheder.

Saavel Kirken ſom Taarnet med dets ſtore Spir, ſom ſidſte Gang var opſat i Aaret 1609, blev i Stadens ſtore Jldbrand 1728 et Offer for Luerne. Ved denne Leilighed ødelagdes ogſaa de koſtbare Monumenter og Begravelſeſcapeller, ſom fandtes her over en Mængde Perſoner af den gyldenløviſke, danneshjoldſke og løvendalſke Familie, over mange Geiſtlige, Profefſorer og Andre — tildeels Mænd, ſom have erhvervet ſig et Navn i den danſke Hiſtorie. Indſkrifterne, ſom indeholde mangehaande Bidrag til Rigets Hiſtorie, ere lykkeligviis alle ſamlede i Reſens Kjøbenhavnſke Inſcriptioner og i de ſtørre Beſkrivelſer over Kjøbenhavn.

Den i Jldbranden 1728 ødelagte Kirke reiſte ſig inden kort Tid atter af ſin Afke; 1731 lagde Kong Chriſtian den Sjette ſelv Grundſtenen til den nye Bygning. Kirken forſynedes med Taarn og Spir til en Høide af 394½ Fod, men af Frygt, for at Spiret ſkulde nedbrydes under et indtreffende ſtærkt Stormveir, nedtoges ſenere (1753) Jløien, ſaa at Spiret blev 14 Fod lavere. Under den ſtore Jldbrand 1795 lykkedes det at redde ſaavel Kirken, ſom Taarnet; men under Hovedſtadens Bombardement 1807 ſatte de fiendelige Jldredſkaber Jld i Taarnet, der ved ſit Fald udbredte denne over hele Kirken. Fra Aaret 1811 begyndtes den nye Kirke, eſter en ſaadan Plan, at Bygmesteren ikke ſkulde være bunden til den gamle Kirkes Form, men kun benytte de tilbageſtaaende Mure, forſaavidt de kunde paſſe til den udkaſtede Tegning. De offentlige Ulykker, ſom de nærmefte paafølgende Aar medførte, forſinkede Arbeidet, og det var forſt i Aaret 1817 (d. 1te Novbr.), at Hs. Majeſtæt Kongen paa Jubelfeſten i Anledning af den lutherſke Reformation med egen Haand lagde Grundſtenen til Kirkens Alter. De Omkoſtninger, ſom Kirkens Opbyggelse udkravede, udrededes deels af Assurance-Summen, deels ogſaa af en almindelig Collect, endvidere af en Afgift, ſom enhver Kirke i 4 paa hverandre følgende Aar (1813-17) maatte erlægge, ſamt af en Gave af Statskaſſen. Paa forſte Pindſedag 1829 indviedes Kirken. Iblandt de tidligere udkomne Kobberer findes en Afbildning af den hele Bygning, ſeet fra Hovedindgangen.

Paa Alteret staaer Frelserens Billede, udført i Marmor af Thorvaldsen. Kunstneren har ikke villet fremstille nogen enkelt Handling eller noget enkelt Dieblit; men i det Hele har han lagt Trækkene af Guddomsfylden i Forening med den meest fuldkomne mennekelige Personlighed. Samme Kunstner skyldes de 12 Apostlers Billedstøtter, som pryde begge Kirkens Sidevægge.¹⁾

Inden vi forlade dette Afsnit, ansee vi det passende at tilføie, at der paa Frue Kirkes Regning 1625 opbyggedes en Kirke i Forstaden udenfor Nørreport, der ligesom hiin stod under Universitetets Bestyrelse, men som alt 1658 ødelagdes af de Svenske under Kjøbenhavns Beleiring.

Tritinitatis Kirke.

Tritinitatis-Kirke, der oprindeligen var bestemt til en Universitets-Kirke, er nuomstunder een af Hovedstadens vigtigste Sognkirker; næsten hele den nordre Deel af Staden hører til denne Menighed, som efter Nicolai-Kirkens Brand saa betydeligen forøgedes. I Kjøbenhavns Jldbrand 1728 led denne Kirke kun ubetydelig Skade; ikkun Taget og endeel af Kirkens Pryddelser ødelagdes af Luene. I det Indvendige af Kirken, ere tvende Rader meget høie og smalle Piller; af adskillige Monumenter, som findes her, mærke vi især det schakste, opreist over den berømte Hans Schack, som i Kjøbenhavns Beleiring 1658 og under den kort derpaa fulgte Forandring i Statsstyrelsen indlagde sig store Fortjenester af Fædrelandet. I denne Kirke ligge ogsaa de berømte Lærde Arnas Magnæus og Hans Gram begravne. Ved den nordre Ende af Kirken betegner en simpel Steen det Sted, hvor den udmærkede Digter Johannes Ewald har sin Grav.

Til Kirken støder det ogsaa i Udlandet berømte astronomiske Taarn, som i daglig Tale efter dets Form almindeligen kaldes Kunde-Taarn; det har fra Jorden indtil Observatoriet, som er anlagt paa Taarnets øverste Flade, en Høide af 115 Fod; i Gjennemsnit har det 48 Fod. Om dette Taarns Bygning under Christian den Fjerdes og Frederik den Tredies Regjering og om Indskriften paa den Side, der vender ud imod Kjøbmagergade, have vi alt ovenfor talt. I Taarnet selv er Indgangen til Universitets-Bibliotheket og til Museet for de nordiske Oldsager, i en Sal over Kirken af sammes hele Længde; om begge Dele ville vi nedenfor tale paa det Sted, hvor vi skulle beskrive Hovedstadens videnskabelige Indretninger og Samlinger.

Saa vel i Taarnet selv, som rundt omkring Kirken ere adskillige tildeels meget betydelige

¹⁾ I Professor Thieles Værk om Thorvaldsen findes disse Kunstnerens Arbejder udførligen beskrevne og afbildede.

Xunestene opstillede (s. Ex. Tryggevelde=Stenen). Kirkens Beliggenhed har vundet meget ved den i Aaret 1817 trufne Foranstaltning, hvorved endeel omkring samme liggende uanselige Huse nedbrødes. Paa det almindelige Kort over Kjøbenhavn er Taarnet afbildet.

Helliggeistes Kirke.

Helliggeistes Kirke paa den nordre Side af Bimmelskæftet var oprindeligen en Klosterkirke, tilhørende Munkene af den hellige Nands eller Duebrødrenes Orden, og opbygget 1469. Endeel af det tilliggende Kloster indrettedes af Christian den Første 1474 til et Hospital, under Navnet Helliggeistes Hospital, og dette var den første Begyndelse til det store Bartou, ogsaa Hellig-Nands Hospitalet kaldet. Da efter Reformationen St. Elements Kirke i Rattesundet, som fordum havde været en Sognkirke for den søndre og vestre Deel af Staden, bestemtes til at nedbrydes, indtog denne forhenværende Klosterkirke dens Plads. Til dens Forbedring bidrog Rigets Hofmester, Christopher Valkendorf betydeligen; han skal ogsaa af sine egne Midler have ladet Kirkens Taarn opføre, hvilket senere forsynedes med et Spiir og et Sangværk. I Ildbranden 1728 ødelagdes denne Kirke, men opbyggedes atter inden faa Aar. Den nuværende Kirkebygning, som fremstilles paa Pladen C., har paa den søndre Side, der vender ud imod Bimmelskæftet, en Længde af 88 Alen; dens Høide indtil Tagryggen er 41 Alen. Begge Kirkens Portaler ere Levninger af den ældre Bygning før Branden; de ere forsynede med en i Steen udhuggen Due, som var Duebrødrenes Sindbillede. Taarnet har fra Jorden indtil den øverste Spidse af Fanen en Høide af 102 Alen. Ved den nordre Side af Kirken findes en Bygning, som tilhørte det gamle Kloster og som udentviøl er een af de allerældste i Hovedstaden. Den har siden 1651 været brugt til et Begravelsescapel.

St. Petri Kirke.

Det er et gammelt, neppe aldeles ugrundet, Sagn, at den nuværende St. Petri Kirke oprindeligen var en Landsbykirke, og at Indvaanerne i den tæt udenfor Kjøbenhavn liggende Bondeby Serritslev udgjorde dens Menighed. Det er af de foregaaende Blade Læseren bekjendt, at Serritslev Tid efter anden aldeles forsvandt, indtil dets Navn omsider for sidste Gang forekommer under Aaret 1526; men allerede tidligere nævnes St. Petri Kirke som een af Kjøbenhavns Sognkirker, og man seer af gamle Documenter, at Gammel-Torv, Raadhuusstræde (det nuværende Studiistræde), St. Pedersstræde og flere Gader inden Udgangen af det 15de Aar-

hundrede hørte til dens Menighed. Efter Reformationen lukkedes Kirken som overflødig, og det paalagdes dens Menighed at søge Vor Frue Kirke. Under de religiøse og borgerlige Uroligheder i Tydskland imod Slutningen af det 16de Aarhundrede tyede mange Protestanter til det fredelige Danmark, hvor det tillodes dem at holde Gudstjeneste i deres Modersmaal først i det ophævede St. Clara Klostres Kirke, senere (fra Aaret 1575) i St. Petri Kirke, som, efter i mange Aar at have været anvendt til et Kanonstøberi, nu maatte istandsættes, inden den atter kunde bruges til Gudstjeneste. Begyndelsen af det 17de Aarhundrede var endnu sørgeligere for de tydske Protestanter, end Slutningen af det 16de havde været, og med hvert Aar voxede Antallet af de Fremmede, som i Danmark søgte og fandt borgerlig Sikkerhed og fri Religionsøvelse. Christian den Fjerde gjorde derfor 1618 St. Petri Kirke til en ordentlig tydsk Sognkirke, og dens Rettigheder bleve saavel af ham, som af de følgende danske Konger gjentagne Gange bekræftede og udvidede. Det tillodes Enhver, hvor han end boede i Staden at søge denne Menighed i alle kirkelige Anliggender; for Kirkens Lørd Patronen — altid en Statsminister — og Curatorerne, Forstanderne og de Ældste, valgte blandt de anseeligste Borgere i Menigheden, drage nærmest Omhu; Sognepræstens Valg gjordes afhængigt af Menigheden.

I Kjøbenhavns Ildbrand 1728 tog Kirken stor Skade, og først efter 3 Aars Forløb kunde Gudstjenesten atter holdes. Ogsaa i Kjøbenhavns Bombardement 1807 led Bygningen meget, dog skaanedes Taarnet. Kirken har indvendigen en Længde af 76 Alen, og til Taget en Høide af 30 Alen. Taarnet, hvis Spir først opfattes 1756, er 124 Alen høit. I de tvende Begravelses-Kapeller, af hvilke det ene er opført 1687, det andet først efter Ildbranden 1728, findes adskillige Monumenter, tildeels over Mænd, som have gjort sig berømte i Fædrelandets Historie (s. Ex. over Geheimeraad Michael Wibe, Frederik den Fjerdes Hovmester). Blandt de nyere ere nogle udførte af Wiedewelt. Paa det almindelige Kort over Kjøbenhavn findes denne Kirke afbildet.

Holmens Kirke.

I den skønneste og folkerigste Deel af Hovedstaden ligger Holmens Kirke, ligeoverfor Christiansborg=Slot, Cancelliebygningen og den nordre Side af Børsen. Den Grund, hvorpaa den er anlagt, var den Holm i Stadens Havn, hvor bremisse og andre fremmede Handelslende-fordum havde deres Lade- og Losse=Plads, men som alt fra Slutningen af det 16de Aarhundrede indrettedes til Brug for den danske Flaade. I Aaret 1617 lod Christian den Fjerde

her opføre en Kirke, som indviedes 1619 af Biskoppen i Sjellands Stift, Dr. Hans Resen. Den fandtes imidlertid snart for liden, og udvidedes 1640 ved en Tilbygning, hvorved den blev en Korskirke. Christian den Fjerdes Forkjærlighed for den danske Marine og hvad der stod i Berøring med samme, udstrakte sig ogsaa til denne Kirke; han besøgte den ofte, og mange af dens indvendige Prydelser ere udentvivil fra hans Tid. Fra Kirkens Chor er Indgangen til det lyse og rummelige Begravelses-Capel, hvor Flere af Danmarks berømteste Søhelte og andre i Historien navnkundige Mænd ligge begravne (Niels Juul, Peder Tordenstjold, Henrik Gerner). Mærkeligt er især Niels Juuls Gravminde, som indtager Capellet's hele Bredde; Heltens Brystbillede og 8 Sotærfninger, i hvilke han havde besejret den fiendelige Flaade, forestilles i hvidt Marmor¹). Indskrifterne i danske Vers ere forfattede af den berømte Digter, Biskop Kingo. Ogsaa i Kirkens Chor findes adskillige mærkelige Begravelser, f. Ex. den især som Videnskabsmand bekjendte Frederik Rostgaards († 1745). Paa Pladen **D** findes en Afbildning af denne Kirke.

Garnisons-Kirke.

Paa den Plads, hvor det i Aaret 1687 afbrændte Amalienborg-Slot havde staaet, lod Kong Frederik den Fjerde i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede opføre Garnisons-Kirke (stundum ogsaa den Herre Zebaoths Kirke kaldet), tildeels af dette Slots Ruiner. Prædikestolen, paa hvilken man endnu læser Kong Frederik den Tredies og hans Dronnings, Sophia Amalias, Navne, skal saaledes være en Levning fra Slotscapellet. Kirken er nærmest bestemt for Stadens Garnison, hvorfor ogsaa Gudstjenesten, saalænge den danske Hær for en stor Deel bestod af fremmede hvervede, især tydske Tropper, ja endog lige til i Aaret 1819, holdtes afvekslende i det danske og det tydske Sprog.

Med Hensyn til Bygningens Ydre, hvoraf en Afbildning sees paa Pladen **D**, er denne Kirke een af de mindst anseelige i Staden; den har intet Taarn, men ifkun en Kuppel. Indvendigen er den derimod særdeles rummelig, især ved de mange Gallerier, med hvilke den er forsynet. Altertavlen er af norsk Marmor og skal være Kirken skænket af en Hans Benzon, Herre til Sundgaardsholm, hvis Begravelse ogsaa findes her.

¹) Disse 8 Søslag ere: 1) paa Høiden af Røsfand under Femern 1659; 2) ved Gulland 1676; 3) ved Bornholm 1676; 4) ved Åland 1676; 5) paa Kolberg=

Heide 1677; 6) i Rjoge=Bugt 1677; 7) ved Rygen 1678; 8) i Kalmar=Sund 1679.

Vor Frelfers-Kirke paa Christianshavn.

Vi have allerede ovenfor omtalt, at det var Christian den Fjerdes Hensigt at ville lade opføre en ordentlig Sognekirke for den af ham opbyggede Stad Christianshavn, men at Omstændighederne hindrede saavel ham som hans nærmeste Efterfølgere i at udføre denne Plan, saa at Indvaanerne i den nye Stad i Begyndelsen maatte søge Holmens Kirke i Kjøbenhavn og senere omtrent i 40 Aar betjene sig af en uanselig Trækirke, der skal have været opført paa Hjørnet af Prindsensgade og St. Annæ Gade. Omfider begyndte den nuværende Kirkes Bygning 1682 og fuldendtes 1694; Bygmesterens Navn var Lambert von Haven.

Kirkens største Længde er 90 Alen, dens største Bredde 75 Alen. Af dens mange indvendige Prydelser bemærke vi især Alteret af Marmor, stænket Kirken af Kong Christian den Femte, men først ganske fuldført 1732. Det bestaaer af trende Hovedfigurer, af hvilke den midterste forestiller Christi Dødskamp i Gethsemane og Engelen, som bringer ham Trost. Sidefigurerne forestille Troen og Retfærdigheden. Prædikestolen og Orgelværket fortjene ogsaa at bemærkes; det sidste skal efter Kjenderes Dom være det bedste i hele Danmark. I Kirken findes adskillige murede Begravelser, af hvilke vi her kun nævne den fra Kong Frederik den Fjerdes Historie noksom bekjendte Grevinde Biercks.

Hvad der igrigt har bidraget fremfor alt Andet til at gjøre denne Kirke saa berømt, ja endog til at bringe den i Omtale hos Fremmede, er dens mærkværdige Taarn. I lang Tid var Bygningen uden Taarn; Mangel paa Penge havde uidentviol hindret Opførelsen af et saadant, indtil Kong Frederik den Femte overdrog sin Bygningsdirecteur, den ogsaa i Litteraturen ved flere Skrifter — *Hafnia Hodierna*, den danske Vitruvius — berømte Laurits Thura at udkafe en Tegning, hvorefter et Taarn kunde opføres. Efter hans Plan begyndte Bygningen 1749 og fuldførtes inden saa Aars Forløb. Rundt om Taarnet gaar Trapper, beslagne med Kobber, ad hvilke man beqvemt kan stige op til den øverste Spidse, hvor Kuglen begynder, paa hvilken Frelseren staaer med Seiersfanen i Haanden. Paa det almindelige Kort over Kjøbenhavn er denne Kirke afbildet.

Frederiks tydske Kirke paa Christianshavn.

For at forøge Christianshavns Folkemængde tillod alt Christian den Fjerde alle Fremmede af den lutheriske Religion at nedsætte sig der. Under den følgende Regjering erholdt disse (1660) Tilladelse til ved en Præst, de selv lønede, at holde Gudstjeneste i det tydske Sprog

i den danske Kirke. I Midten af det 18de Aarhundrede forøgedes Antallet af Fremmede, som nedsatte sig i de danske Stater; især kom mange bemidlede Familier herind fra Tydskland, af hvilke endeel toge Bopæle paa Christianshavn. Ved et kongeligt Rescript af 28de Marts 1748 erholdt disse Tilladelse til at maatte opføre en egen Kirke, til hvilken Kong Frederik den Femte nogle Aar senere lagde Grundstenen. Taarnet udførtes efter en Tegning af Hofbygmester Anthon. Blandt de mindre Kirker i Hovedstaden er denne een af de skønneste, og ved de mange Gallerier, med hvilke den indvendigen er forsynet, tillige een af de rummeligste. Ved en kongelig Befaling af 15de September 1819, ifølge hvilken den tydske Gudstjeneste i Garnisonkirken ophørte, blev det bestemt, at den tydske Garnison, som endnu maatte findes i Hovedstaden, for Fremtiden skulde søge denne Kirke. Ifølge Kirkens Privilegier, skulde tvende Patroner stedse varetage dens Tarr, af hvilke den ene altid er Stadens Gouverneur, eller i Mangel af en saadan, Commandanten i Kjøbenhavns Fæstning. Da iøvrigt mange Familier i den senere Tid have forladt denne Kirke, og Tidsomstændighederne have hindret andre fra at bidrage til dens Vedligeholdelse, forfaldt Bygningen efterhaanden i den Grad, at det omsider, efterat endog et Forslag om ganske at nedlægge denne Kirke skal have været paa Bane, bestemtes ved en kongelig Resolution, at frivillige Bidrag skulde indsamles til dens Vedligeholdelse.

Under Frederiks-Kirken, hvoraf en Afbildning findes paa det almindelige Kort over Kjøbenhavn, ere rummelige Hvalvinger, hvori flere berømte Mænd, blandt Andre Ministeren, den yngre Bernstorff, og Historieskriveren Peter Frederik Suhm ligge begravne.

Forskjellige mindre Kirker og Capeller i Kjøbenhavn.

I det ved Kjøbenhavn beliggende Citadel Frederikshavn, hvorom vi nedenfor skulle tale, anlagdes 1704 en egen Kirke paa det store Torv ligesom Commandantens Bolig. I Cancellie-Stilen kaldes denne Kirke almindeligen Frederikshavns Slotskirke.

Flere offentlige Stiftelser i Hovedstaden, f. Ex. Almindeligt Hospital og Bartou, ligeledes flere Fængsler og Straffe-Anstalter, saasom det civile Arresthuus ved Raad- og Dom-Husets Bygning, Blaataarn, Stokhuset, have egne Kirker, oprindeligen ikkun bestemte til Brug for disse Anstalters egentlige Menigheder.

Flere christne Religions-Partier udenfor den lutheriske Kirke have fri Religionsøvelse i Kjøbenhavn; af deres Kirker mærke vi her først den reformeerte Menigheds (afbildet paa Pladen **D**) i Gothersgaden, ligeoverfor Exerceerpladsen. Menighedens første Opkomst skriver sig fra Slut-

ningen af det 17de Aarhundrede, da Ludvig den Fjortende, ved at ophæve det nantiske Edict, forarsagede Frankrige et Tab af flere Millioner af dets vindstibeligste og agtværdigste Borgere. De Forfulgte søgte og fandt borgerlig Sikkerhed og fri Religionsøvelse i England, Holland og adskillige tydske Stater; Mange tyede ogsaa til Danmark, hvis Dronning, den hessiske Prindsesse Charlotta Amalia, som selv bekjendte sig til den reformeerte Kirke, ønskede at skaffe sine Troesforvandre et sikkert Opholdssted. De Magthavendes Fordomme bragte dem til at nægte de Fremmede den forlangte Tilladelse til at ned sætte sig; senere kom dog Enkelte, og mange Tydske af den reformeerte Menighed tyede ogsaa til Danmark. De Reformeertes første Privilegier i de egentlige danske Stater — i Holsteen havde de alt tidligere havt Tilladelse til at ned sætte sig i Altona — ere udstædte den 11te April 1685. Til Kirken lagde Dronningen 3 Aar efter den første Steen, og ved hendes og Menighedens Gaver sattes Kirken istand til at lønne fire Præster, tvende franske og tvende tydske, hvilket Antal dog i senere Tider er indskrænket til det Halve. Den nuværende Kirkebygning er opført efter Stadens første store Jildebrand.

Katholikernes Optagelse i de danske Stater var forbunden med store Vanskeligheder, og de hyppigen gjentagne Forsøg af fremmede Munkke, især Jesuiter, paa at vinde danske Under saatter for den katholske Lære, forøgede Regjeringens Strengthed mod Katholicismens Bekjendere. Dog bevilgedes det omsider 1667 — altsaa endeel Aar, førend de Reformeerte erholdt lovmæssig Frihed til at udøve deres Religion — den franske Minister Terlon at lade opføre et Capel, og af de om denne Sag udstædte Documenter seer man, at dette Capel ikke blot var bestemt til Ministerens og hans Families, men ogsaa til andre Katholikeres Gudstjeneste. I senere Tider er en offentlig katholsk Kirke bleven opført i Bredgaden ved Siden af Frederiks-Hospital. Kirken selv saavel som de ved den ansatte Geistlige staae under den østerrigiske Keisers Beskyttelse.

Af andre christelige Religions-Partier, som opholde sig i de danske Stater og der have fri Religionsøvelse, har alene Brødre-Menigheden et eget Sted til religiøse Forsamlinger i et privat Huus i Stormgaden.

Jmod Jøderne, især mod de saakaldte tydske Jøder, var den danske Lovgivning i ældre Tider meget streng. Efterhaanden opnaaede de dog ikke alene borgerlig Sikkerhed, men ogsaa Tilladelse til fri Religionsøvelse, og for Diebliffet leve omtrent 3000 Jøder i Kjøbenhavn. De tydske Jøder havde fra den Tid, det tillodes dem at opholde sig her, en stor Synagoge i Lædersstræde, de portugisiske Jøder en mindre i Pilestræde; i Kjøbenhavns Jildebrand 1795 ødelagdes den første, og den anden synes ogsaa at være nedlagt. I den allernyeste Tid er en Synagoge for

samtlige Jøder, som opholde sig i Hovedstaden, bleven opført i Krystalgaden. Bygningens Ydre er ganske færdigt og forestilles i de medfølgende Kobberer paa Pladen D.

De videnskabelige Stiftelser i Kjøbenhavn.

1. Universitetet.

De videnskabelige Anstalter, som vort Fædreland havde at opvise i Middelalderen, vare kun faa og ubetydelige. I enkelte Klostre og ved Domkirkerne anlagdes Skoler og Bogsamlinger, og det var hos os som andetsteds ene Geistligheden og Munkene, der vedligeholdt den sparsomme Levning af Fortidens videnskabelige Cultur. De Fleste, som attraaede en høiere videnskabelig Dannelse, tyede til de berømte Høiskoler i Udlandet, især til den parisiske og den colnske, thi indtil Slutningen af det 15de Aarhundrede havde Danmark endnu ingen saadan. Vel havde Erik af Pommern erhvervet sig Pave Martin den Femtes Tilladelse til at oprette et Universitet i sit Rige, hvor alle Videnskaber, Theologien undtagen, maatte foredrages; men den uheldige Krig med de holsteenske Grever, som Erik maatte udholde, hindrede ham fra at benytte sig af den erhholdte Tilladelse, inden Udløbet af de i den pavelige Bulle bestemte 2 Aar, og de offentlige Ulykker, hvori hans egen Uklogskab styrkede Riget, forbød ham senere at tænke paa denne Plans Udførelse. Det var forbeholdet Stamfaderen for den oldenborgske Slægt paa den danske Throne at stænke Danmark en egen Høiskole. Med Tilladelse af Pave Sixtus den Fjerde, for hvem Christian selv havde yttret sit Ønske, under sit Ophold i Verdens Hovedstad 1474, lagdes Grunden til Kjøbenhavns Universitet, som høitideligen indviedes 1479, 3 Aar efterat Steen Sture havde givet Sverrige Høiskolen i Upsala. Universitetets første Rector var Peder Albertsen, en paa de Tider ikke ubekjendt Lærd, og flere af dets første Lærere hentedes fra Coln. Skjøndt Kjøbenhavns Universitet stiftedes i et Tidrum, der hører til de mærkeligste i Videnskaberne Aarbøger, da den gamle, især den græske, Litteratur atter begyndte at kjendes og dyrkes i det vestlige Europa, havde dette Studium dog for liden Opmuntring ved Universiteterne i Almindelighed, til at det skulde have kunnet indtage en betydelig Rang ved det kjøbenhavnske. Vi feile ikke meget, naar vi antage, efter de faa tiloversblevne samtidige Efterretninger, at den Indfyndelse, som Universitetet i de første Aar efter dets Stiftelse udøvede paa at fremkalde en høiere videnskabelig Dannelse hos de forskjellige Classer af Samfundet, var liden eller ingen. Heller ikke synes det at have været meget besøgt. I det mindste røbe de Forbud det Modsatte, som

Kongerne Hans og Christian den Anden lode udgaae i Aarene 1498 og 1522, at Ingen maatte besøge fremmede Høiskoler, inden han idetmindste i 3 Aar havde studeret paa den kjøbenhavnske. Den sidste Regents Bestræbelser for at hæve Universitetet og den videnskabelige Cultur, og ved Hjælp af Fremmede at lade Reformationen udgaae fra Universitetet, strandede som saamange andre af hans store Planer paa de indviklede politiske Forhold, i hvilke han befandt sig, og paa Samtidens Bildfarelser. Saamegen Beshyttelse end Frederik den Første gav Reformationen, fandt den dog stedse under hans Regjering fiendelig Modtagelse ved Universitetet, hvis Cantsler, den roeskildste Biskop, af al Magt søgte at hindre de nye Grundsætninger fra at trænge ind ved den Stiftelse, der var hans Baretægt betroet. Overhovedet var Universitetets Virksomhed og Indflydelse kun saare ringe under Frederiks Regjering, og i de urolige Tider, som fulgte paa hans Død, syntes ethvert Spor af Liv at være udslettet. Først Christian den Tredie kaldte det atter frem til nyt Liv, og ham tilkommer derfor med Rette Navn af Høiskolens anden og egentlige Stifter.

De første Forelæsninger ved det nye Universitet holdtes i en Bygning ved Vor Frue-Kirke; men kort derpaa skaffede Kongen et bequemmere Locale paa Byens gamle Raadhuus, som paa 10 Aar laantes Universitetet af Stadens Magistrat, hvilken dog efter disse 10 Aars Forløb omsonst forsøgte at faae denne Bygning tilbage; lige indtil Reformationen tjente den til Universitetets Brug, men ved et alt tidligere omtalt Magestifte kom dette i Besiddelse af den sjællandske Biskops Baaning, hvor dog saa store Forandringer fandtes nødvendige, at kun en eneste Bygning blev staaende uforandret — det samme lave Huus paa den nordre Side af Studigaarden, som under alle de Forandringer, Universitetsbygningerne have undergaaet, er blevet tilbage i sin oprindelige Form, udentvivel, naar man maaskee undtager det forhen omtalte Capel ved Helliggeistes Kirke, den eneste Bygning i Hovedstaden, som er ældre, end det syttende Aarhundrede.

Den Hovedforandring, som var foregaaet i Religionen, udkrævede en lignende i forskjellige Indretninger, der stode i en nærmere eller fjernere Forbindelse med Kirken. Ogsaa Universitetet undergik en saadan. 1539 udgav Christian den Tredie dets nye Fundats, og ved gjentagne Leiligheder drog han Omsorg for dets Liv. De forrige Kannikers Boliger indrømmedes Professorerne. Under de følgende Konger forøgedes Professorernes Antal, og flere ikke ubetydelige Foranstaltninger bleve truffne til Videnskabernes og de Studerendes Liv; til de Sidstes Bedste tjente især Oprettelsen af det saakaldte Communitet under Frederik den Andens Regje-

ring. Om et Universitetsbibliothek tales allerede i Universitetets første Begyndelse, til hvilket den ovenfor omtalte Peder Albertsen havde skjenket adskillige Bøger; strax efter Reformationen omtales et Universitetsbibliothek ved Helliggeistes-Kirke; dette flyttedes senere i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede til Studiigaarden, efterat dennes Bygninger vare blevne udvidede. Under Frederik den Tredies Regjering fik Bibliotheket sit nuværende Locale paa den store Sal over Trinitatis-Kirke. Ved Gaver af forskjellige Lærde blev denne Bogsamling snart meget betydelig. Kefens store Samling af trykte og haandstrevne Bøger, især henhørende til de nordiske Landes Historie og Litteratur, skjenkedes Universitetsbibliotheket, men ødelagdes med dette i Jldesbranden 1728.

Saa vel Kongerne som private Mænd bidroge i denne Periode meget til de Studerendes Understøttelse. Foruden de mange og tildeels meget anselige Capitaler, som skjenkedes Universitetet i dette Niemed af Familierne Friis, Skeel og Rosenkrands og af de berømte Geistlige, Biskopperne Winstrup, Kesen, Brochmand og Flere, maae vi især, for at opfylde dette Værks Hensigt, omtale de betydelige Collegier, som i det 16de og 17de Aarhundrede opførtes til Beboelse for Studerende. Den Første, som gav Ideen til en saadan gavnlig Indretning, var den berømte Adelsmand Christopher Balkendorff, Rigets Hofmester i Frederik den Andens sidste Regjeringsaar og i Christian den Fjerdes Mindreaarighed. Ved en Bestemmelse af 16de Juli 1595 skjenkede han en Gaard i St. Pedersstræde — beliggende paa den samme Grund, hvor hiint ovenfor omtalte Carmeliterkloster, hvor Paul Eliæ opholdt sig, forhen havde staaet — til Bolig for 16 Studerende og desuden en Capital af 16,000 Rigsdaler, hvis Renter deels skulde anvendes til Uddeling blandt hine, deels bruges til at vedligeholde Bygningen.

Endnu betydeligere var Christian den Fjerdes Stiftelse, almindeligen Regentsen kaldet, oprettet i Aaret 1623 til Bolig for de Studerende, som nøde fri Underholdning paa Communistetet. Deres Antal var efter Bestemmelsen i Frederik den Andens Fundats af Aaret 1569 kun 100, hvilket senere forøgedes til 120, men atter i de besværlige Tider i Midten af det 17de Aarhundrede nedsattes til det oprindelige Antal. En vigtig Indtagtskilde for Regentsens Beboere blev den Tilskudelse, som de erholdt til at bære alle Liig i Staden — en Belønning for den Hjælp, de i denne Henseende havde ydet under Pesten i Aaret 1711. Selv efterat det Byrdefulde og Upassende i denne Forretning var bleven anerkjendt i den senere Lovgivning, have Universitetets Studerende vedblevet at høste Nytte af deres Forgjængeres Arbejde.

Inden det 17de Aarhundredes Udgang stiftedes endnu tvende Studenterboliger, fra

hvilke mange af Fædrenelandets dueligste Embedsmænd og meest udmærkede Lærde ere udgaaede. Ole Borch, en i den danske Litteraturhistorie ved sine Skrifter over Medicinen og Philologien meget berømt Mand (død 1690 som Assessor i Højesteret), skænkede Aaret før sin Død sin Gaard i Kannikestrædet tilligemed en Capital af 16,000 Rigsdaler til Universitetet med den Betingelse, at hiin skulde anvendes til Bolig, denne til Understøttelse for 16 Studerende, af hvilke 10 skulde dyrke Theologien, 3 Philologien, og 3 andre de medicinske, physiske og mathematiske Videnskaber. Til Collegiet, som Aaret efter Stifterens Død indviedes til sin Bestemmelse, havde denne ogsaa skænket sit Bibliothek, der for de Tider ikke var ubetydeligt, og sin Samling af physiske Instrumenter, hvilket Alt dog gik til Grunde med Bygningen selv i Jldbranden 1728. Efter Borchs egen Bestemmelse fik denne Stiftelse Navn af Collegium Medicæum, til en Erindring, som man almindeligen mener, om de Belgjeringer, han under sit Ophold i Italien havde oppebaaret af den medicinske Familie i Florents.

Opnuntret ved Borchs Exempel, stiftede Etatsraad Jørgen Elers (død 1692), der i den ulykkelige Jldbrand paa Amalienborg 1689 havde mistet sine Børn, et lignende Collegium til Bolig for 16 Studerende, hvortil han foruden en Capital skænkede en Gaard i Kannikestræde og en Sum Penge samt sit Bibliothek, der dog ligesom det borchske blev et Offer for Luerne i Stadens første store Jldbrand. Dette Collegium indviedes til sin Bestemmelse i Aaret 1706.

Vi have allerede ovenfor berørt, at de gamle Universitets-Bygninger, der af Ælde vare ganske forfaldne, nedreves 1597 og opbyggedes paany i de følgende 3 Aar, hvorpaa den hele Bygning indviedes i Aaret 1601 af Universitetets daværende Rector Niels Krag. Communitets Bygning, der vendte ud til Nørregade, afbrændte 1641, men opførtes paany efter 2 Aars Forløb. Paa den søndre Side, imod Frue Kirke, var Universitetets anatomiske Theater, opført under Christian den Fjerdes Regjering, da Anatomien med de øvrige medicinske Videnskaber begyndte at komme i Anseelse, især ved de berømte Lærde Ole Worm og Simon Pauli. Alle disse Bygninger bleve et Kov for Luerne i Stadens første store Jldbrand, men opførtes atter i meget kort Tid, dels endnu under Frederik den Fjerdes, dels under Christian den Sjettes Regjering. De nye Bygninger vare, foruden den gamle lave Bygning, hvorom vi forhen have talt, de samme, som bleve staaende indtil de atter, ved fiendtlig Jld, ødelagdes under Stadens Bombardement. Hovedbygningen paa den østlige Side af den hele Studiigaard havde en Længde af 80 Alen og bestod af tvende Etager, af hvilke hvert havde sine Auditorier; paa det store Au-

Anledning af Kongens Fødselsdag, Rectorsfistet, o. s. v. Ligeoverfor dette var Universitetets anatomiske Theater. Den største Fløi af Universitetetsbygningen var den endnu levnede, som strækker sig i en Længde af 155 Alen fra Hjørnet af Kannikestræde indtil Hjørnet af Chrystalgaden, og endnu almindeligen kaldes Communitetsbygningen, fordi Communitetets Alummer indtil de seneste Forandringer dagligen samlede her og disputerede ved 10 Borde, under Veiledning af Regentsens og Communitetets Provst og 9 Decani, over visse af forskjellige Videnskabsfag dem opgivne Gjenstande. I denne Bygning er endnu Communitets-Bibliotheket, Communitetets og Universitetets Comptoirer, Universitetets Naturaliesamling, Boliger for flere Profesorer og adskillige Auditorier. Paa den søndre Side af den hele Bygning, ud imod Frue Kirke, var Hovedindkjørselen.

I Kjøbenhavns Ildbrand 1795 led Universitetet ingen betydelig Skade; ifkun Valkendorfs Collegium afbrændte, men opbyggedes atter efter kort Tids Forløb. Langt betydeligere var derimod Universitetets Tab i Aaret 1807 under Stadens Bombardement.

Hele Universitetsbygningen — med Undtagelse af den Fløi imod Nørregade og Consistoriets Bygning — Vorchs Collegium og 6 Profesforgaarde afbrændte aldeles, foruden Frue Kirke og de denne tilhørende Præsteboliger, hvilke stode under Universitetets Bestyrelse. De øvrige til Universitetet hørende Bygninger havde alle taget større eller mindre Skade, for ikke at omtale det store Tab, som foraarfagedes ved Ødelæggelsen af mange videnskabelige Samlinger, som enten tilhørte Universitetet eller Enkelte af dets Medlemmer. Ogsaa Universitetsbibliotheket var under Bombardementet udsat for stor Fare. Haandskrifterne, hvis Tab vilde have været aldeles uopretteligt, vare i rette Tid bragte i sikker Forvaring i den brandfrie Kjelder under Trinitatis Kirke; og man var netop beredt paa at sammenpalle de kostbareste og sjeldneste af de trykte Bøger for at nedstyrte dem i den store Pille i Taarnet, da Bombardementet pludseligen begyndte. Adskillige Bomber faldt i Bibliothekssalen, men ved den Omhu, som de tilstødeværende Medlemmer af Studenter-Corpsset lagde for Dagen, var den Ødelæggelse, som anrettedes, kun meget ubetydelig, og det lidte Tab ansloges neppe til nogle hundrede Rigsdaler. Allerede i de første Dage af det følgende Aar aabnedes Bibliotheket atter til Udlaan.

Efter de fiendtlige Uroligheders Ophør indrettedes forskjellige Auditorier til Brug ved Forelæsninger, indtil Universitetsbygningerne, paa hvis Gjenopførelse man i vore Dage har lagt Haand, atter kunde reise sig af deres Aske; ligeledes bestemtes Regentskirken, som i lang Tid havde været ubenyttet, til midlertidigt Brug ved alle academiske Høitideligheder.

Paa Pladen **H** sees en Afbildning af Borchs Collegium, som paany opførtes i Aarene 1823—24, af Ehlers's Collegium og af Regentsen.

Metropolitanskolen.

Alt før Reformationens Indførelse havde Kjøbenhavn en latinſk Skole i Graabrødre-Kloster. Da dette nedlagdes, blev det paalagt Stadens tredje store Sognetkirke, Vor Frue, Helliggeistes og Nicolai, at opføre og vedligeholde en latinſk Skole. Den ældste Skolebygning, der stod omtrent paa den samme Plads, hvor Metropolitanskolen nuomstunder ligger, opførtes 1548, men nedbrødes atter 1591, og en større og smagfuldere Bygning traadte istedetfor denne, anlagt paa adskillige Adelsmænds og formuende Borgeres Bekostning, og denne blev atter i Tidens Løb udvidet ved Sideſtoie, som tjente til Bopæle for Skolens Rector og Conrector. Den Bygning, som var opført efter Jdebranden 1728, afbrændte i Bombardementet; den nuværende Bygning, som fuldendtes i Aaret 1816, er opført efter en Tegning af Overbygningsdirecteuren, Conferentsraad Hansen. Paa Pladen **G.** blandt de medfølgende Kobbere, findes den afbildet. I nyere Tider har denne Skole, der forhen almindeligen kaldtes Vor Frue Skole, faaet sit nuværende Navn Metropolitanskolen.

De vigtigste andre videnskabelige Indretninger og offentlige Underviisnings-Anstalter i Hovedstaden.

Af Kjøbenhavns tredje store offentlige Bogsamlinger have vi ovenfor haft Leilighed til at omtale de to største, det kongelige Bibliothek og Universitetets. Med Hensyn til Børgernes Antal staaer det classenske Bibliothek langt tilbage for disse, saa rigt det end er i enkelte Videnskaber, især i de oekonomiske, physiske og mathematiske. Denne Samling skylder de to ogsaa i andre Henseender af Fædrelandet fortjente Brødre, Johan Frederik Classen († 1792) og Peder Hersleb Classen († 1825), sin Tilværelse. Den sidste lod opføre den smagfulde Bygning i Amaliegaden, i hvilken Bibliotheket er opstillet, og hvoraf en Afbildning følger med disse Blade paa Pladen **H.**

En egen, fra Universitetet adskilt, Læreanstalt for Chirurgien havde Hovedstaden alt fra Christian VI Tid; i Aaret 1785 blev denne Stiftelse betydeligen udvidet og erholdt Navnet det kongelige chirurgiske Academie, og den nuværende Bygning, beliggende i Bredgaden (afbildet paa Pladen **G.**), indviedes 1788.

Den kongelige Veterinair-skole, hvis Bygning (afbildet paa Pladen G.) er beliggende i St. Annegade paa Christianshavn ligeoverfor Vor Frelfers Kirke, var oprindeligen en privat Stiftelse, der skyldtes den fortjente Lærde, Peter Christian Abildgaard. 1776 aftraadte han saavel den Bygning, han havde ladet opføre paa en Plads, som forhen havde tilhørt Kirken, som de øvrige Indretninger, han der havde gjort, til Regjeringen, og ved Stiftelsens kort derpaa udstædte Fundats bestemtes dens Virksomhed noiere.

Af de mange betydelige videnskabelige Samlinger, som Hovedstaden gjemmer, tillader dette Værks Bestemmelse os ikke at omtale andre, end de vigtigste. Til saadanne regne vi med Grund det kongelige Møntcabinet paa Rosenborg-Slot, især rigt paa danske og svenske samt græske og romerske Mønter, det kongelige Museum for nordiske Oldsager — en Samling, som skjønt kun nogle og tyve Aar gammel, ved Regjeringens og Privates Gavnildhed alt besidder saare kostbare Mindesmærker af de forskjelligste Arter saavel fra den hedenste Oldtid som den katolske Middelalder — og endeligen det kongelige naturhistoriske Museum, der oprindeligen bestod af mange enkelte, adspredte Samlinger, som nu alle findes i en til dette Brug af Hs. Majestæt Kongen kjøbt Gaard, beliggende i Stormgaden og forðum tilhørende den grevelige holfsteenske Familie.

Af Hovedstadens offentlige Underviisnings-Anstalter omtale vi først de militaire Instituter, af hvilke Søcadet-Academiet er det ældste, stiftet i Aaret 1701. Efter ostere at have stiftet Locale, erholdt det omsider i en lang Række af Aar (1788—1827) det Palais paa Amalienborg, som nu beboes af Hs. Kgl. H. Prinds Frederik Carl Christian, og hvorfra Academiet flyttedes til Gaarden paa Hjørnet af Bredgaden og Soldbodveien, af hvilken en Afbildning paa Pladen H. ledsager disse Blade. Landcadet-Academiet, hvis første Indretning er fra Aaret 1713, har siden dets Stiftelse, nogle faa Aar undtagne, da det var henflyttet til det nysomtalte Palais paa Amalienborg, som senere indrømmedes Søcadet-Academiet, stedse havt sit Locale i den store Bygning i Academiegaden, som opførtes i Frederik den Fjerdes første Regjeringssaar, og som oprindeligen skal have været bestemt til et Operahuus.

Efterat det 1770 og 1771 organiserede Artilleriecadet-Academie var nedlagt, oprettedes i Aaret 1830 den kongelige militaire Høiskole, i det samme Locale, som hiint Institut havde havt, i den store Bygning paa Kongens Nytorv, ved Siden af Comoediehuset, almindeligen Gjet-huset kaldet. Saavel denne Bygning — i hvilken flere Værelser ere indrømmede Garnisons-Bibliotheket — som Landcadet-Academiets Gaard ere begge afbildede i de medfølgende Kobbere, hiin paa Pladen G., denne paa Pladen B.

Ligesom Kjøbenhavn alt fra ældre Tider har været rigt paa velgjørende Stiftelser i Almindelighed, saaledes besidder det ogsaa et ikke ubetydeligt Antal Indretninger til fattige Børns Opdragelse og Underviisning. Af saadanne nævne vi her ikkun de tvende vigtigste, Waisenhuset og Opfostringshuset. Til hiint lagde Kong Frederik IV Grundvolden 1727, idet han bestemte det til en Opdragelses-Anstalt for fattige fader- og moderløse Børn af begge Kjøen. I de nærmere Bestemmelser for dets Virksomhed og Diemed rettede man sig ganske efter Planen for den berømte Frankes Stiftelse, det store Waisenhuus i Halle. Ligesom dette fik ogsaa det kjøbenhavnske sin egen Kirke, sit eget Apothek og et Bogtrykkeri, der ene skulde have Ret til at trykke Bibeler og Katechismer. Til Brug for denne Stiftelse skænkedes en Gaard paa Nytorv ved Siden af Raadhuset — om hvis tidligere Bestemmelse vi i den forudskikkede Udsigt over Hovedstadens Skjebne i ældre Tider alt have fundet Leilighed til at tale. I denne Gaard var Waisenhusets Locale, indtil den ødelagdes ved Ildbranden 1795. Nuomstunder eier Stiftelsen Gaarden Nr. 4 paa store Kjøbmagergade — afbildet paa Pladen H — og dens Virksomhed indskrænker sig ingenlunde til de Børn, som opdrages der; mange flere nyde Underviisning i dens Skoler, og selv for adskillige uden for Sjellands Stift drager den Omfarg. Da Waisenhuset 1827 holdt sit første Jubileum, fandt man efter paalidelige Angivelser, at 1748 Børn havde i det forløbne Aarhundrede enten i selve Stiftelsen eller dog ved dens Omhu og paa dens Bekostning, modtaget deres første Underviisning og Dannelse.

Opfostringshuset, stiftet 1753 af Kong Frederik den Femte i en Bygning, som opførtes til dets Brug paa en ødeliggende Plads bag ved vor Frelsers Kirke paa Christianshavn, senere henflyttet til den Gaard, det endnu eier, i den yderste Ende af store Kongensgade i Kjøbenhavn, er bestemt til fattige Drenges Opdragelse og Underviisning, især i det Diemed af dem at danne duelige Haandværkere. Ogsaa af denne Stiftelses Bygning finder Læseren en Afbildning paa Pladen B.

Beskrivelse over enkelte af de vigtigste andre offentlige Bygninger i Kjøbenhavn.

Kjøbenhavns ældste Raadhuus var beliggende paa Hjørnet af Klædeboderne og Nørregade, men overlodes alt 1492 Kannikerne ved Vor Frue Kirke; det senere, som opførtes paa den Plads, hvor nu Bispegaarden ligger, kom alt efter faa Aars Forløb i Universitetets Eie, og først i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede omtales atter et egentligt Raad-

huus, som stod paa en Deel af den samme Grund, hvor det nuværende ligger. Om alle disse Bygninger have vi paa sit Sted i den forudskikkede Indledning havt Leilighed til at tale. Det sidstnævnte Raadhuus afbrændte 1728, det nyopførte 1795. Til den nuværende Bygning, hvortil man brugte ikke alene Grunden, hvorpaa den ældre havde staaet, men som nu fandtes utilstrækkelig, men ogsaa Grundene af Waisenhuset og adskillige tilstødende Privatbygninger, lagde vor nu regjerende Konge som Kronprinds den første Steen i Aaret 1805. I denne Bygning, efter sin dobbelte Bestemmelse Raad- og Dom-Huset kaldet, er Sædet for Stadens Magistrat, Politiet, Landsover- og Hof- og Stads-Retten, Forligelses-Commissionen, Directionen for Borger- og Almue-Skolerne i Hovedstaden og forskellige andre Autoriteter. Ogsaa findes her Stadens Fængsler. Af Hovedfacaden, som til Indskrift bærer Indgangsordene af Kong Waldemar den Andens jydsk Lov, findes en Afbildning paa det almindelige Kort over Kjøbenhavn.

I den store Cancelliebygning, som er forbunden med Christiansborg Slot og Proviandtgaarden og beliggende ligeoverfor Børsen, samt i de nærmest tilstødende Bygninger have de fleste Regjeringscollegier (det danske og det slesvig-holsteen-lauenborgske Cancellie, Rentekammeret, General-toldkammeret, Finantsdirectionen, Generalitetet, Directionen for Universitetet og de lærde Skoler o. s. v.) deres Sæde; Admiralitetet har sin egen Bygning paa Holmen, og General-Post-Directionen holder sine Samlinger i Postgaarden paa store Kjøbmagergade, hvor Stadens Magistrat ogsaa havde sit Locale, medens Raad- og Dom-Huset stod under Arbeide; den sidstnævnte Bygning er afbildet paa Pladen H, de øvrige paa Pladen B.

En af de ældste offentlige Bygninger i Kjøbenhavn er Børsen, opført i gothisk Stil i Aarene 1622—24, skjøndt først ganske fuldendt 1640, som Aarstallet paa den østlige Portal udviser. Efter et almindeligt Sagn skal Endeel af det Billedhugger-Arbeide, som pryder Bygningen samt det første Taarn — et nyt af samme Form opfattes 1777 — være ført hertil fra Kalmar, hvor Christian IV havde taget det som Krigsbytte. Bygningens Ydre er Løseren bekjendt fra det medfølgende Kobber, som forestiller den Side af Børsen, som vender ud imod Havnen og Holmen. Det Indvendige af Bygningen bestaaer af 3 Hoveddele; i den første af disse, som ligger nærmest ved den vestlige Indgang, er den store Børsal, de Handlendes daglige og almindelige Samlingsplads, tilligemed adskillige Comptoirer ved begge dens Ender. Salens Loft bæres af 10 fritstaaende Piller af Træ; selv har den hele Bygningens Bredde. I denne hænger

det bekjendte Maleri af Børsens ophoiede Stifter, der som Yngling overrækker Tycho Brahe en Guldfjede. I den midterste Deel af Bygningen have flere Handlende deres Udsalgssteder, i den tredie Deel ere adskillige Comptoirer. Iøvrigt er Bygningens Indre ingenlunde ganske det oprindelige; saaledes er den store i amphitheatralst Form anlagte, til Brug ved Børsauktioner indrettede Sal, som modtager Lyset saavel fra oven som fra begge Siderne, et Værk fra nyere Tider. I den nederste Etage ere 20 Boder indrettede, hvor Kjøbmænd have deres Udsalgs- og Oplags-Steder. Bygningens Ydre har for faa Aar siden modtaget en betydelig og meget kostbar Istandsaetelse.

Det asiatiske Compagnie, hvis første Privilegier gaves det paa 40 Aar af Kong Christian den Sjette 1732, hvilke senere flere Gange ere fornyede, eier i Strandgaden paa Christianshavn en betydelig Bygning, hvori ere Værelser til Directionens Samlinger og til forskjellige Comptoirer; de tilstødende Bygninger, som vende ud imod Havnen, ere indrettede til Compagniets Pakhuse. I Thuras *Hafnia Hodierna* og i Pontoppidans danske Atlas findes flere Afbildninger af disse for den danske Handel fordum saa vigtige Bygninger.

Det ældste Hospital i Hovedstaden er Søetatens, almindeligen Søqvæsthuset kaldet, som oprindeligen var anlagt ved den yderste Ende af Nyhavn, men senere flyttedes til den Gaard paa Christianshavn, som det endnu eier. Et andet Hospital til Brug for Søetaten er i nyere Tider opført i Nyboder, hvoraf en Tegning findes paa Pladen E. Sammensteds afbildes ogsaa Frederiks-Hospital, stiftet af Kong Frederik den Femte og senere betydeligen udvidet ved Godgjorenhed saavel fra det Offentliges som mange Privates (Etatsraad Dalsgaards, Grev J. G. Moltkes, det Classenske Fideicommis's) Side, og det almindelige Hospital, anlagt i Begyndelsen af Kong Christian den Syvendes Regjering. I nyere Tider, under Kong Frederik den Sjettes Regjering, er Garnisons-Hospitalet anlagt i en Deel af den store Bygning i Kigensgade, som til Minde om de Forsøg, den bekjendte Bedrager Borri der gjorde paa at gjøre Guld, endnu i Almindelighed kaldes Guldhuset.

Det store Hospital Bartou, om hvis ældste Tilstand og de mange Forandringer, det i Tidernes Løb har undergaaet, vi ovenfor have haft Anledning til at tale, flyttedes i Aaret 1666 til en Bygning paa Hjørnet af Farvegaden og Bolden, som i ældre Tider skal have tilhørt Tycho Brahe. I den første Halvdeel af forrige Aarhundrede nedreves denne Bygning, som baade var forfalden og for liden til at opfylde sin Bestemmelse. Den nye Bygning blev Tid efter anden forøget ved Sidefløie, indtil den opnaaede sin nuværende Størrelse. Paa Pladen E. findes en Afbildning af Hovedsiden ud imod Løngangsstræde, hvor Indgangen er til Stiftelsens Kirke.

Under Kong Frederik den Fjerdes Regjering aabnedes først en dansk Skueplads i Kjøbenhavn den 23de September 1722, samme Aar som Holbergs tidligste Mesterværker i Comoedien bragtes for Lyset. Det synes især at have været Frederik den Fjerdes Dronning Anna Sophia, som yndede og beskyttede de danske Skuespil. Ved Kjøbenhavns Jldbrand og endnu mere ved Kongens kort derpaa følgende Død standsede Skuepladsens Virksomhed. Først under Frederik den Fjerdes kongelige Sønnesøn opførtes det nuværende Skuespilhuus paa kongelig Regning og aabnedes den 18de Decbr. 1748. Fra Aaret 1770 have Skuespillene staaet under det Offentliges Bestyrelse. Af Theatrets Bygning findes en Afbildning blandt de medfølgende Kobber.

Kjøbenhavns Bagttaarn, hvoraf en Tegning ledsager disse Blade, er den eneste Levning af den afbrændte Nicolai-Kirke, fordum een af Hovedstadens anseeligste Sognkirker. Efter Jldbranden 1795 var det længe uafgjort, om Kirken atter skulde opføres eller ikke, indtil en kongelig Resolution af Aaret 1807 omsider bestemte, at de tilbagestaaende Mure af Kirken skulde nedrives, og ikkun Taarnet blive tilbage og tjene Staden til et Bagttaarn i Jldbrands- og andre overordentlige Tilfælde; i den nederste Deel af samme skulde tillige være et Gjemmested for Sprøiteredskaber.

Af Hovedstadens 4 Porte findes perspectiviske Afbildninger paa Pladen F. Af disse er Nørreport, som oprindeligen laa midt paa Nørregade — hvor den alt omtales i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede — men senere flyttedes 500 Alen længere ud imod Norden og omsider 1671 opførtes paa sin nuværende Plads den høieste og den anseeligste. Vesterport laa oprindeligen ved Enden af Vestergade og var ligesom Stadens andre Porte forsynet med et Taarn, som efter Afbildningerne af Kjøbenhavn i ældre Tider ikke har været uligt Taarnene paa de almindelige Landsbykirker. Efterat den i Kjøbenhavn Beleiring 1658—59 næsten var bleven ødelagt, flyttedes den 1668 til sin nuværende Plads, ligeudfor Frederiksberggaden, dengang St. Clementsstræde kaldet. Til Grundring om de med Vesterport i den seneste Tid foretagne Forandringer, bærer den vor nu regjerende Konges Navn og Aarstallet 1831. Mindre mærkværdige ere Stadens tvende andre Porte, af hvilke Østerport, der indtil Midten af det 17de Aarhundrede havde ligget ved Enden af Østergade, er opført 1708, Amagerport 1724.

Af de militære Etaters Bygninger ere allerede nogle — de militære Underviisnings-Anstalter og Hospitaller samt Løihuset — blevne omtalte i de foregaaende Blade. Om de øvrige tilføie vi endnu nogle enkelte Bemærkninger.

Paa Pladen F finder Læseren en Afbildning af Livvagtscasernen ved Østervold — hvis Bygning oprindeligen bestod af det forhen nævnte Drangeriehuus i Rosenborg-Hauge — samt af den store Caserne paa Hjørnet af Sølgaden og Bolden. Til Flaadens Brug tjene de forskjellige Bygninger paa Gammelholm og Nyholm samt de i Forbindelse med den sidste staaende smaa Holme Langøen og Christiansholm. Dokken i Strandgaden paa Christianshavn ligeoverfor Gammelholm er et Værk fra den danske Flaades meest glimrende Tidsrum, under den fortjente Grev Danneskjold-Samsøes Bestyrelse. Det bekjendte Pumpeværk i Dokken, som drives af Heste, og hvorved Vandet kan udpompes i 16—20 Timer, istedetfor at forhen 500 Mennesker stundum arbejdede derpaa i 3 Dage, skyldes en Opfindelse af den ogsaa i andre Henseender berømte Commandeur Henrik Gerner.

Endnu staaer tilbage, inden vi ganske forlade Hovedstaden, at give nogle Efterretninger om de mærkeligste og seeværdigste Partier i dens nærmeste Omegn, forsaavidt disse ikke allerede ere blevne meddeelte i det ovenfor staaende Afsnit om de kongelige Slotte. Vi indskrænke os isørigt til at beskrive de Egne, som i Rækken af de medfølgende Kobberer ere afbildede; selv blot en nogenlunde udførlig Beskrivelse over alle Hovedstadens Omgivelser vilde stride mod Planen for disse Blade, hvis Hovedformaal er at oplyse Kobberne.

Hovedgaarden Bernstorfs, omtrent 1 Mil fra Kjøbenhavn, er opført 1765 af den ældre Statsminister, Grev Johan Hartvig Ernst Bernstorfs, paa en Plads i Skoven, hvor der forud skal have staaet en det nedbrudte Slot Jægersborg tilhørende Fasangaard. Bygningen, hvortil den i Frederik den Femtes Tid berømte Jardin har udkastet Tegningen, har en amphitheatral Beliggenhed og en herlig Udsigt over Sundet og Kjøbenhavn. I Nærheden af samme, men nærmere ved Stranden, ligge Lytstederne Sølyst og Christiansholm, begge tilhørende den Schimmelmannske Familie, og Hellerup, hvor det engelske Hovedquarteer var i Aaret 1807.

Paa Bernstorfs Marker ved Landeveien, som fører til Helsingøer, staaer det af Godssets Bønder oprettede Monument til Erindring om de Belgjæringer, som de og deres Efter-

kommere skulde den ædle Grev Bernstorff. Da Eiendommen kom i hans Hænder, fandt han Bønderne — som de dengang overalt vare, hvor Stavnsbaandet og ulovmæssigt Høveri hindrede deres Virksomhed — ufrie, fattige og uden Midler til at forskaffe sig en bedre og selvstændigere Stilling. I de faa Aar, han eiede Godsset, lod han Bøndernes Jorder udstifte, skænkede dem selv Arvefæste paa deres Eiendomme og befriede dem mod en hoist ubetydelig Afgift ganske for Høveri.

I længere Afstand fra Kjøbenhavn, i Lyngby-Sogn, i Nærheden af Fuursøen, ligger Hovedgaarden, eller som det hyppigen benævnes i daglig Tale, Slottet Frederiksdal, som oprindeligen skal have været et kongeligt Lystslot, bygget under Frederik den Tredies Regjering, men som i Christian den Sjettes Tid kom i Statsminister Grev Schulins Eie, af hvem den nuværende Bygning er opført, og hvis Familie det siden har tilhørt. Til Gaarden horer vel intet Bøndergods, men de omliggende Lyststeders Eiere ere Arvefæstere, og det tilliggende Skovareal er betydeligt. I Nærheden af Slottet — paa en Landtunge i Fuursøen — findes endnu nogle Ruiner af det gamle Slot Hjortholm, som fordum tilhorte de roeskildste Biskopper, og som ødelagdes efterat have gjort Lybekkerne en fortvivlet Modstand i Borgerkrigen efter Frederik den Førstes Død. Endnu nordligere i samme Sogn ligger Dronninggaard, ogsaa Næsset kaldet, en Lystgaard, som i ældre Tider skal have tilhørt Dronning Sophia Amalia, men som senere er kommen i Privates Eie, og aldeles ombygget. Gaardens Beliggenhed ved en Bugt af Fuursøen i den herligste Skovegn er overordentlig malerisk, og den tilhørende ved Kunstens Hjælp meget forstjønede Hauge er et om Sommeren hyppigen besøgt Sted af Folk fra Kjøbenhavn og Omegnen.

NØRRE PORT
I
KJØBENHAVN

— 1832 —

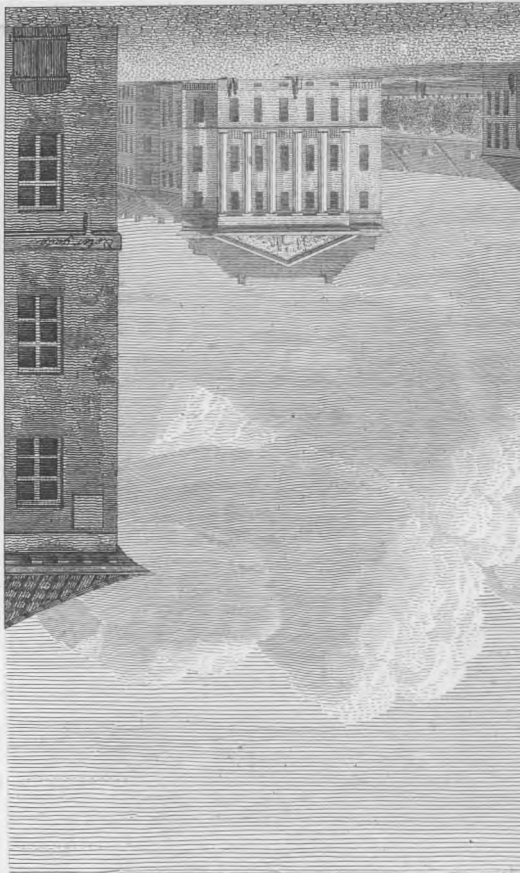

NICOLAY TAARN

KIØBENHAVN

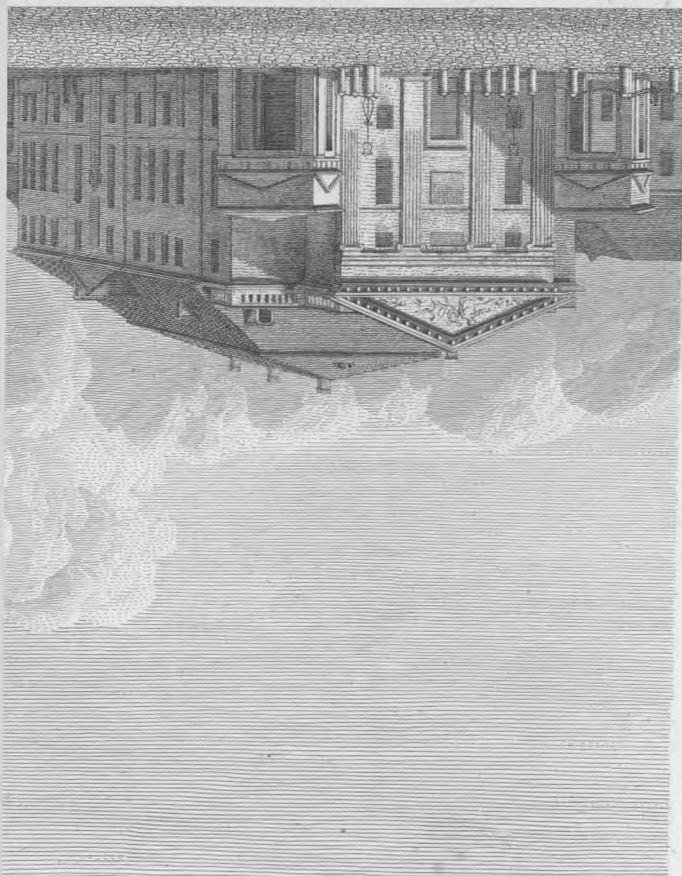
1832

NA
LESI

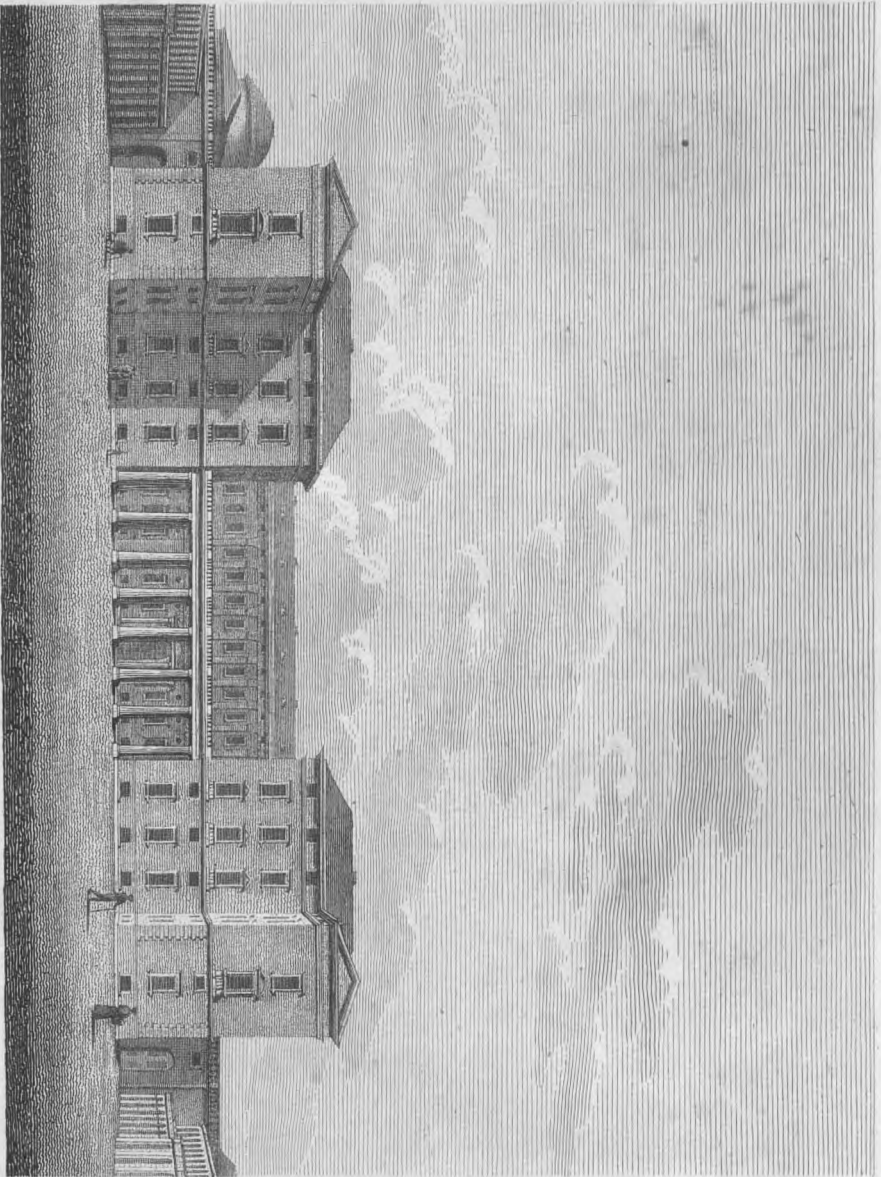
1831

SIKUES P. III. JH.
I
KIOBHAY

BÖRSEN
I
KJØBENHAVN
— 1831 —

CHRISTIANSBORG SLOT
KJØBENTHAVN
1802

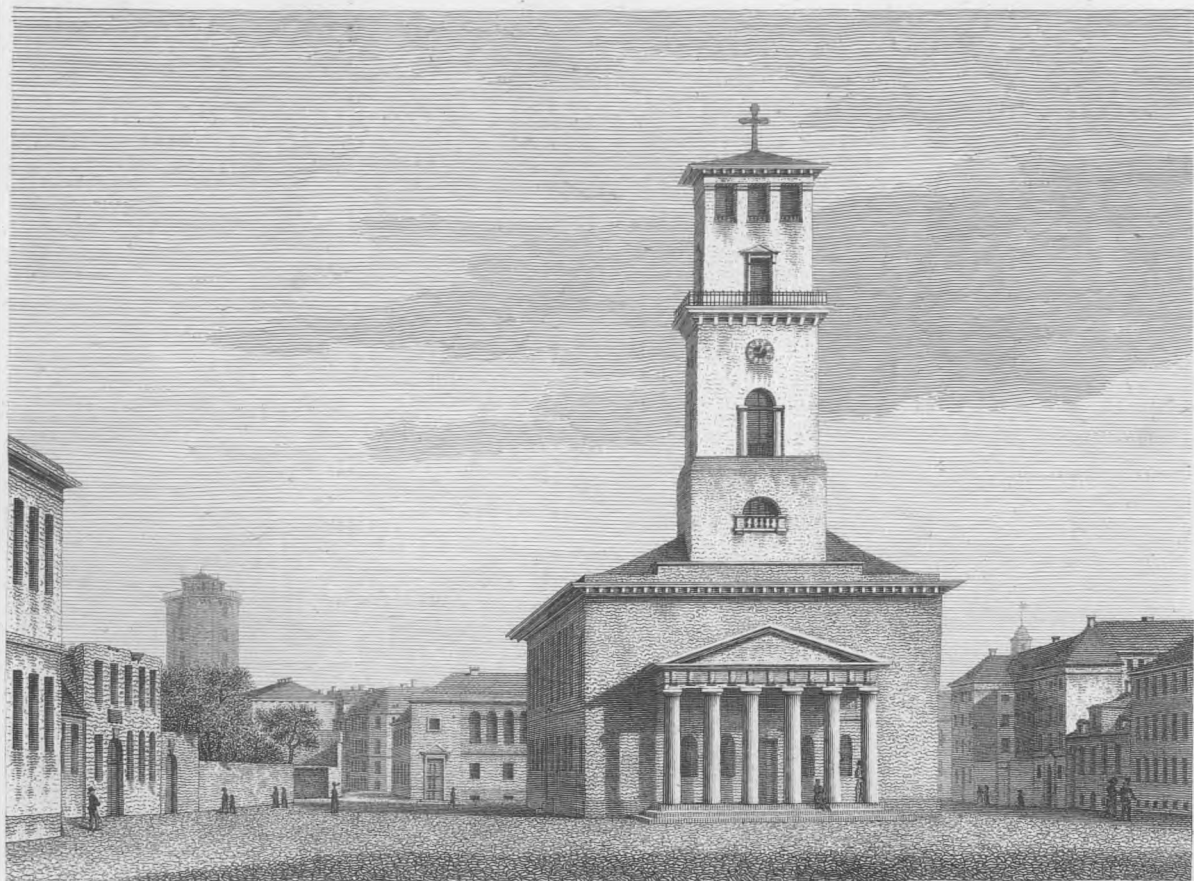

ROSENBOG SLOT

I

KIÖBENHAWN

1892

FRUE KIRKE
I
KJOBENHAVN

— 1831 —

TRADEHUSENE
I
KIØBENHAVN
1832

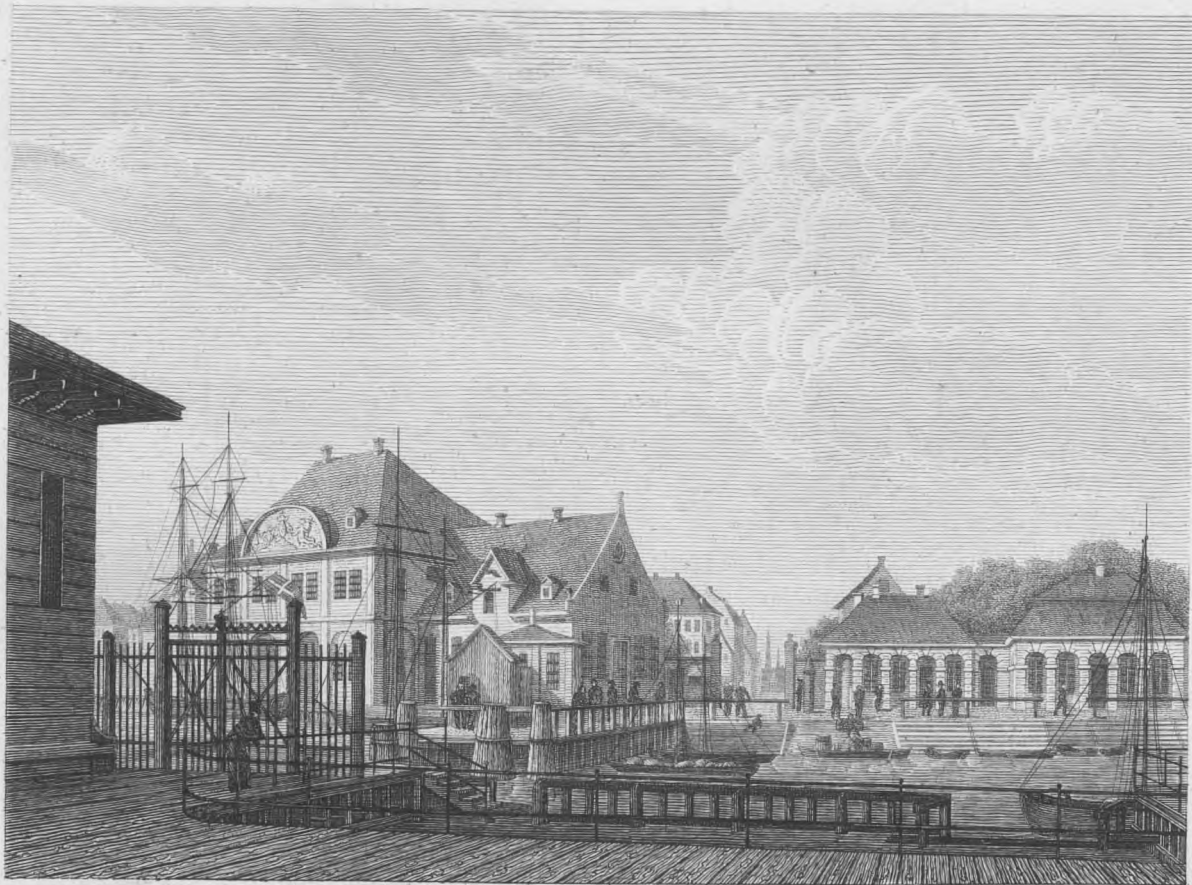

KONGENS NYTORV
I
KJOBENHAVN

— 1852 —

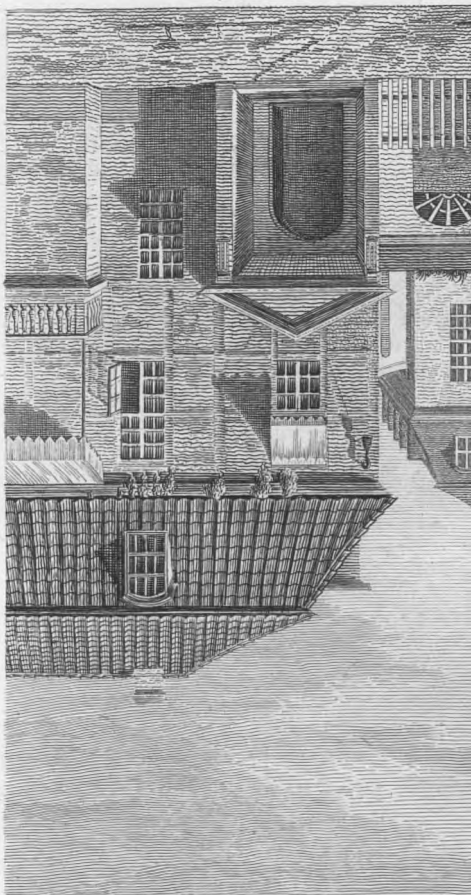
KNIPPELSBROET
I
"KIOBENHAVN"
1852

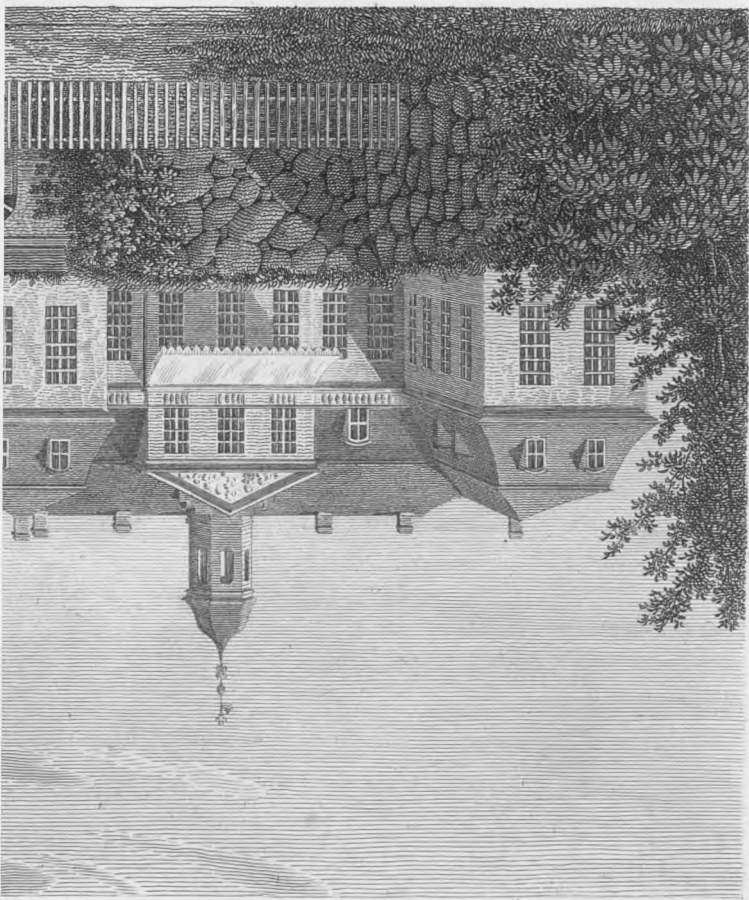
TOLDBODEN
I
KJØBENHAVN
1832

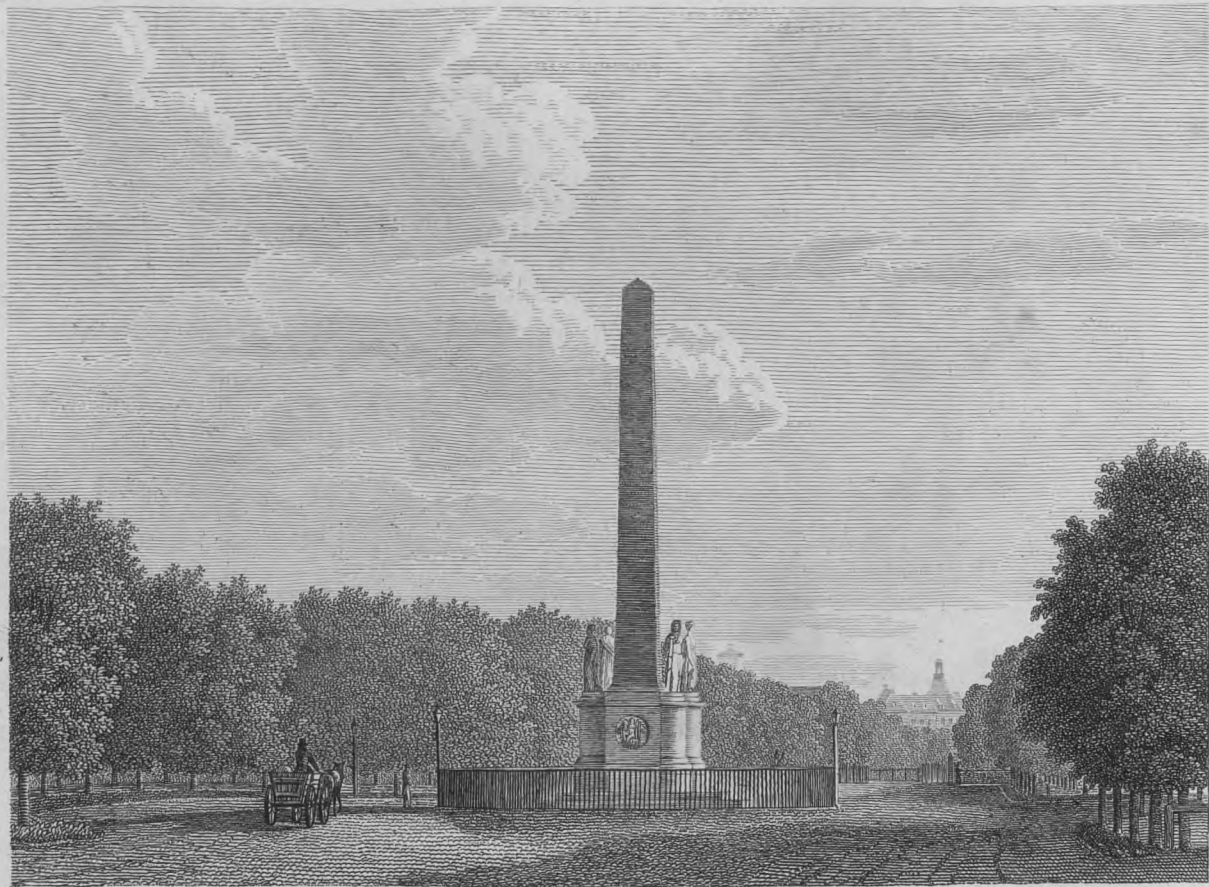

CHARLOTTENLUND

SORGENFRIE

FRIEDENS-STÖTTE

FREDERIKSBERG

1792

EJREMITAGEN

BERNSTORE

FREDERIKSDAAL

DRONNINGGAARD

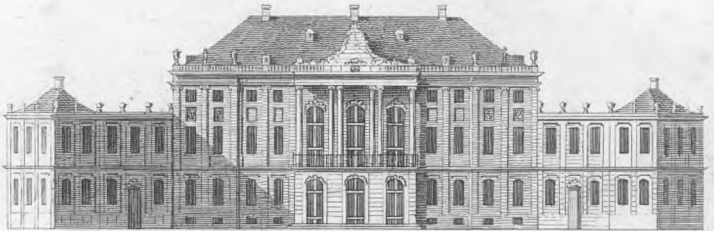
KONGENS PALAIS

KONGENS PALAIS

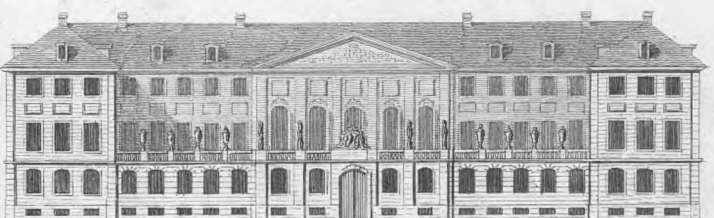
PRINDS CHRISTIAN FREDERIKS PALAIS

PRINDS FREDERIK CARL CHRISTIANS PALAIS

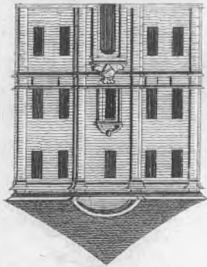

FREDERIKSBERG SLOT

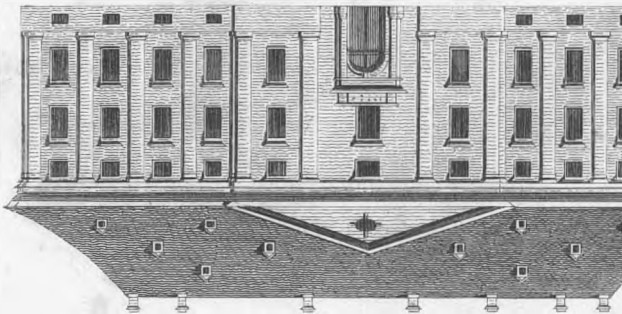

DET KONGELIGE PALAIS

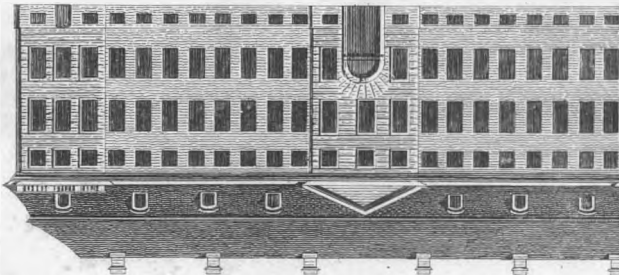
SOE. ETATENS. ARMIÆ

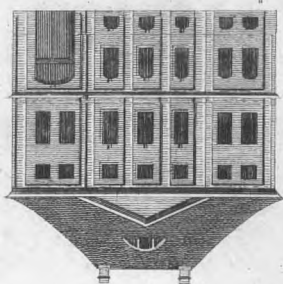
LAND. KADET. AKADEMIE.

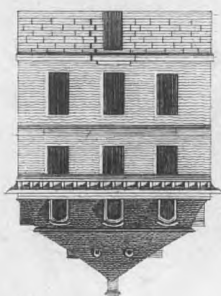
COLLEGIAL. BYGNING.

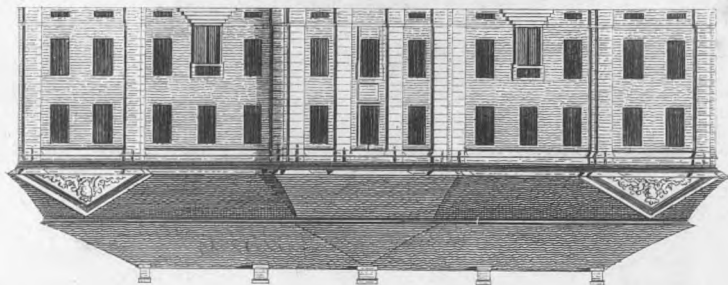
SOE. KADET. AKADEMI.

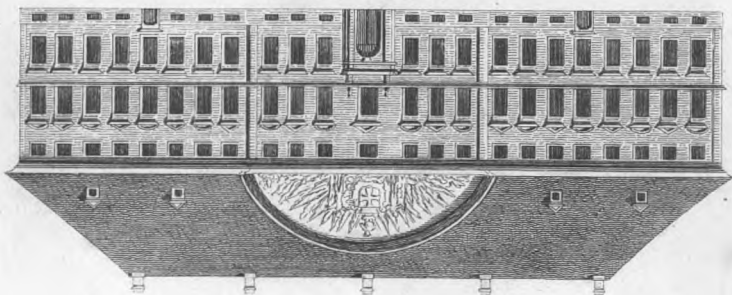
BRANKEN

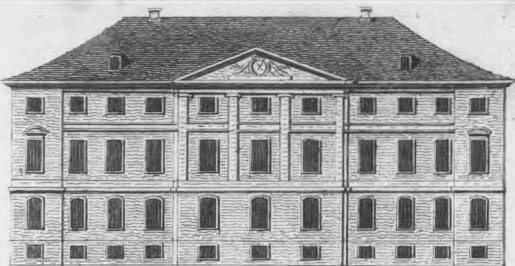

ADMIRALLETET.

CANCELLET.

PRINCS WILHELM OF HESSE'S PALAIS

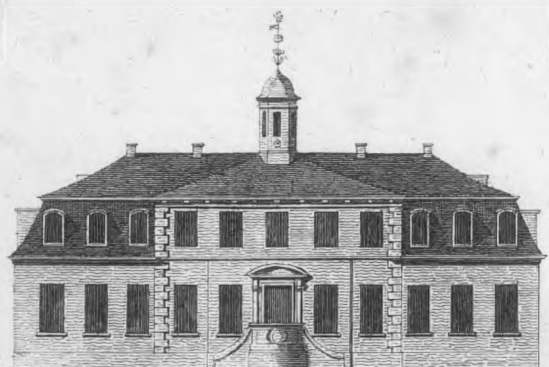
PRINCS FREDERIK FERDINANDS PALAIS

PRINCS OF HESSEN
PHILIPSDALS PALAIS

CHARLOTTENLUND

SORGENFRIE

KONGELIGT PALAIS

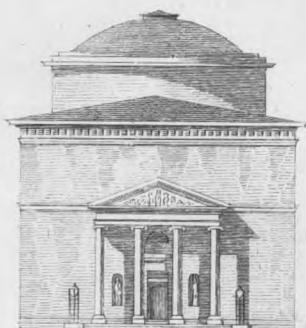
HELLIGGEISTES - KIRKE

HOLMENS - KIRKE

GARNISONS - KIRKE

SLOTS - KIRKE

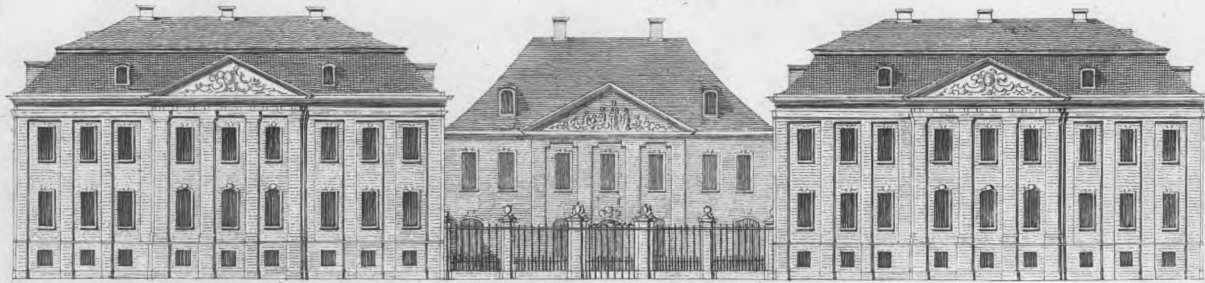
VARTOU - KIRKE

REFORMERT - KIRKE

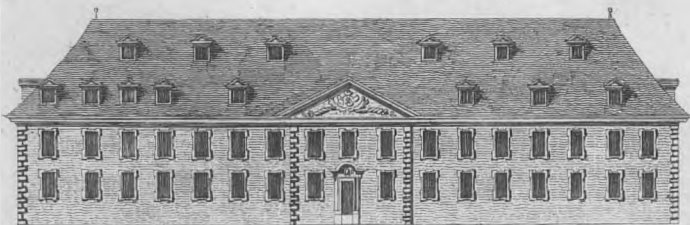
SYNAGOGEN

FREDERIKS - HOSPITAL

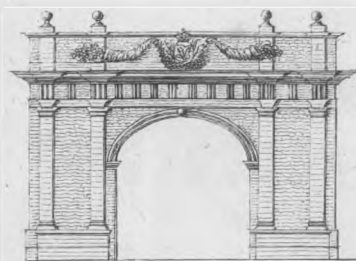
ALMINDELIG HOSPITAL

WARTOU

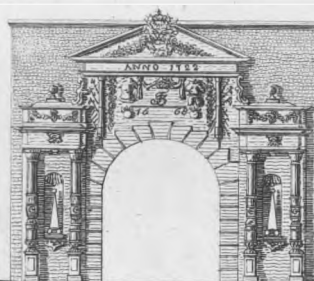
S O E. ETATENS HOSPITAL

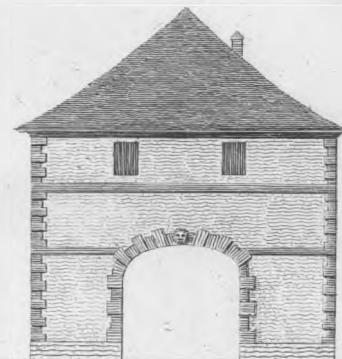
ØSTER.PORT

NØRRE.PORT

VESTER.PORT

AMAGER.PORT

mod Volden

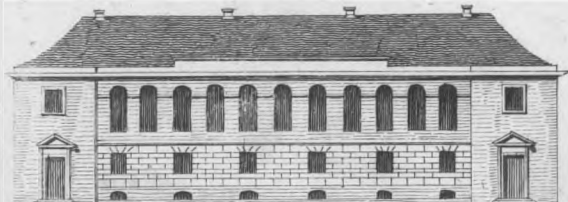
INFANTERIE - CASERNE

mod Sølvgaden

LIVGARDENS CASERNE

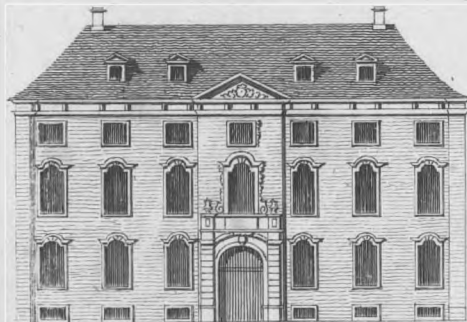
METROPOLITAN SKOLE

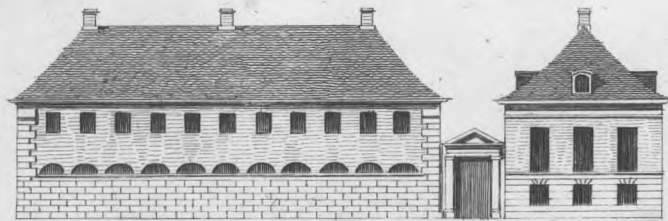
CHIRURGISK AKADEMIE

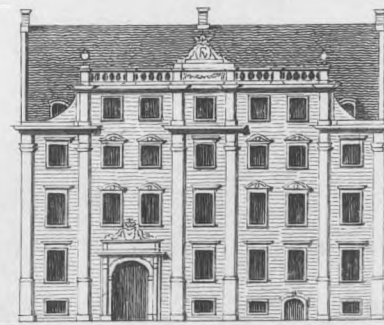
MELITAIRE HØJSKOLE

POSTGÅRDEN

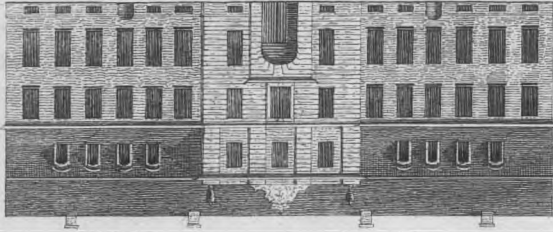

VETERINÆRE SKOLE

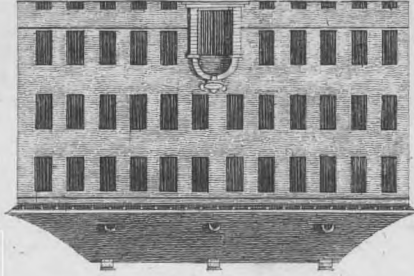

PORCELÆNS FABRIK

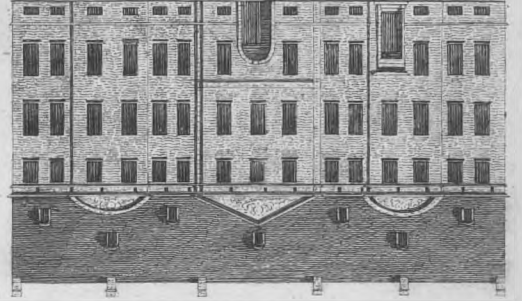
OPPOSTRINGSHUSET

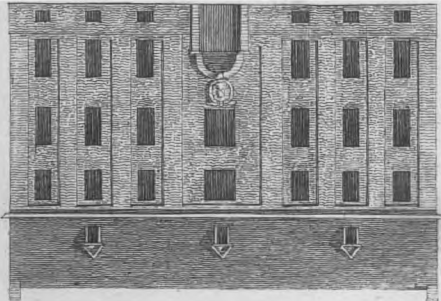
BORCHS COLLEGIUM

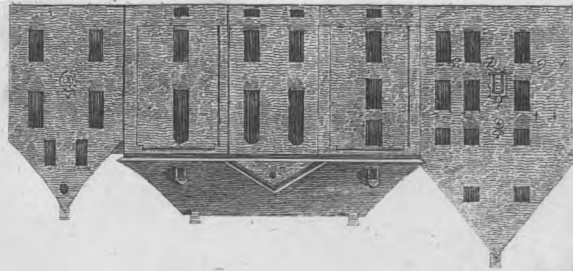
WAISENHUSET

ELIENSIS COLLEGIUM

REGENTEN

CLASSENS BIBLIOTHEK

